

Мадан
дво Лафрајет
ПРИНЦЕСА
ДВО КЛЕВ

МАДАМ ДЪО ЛАФАЙЕТ ПРИНЦЕСА ДЪО КЛЕВ

Превод: Марта Савова

chitanka.info

Във френската литература на XVII век името на Мадам Дьо Лафайет (1634–1693) заема особено място. След кратката новела „Госпожица Дьо Монпансие“ (1662) и романа „Заид“ (1672) тя написва „Принцеса Дьо Клев“, който по-късните критици единодушно приемат за първия роман на френската литература. Тази сложна творба не може да се определи с една дума, нито да се отнесе само към един литературен стил — тя е едновременно исторически, прециозен, класицистичен, психологически и философски роман. По един неповторим начин „Принцеса Дьо Клев“ съчетава класицистичния идеал на Корней за честта с някои елементи на прециозната литература, като използва средствата на психологическия анализ. Трагичният конфликт между дълга и честта е основна тема на произведението; поставят се проблемите за доверието, приятелството и любовта, но в абсолютната самота на едно съзнание, което трябва само да намери пътя към истината. Също като Ларошфуко, с когото е близка приятелка, Мадам Дьо Лафайет се отнася скептично към човешките възможности — волята ни позволява да устоим на всичко, но с цената на собственото си саморазрушение. Образите на героите се издигат до обобщаващи символи на човешката участ.

Мадам Дьо Лафайет

МАРТА САВОВА

ГОЛЕМИЯТ РОМАН НА КЛАСИЦИЗМА

Пред българския читател е един шедьовър на френската литература. Досега е останал непознат на широката публика у нас, въпреки че 300 години лежат между нашето време и месец март на 1678 г., когато излиза в Париж. Тази кратка повест, върху чиято корица тогавашният читател не е прочел името на авторката, още с излизането си предизвиква и възхищение, и възражения, става повод за първата в историята на френския литературен живот анкета с читателите (във вестник „Меркюр Галан“) и за един от най-интересните литературни спорове, а следващите векове ѝ донасят слава и я превръщат в мит, който всяко ново поколение чете и тълкува посвоему.

Авторката ѝ, Мари-Мадлен дьо ла Верн, графиня Дьо Лафайет, не е поставила името си върху заглавната страница по две причини. Тя пише романи във втората половина на XVII век, нейни съвременници са законодателите на високия литературен вкус на вече установилия се класицизъм — Боало, Расин, Лафонтен, Молиер, театърът и драмата триумфират, литературните среди и дворът се прекланят пред правилата, които романът до голяма степен не уважава. Този най-гъвкав жанр се намира едва в началото на своето блестящо бъдеще, той е „нисък“ жанр, чете се от всички и служи просто за развлечение. Освен това Мари-Мадлен дьо Лафайет е жена и аристократка, което за нейното време означава, че тя не може да се стреми към професионална писателска кариера, нито към литературна слава. Но коя все пак е тя?

Тази изключителна дама във френската литература от XVII в. е останала дълго време почти непозната. Онези, които са потърсили тайната на жената, която в цялото си творчество разнищва любовта, за да покаже гибелните ѝ последици и някак за да предпази от нея, често са се натъквали на противоречия. В аристократичния салон Дьо Ньовер, където се събирали благородници с опозиционни настроения, я наричали „мъглата“. За мнозина съвременници и за някои

изследователи животът ѝ оставал обвит в тайнственост и нищо в него не подсказвало, че тази познавачка на любовта действително я е познала. Приятелите ѝ я намирали въздържана и по-скоро тъжна. Мадам Дьо Севиние, известната епистоларна писателка и нейна приятелка, пише, че основното ѝ качество е „божественият разум“. Тя е сериозна и умна, но също мечтателна и ленива. Търси почивка и освобождение от всяка принуда и смята, че щастливият живот е живот „без амбиции и страсти или поне без силни страсти“. Но в писмата си е категорична и делова, стреми се повече да информира, отколкото да се хареса. Някои по-късни изследвания на тези писма разкриват енергична и активна натура и разрушават създалата се легенда за крехка и примирена интелектуалка, която, по думите на критика Бернар Пенго, едва ли можем да си представим само седнала на леглото си, според обичая на времето, и потънала в разговор за достойнствата на Хораций и Петрарка или за противоречията на човешкото сърце.

Мари-Мадлен дьо Лафайет се ражда в Париж през 1634 г., в семейство, принадлежащо към дребното благородническо съсловие. В бащиния ѝ род са предимно служители в съдебната администрация, а в майчиния ѝ — учени и лекари хуманисти. Младата Мари-Мадлен притежава деликатна чувствителност, но и здрав разум. Наследила практичния дух на майка си, тя съумява да извлече полза от приятелства и ситуации. Семейството се сдобива с парцел, разположен близо до Люксембургската градина, където баща ѝ построява разкошен дом. В този дом тя живее до края на живота си, отглежда децата си, пише, посреща приятели и съмишленици, понася самотата и страданията на болестта и през 1693 г. изживява последните си дни. Но междувременно девойката проявява умствена надареност (по-късно Боало казва за нея, че тя е „най-умната и най-добре пишеща францужойка“) и както и мадам Дьо Севиние, нейна родственица по сватовство, учи при ерудита Менаж. Заедно с латински и италиански език възприема широката му ерудиция и възгледи и получава по-сериозно образование от много свои съвременнички. Наследила от баща си влечение към изкуствата и литературата, тя просто поглъща поезия — латинска и италианска, историческа, литературни и етически произведения и най-вече много романи — Данте, Петрарка, хилядите страници на „Клелия“ на госпожица Дьо Скюдери. От съвсем млада

има достъп до някои аристократични домове и литературни салони — този на мадам Дьо Рамбује, на семейството на висшия кралски сановник Дьо Плеси-Генего, на прециозната писателка госпожица Дьо Скъдери. От прециозността тя възприема идеала за любовта — деликатно докосване на изтънчени натури, преодолели нагона на плътта, но без феминизма и житейската и литературна поза на това идейно настроение, което заразява за известно време висшите литературни кръгове и тези, които се стремят да влязат в тях, с някаква болест на ума и езика, която води до прекаленото търсене на рядкото и изтънченото в израза. Тя обича да бъде „истинска“ и по-късно, пак у Дьо Плеси-Генего, попива думите на идеолога на добродетелта и самоотречението — янсениста Арно. Издигането ѝ в обществото става бързо. В 1651 г. Мари-Мадлен дьо ла Верн става придворна дама на кралицата. През 1654 г. я представят на игуменката на манастира „Шайо“ — Анжелик дьо Лафайет, за чийто брат, издънка на стар благороднически род, се омъжва през 1655 г. В този манастир тя среща и вдовицата на обезглавения от парламента английски крал Чарлс I и дъщеря ѝ Анриет, както и Жана-Батист дьо Ньомур, станала по-късно Савойска херцогиня. Когато през 1661 г. Анриет се омъжва за брата на Луи XIV и става Орлеанска херцогиня, бъдещата писателка ѝ нейна довереница се сближава още повече с двора. Внимание и уважение към нея проявява и самият крал, а в продължение на няколко години тя изпълнява и една малка дипломатическа роля — посредничи между двора на Савойското херцогство и военния секретар на краля — Лувоа.

След сключването на брака си през 1655 г. мадам Дьо Лафайет заминава за владенията на мъжа си в провинциите Оверн и Бурбоне. Раждат се двама сина, за чието устройване тя се грижи до края на живота си.

През 1669 г. напуска провинцията, връща се в Париж в дома на улица Дьо Вожирар и обградена от приятели и съмишленици, започва да пише. Постоянни посетители в тази литературна лаборатория са старият ѝ учител Менаж, литераторът Юе, романистът Съогре и най-вече Ларошфуко, най-близък приятел и сътрудник в продължение на 15 години. Мадам Дьо Лафайет не отдава изключително значение на литературните си творби, крие авторството си и не на тях залага живота си. Тя пише с желанието да бъде по-скоро точна, отколкото блестяща, повече да свидетелствува, отколкото да измисля. Но може би

тъкмо поради това творбите ѝ, и преди всичко „Принцеса Дьо Клев“, се оказват блестящ отговор на големите въпроси за човека и невидимите сили на съдбата му, които XVII в. поставя в творчеството на най-ярките ѝ съвременници. В този отговор личи оригинален светоглед, отразен в съвършено органична форма. Той покорява читателите на следващите векове, между които, за да не изброяваме всички, са Стендал и Пруст. За френската литературна традиция те са най-добрите ѝ ученици.

Под перото на мадам Дьо Лафайет излизат още литературен портрет на мадам Дьо Севиние, повестта „Историята на принцеса Дьо Монпансие“, 1662 г., романът в две части „Заид“, 1670–1671 г., публикуван под името на Съогре.

Последните дни от живота на писателката са помрачени от болестта ѝ и от смъртта на Ларошфуко. Вниманието ѝ се насочва към историята. Тя завършва започнатата по-рано „История на Анриет Д’Англьотер“, към която прибавя вълнуващ разказ за смъртта на рано починалата си приятелка, оказал се решаваща крачка в майсторството ѝ на романист. След това пише „Спомени за френския двор за годините 1688 и 1689“, издържани в любимия ѝ сух и стегнат стил, където в интересна светлина е показан клерикализмът в управлението на Луи XIV. И двете произведения са публикувани след смъртта ѝ. Пак след смъртта ѝ, в 1724 г., излиза „Графиня Дьо Танд“, повест, която продължава темата за признанието или по-точно — мотива на признанието в голямата тема на любовта — лайтмотив на творчеството ѝ.

Писателката пише с ясно поставена цел. Във всички свои произведения с проникващ поглед тя изследва любовта отвътре и отвън — у индивида и в обществото. За мадам Дьо Лафайет в любовта има нещо ирационално и алиениращо, което отделя личността от самата нея. Протича като душевно заболяване и води неизбежно до падение. Макар и да рисува очарованието ѝ, тя поставя ударението върху разрушителната страна на страстта. В повестите „Принцеса Дьо Монпансие“ и „Принцеса Дьо Танд“ тя се задоволява, според възгледите си, да покаже падението на героините; поддали се на прелюбодеяние, те стават жертва на собствените си заблуди. В „Принцеса Дьо Клев“ писателката се издига до определена нравствена позиция и показва пътя, който според нея трябва да следва жената,

попаднала в плен на това чувство. Без да е феминистка, каквито са до известна степен прециозните кръгове, които тя посещава, мадам Дьо Лафайет говори от името на жената и търси защита за жената. Изхода от лабиринта на безредията и конфликтите, в които попада влюбената жена, писателката вижда в посоката на отказа от любовта, в добродетелта, в устояването срещу ирационалните сили, в борбата за преодоляването им. Очевидно в представите ѝ любовта е страст, при която няма място за свободен избор. Песимизмът на тази позиция е очевиден. Той се подхранва както от наблюденията и личния опит на писателката, така и от общуването ѝ с творбите на мислителите на нейното време — Декарт, Паскал, Корней, Расин, Ларошфуко. Разбира се, да се намери аргумент „против“ не е никак трудно. Любовта не е само разрушителна и алиенираща страст. Тя е вълшебството на живота, тласъкът, който изважда човека от присъщата му застиналоост и позволява осъществяването му. Ще бъде погрешно да мислим, че писателката атакува любовта изобщо, Любовта с главна буква. Тя атакува един определен вид любов, онази, чиито разрушения е наблюдавала около себе си и за съжаление единствената, която е можела да наблюдава. В XVII век изборът на брачния партньор в аристократичното общество не е свободен, той се определя от амбиции и интереси. Бракът по любов се е смятал за непростима грешка. При това положение не е изненадващо, че любовта в творчеството на мадам Дьо Лафайет се появява винаги след брака. Всички нейни белетристични произведения са своего рода драма с три действащи лица: девойка от висшето общество, която се омъжва според конвенциите на средата си, съпругът и другият — мъжът, който ѝ разкрива любовта. Това виждане за брака споделя и писателката. Изследователите на творчеството ѝ вече близо три века (през XX век изследванията рязко се увеличават) се взират с интерес в живота на тази жена — приятелката на Ларошфуко, която като съвсем млада пише „разсъждение срещу любовта“ и заявява в писмо до Менаж, че „любовта е нещо неудобно“, а прекарва половината от живота си в търсене на истината за нея. Очевидно тук се крие едно противоречие на нейната природа. Тя е активна светска дама, уважавана от краля, познала пътищата на успеха в обществото, уважаваща конвенциите му. Но тя е и уморена от болести и отегчена от интриги, често предпочита спокойствието на провинцията и винаги е готова да се оттегли от себе

си и живота. „Достатъчно сме живели“ — е любимото ѝ изречение. Устроила живота си разумно, постигнала знание за човешките неща, тя не е пощадена от носталгията по неизживяното. Но песимизмът ѝ черпи сили и от идейната атмосфера на втората половина на XVII век, когато срещаме две вече оформени концепции за човека и любовта. Една от тенденциите на века е упадъкът на аристокрацията. Постепенно се стопяват нейните нравствени ценности, отмират рицарският идеал и аристократичният морал. Във високата им представа за чест и дълг любовта е завоевание, дошло след последователни победоносни изпитания и увенчано с венеца на брака, одобрен от всички. Това е любовта, в която горят героите на Корней, висок духовен порив, породен от съзнанието за съвършенството на любимото същество. В първата половина на века, по времето на Луи XIII, Ришельо и Фрондата, едно все още отворено общество е дало път и свобода на амбициите и всичко изглеждало възможно. В непрекъснатото преодоляване на страстите героичната личност е намирала освобождението си от тях. Декарт, който е слял името си с това на века, в своя „Трактат за страстите на душата“ изповядва вярата си в мощта на волята, която може да ги потисне и изведе индивида до щастие. Допуска се, че Декартовият анализ на някои страсти — възхищението, любовта и желанието — е оказал влияние върху мадам Дьо Лафайет. „Възхищението е внезапна изненада на душата.“ — казва той. А изненадата играе първостепенна роля в любовната психология на писателката. Но противно на Декарт, който придава положителна стойност на изненадата, влюбването от пръв поглед на нейните герои е посегателство върху свободата на индивида. То парализира волята. Явно е, че мадам Дьо Лафайет е възприела някои от психологическите категории на Декарт, но обръща стойността и оспорва оптимизма им. Тя е по-скоро ученичка на Паскал и мислителите от Пор-Роял, съмишленица на Ларошфуко (въпреки резервираността си към крайния му песимизъм), който през 60-те и 70-те години предлага ново, песимистично виждане за човека. Обществото е установено, затворено в строгите граници на абсолютната монархия, мечтите за слава са го напуснали и една деградираща ленивост започва да го обсебва. Прозорливите му умове откриват, че най-благоприятните чувства крият егоистични подбуди, че любовта далеч не е само свободен порив на душата, а стремеж към обсебване и притежание.

„Последното, което остава на разума, е да признае, че има безкрайно много неща, които го надхвърлят“ — казва Паскал. Във вечния конфликт между страстта и разума, актуализиран в художествена форма в шедьовъра на мадам Дьо Лафайет, трябва да победи разумът, но не по декартовски, а по околния път на оттеглянето от света и отказа от живота — разрешение, в което по-скоро откриваме уроците на Паскал и предписанията на янсенистите. Всъщност влечението не е победено, героинята се оттегля, противопоставяйки на Ньомур покоя и дълга. Ако покоят е нужда да се освободи от тежестта на страданието, дългът е героизмът да не се омъжи за „убиеца“ на своя съпруг. Последният разговор на двамата герои показва, че принцесата чувства несъвършенството на този аргумент и го заменя с друг — невъзможността любовта да продължи да съществува в брака. В отказа на принцесата да се омъжи за любимия мъж едни изследователи са виждали „макиавелизъм“ на сърцето в духа на прециозния феминизъм“, други — просто жесток егоцентризъм. Но този отказ е логичният завършек на разсъжденията на писателката за любовта: понеже не можем нито да убием любовта, нито да разчитаме на нея, единственото средство е да се оттеглим. Едно упорито „не“, последният шанс на разума. Краят на повестта остава в известен смисъл „отворен“. Принцесата е постигнала яснота и спокойствие, чувството е потиснато, но тя усеща, че твърдостта може да я напусне, и се оттегля в религията и смъртта. Любовта не е мъртва. Като дава последната дума на героинята, писателката се отказва от властта на разказвач и оставя да проличи именно това — чувството не е угаснало. Но всезнаеща, се намесва отново, за да съобщи за смъртта на героинята. Очевидно за мадам Дьо Лафайет само смъртта може да сложи край на онова, което е нашата обща човешка участ — вечното напрежение между интелекта и инстинктите, между страстите и разума, между заслепението и прозрението. Познанието за противоречията на човека, отношението между вътрешния живот и социалното му битие присъствуват в повестта и внасят универсалното ѝ измерение. Те свидетелствуват, че писателката е постигнала същността на човешкото. Естествено тук възниква въпросът: не е ли възможен трети път — съюз, който да носи очарованието на съюза по любов и трайността на съюза по разум. Това е възможен компромис, понякога нетраен, но който не трябва да се отхвърля. В продължение

на петнадесет години животът на мадам Дьо Лафайет доказва тази възможност.

„Принцеса Дьо Клев“ е многопластова и нееднозначна повест. Ако чрез съдбата на героинята писателката е отговорила на изискванията за поучителност на романа и в известен смисъл е развила една теза, тя далеч не е направила само това. Нейният урок по нравственост и добродетел се превръща в критика на нравите. Отношението ѝ към съвременното общество остава сложно. Мадам Дьо Лафайет не отхвърля обществените структури и поведението на героинята го доказва. Тя иска да запази репутацията си, следователно приема и се подчинява на изискванията на обществото. Описанието на дворцовата среда също не е еднозначно. Идеализацията на двора на Анри II в първите страници на повестта може да се стори прекалена на съвременния читател. Тук могат да се открият следи от похватите на прециозната литература, но очевидно дворцовият живот е интересен обект за писателката и това е обяснимо. Малко по-нататък обаче тя загатва конфликтите, котериите, противоречието между външната и същностната страна на събитията и хората, двойствеността, фалша зад блясъка, за да завърши с позицията на главната героиня — отказ от дворцовия и светски живот. Любовта и аферите, любовната игра и амбицията са взаимно допълващи се страсти, белег за неистов стремеж и борба за власт и надмощие. Тази атмосфера напомня атмосферата на двора на Луи XIV през 60-те и 70-те години на века. На този фон мадам Дьо Лафайет поставя героинята, която изпъква с необикновената си чистота и добродетел. Този момент съдържа критика към дворцовото общество. До голяма степен главните герои (принцесата, принц Дьо Клев, госпожа Дьо Шартр и по-малко Ньомур) са противопоставени на останалите придворни. Необичаен съпруг, който обича жена си до смърт, любовник, който не се възползва от предимствата си и предпочита да се доверява на природата, съпруга, която признава на съпруга си, че обича друг мъж, а отказва да се омъжи за него, когато вече е свободна. Тези горди души и цялостни характери, носители на съкровен идеал и вяра, постъпват много различно от онова, което съвременниците на писателката са свикнали да виждат. Анкетата около „признанието“ и някои критични оценки на съвременници показват, че мадам Дьо Лафайет е нарушила изискването за правдоподобие. Според теоретика Шаплен за

правдоподобно се смята онова, което се съобразява с общоприетото. Когато рисува Ньомур, писателката не отива много далеч от историческата истина за прототипа на този благородник — храбър рицар, но дързък и коварен съблазнител. В повестта обаче той се превръща в дълбоко развълнуван и деликатен влюбен. Тази метаморфоза има две задачи. Промяната у Ньомур подчертава душевната извисеност на героинята, защото тя е причината за нея. От друга страна, тази промяна отразява схващането на мадам Дьо Лафайет за това, че истинската любов няма минало. Страстното и дълбоко чувство на Ньомур към принцесата е противопоставено на предишните му леки приключения. Преди да срещне госпожа Дьо Клев, Ньомур не е обичал.

„Принцеса Дьо Клев“ не е исторически роман. Похватът — измислена интрига да се разполага на исторически фон — вече е съществувал в литературната практика. Такива романи е писал Съогре. Мадам Дьо Лафайет използва и други познати похвати. Вметнатите в повествованието четири разказа се срещат както в героическия, така и в прециозния роман. А странните разговори за присъствието на любимата на бала са прециозна любовна казуистика. Строгий стил, пестеливите средства, липсата на конкретност и специфичен детайл в портретите на героите са изисквания на класицизма. Оригиналността на мадам Дьо Лафайет е в съединяването на различните съществуващи похвати в ново хармонично цяло. Заедно с големия талант на писателката истински новото се крие в анализа на душевното състояние на героите и преди всичко на героинята, органично вплетен в повествованието, без да го разрушава. Мадам Дьо Лафайет слага началото на психологическия (или аналитичен) роман във френската литература и „Принцеса Дьо Клев“ е един от върховете му.

Както преди, така и днес съвършенството на стила на повестта оставя силно впечатление у читателя. Пред нас е стегната, интелектуална проза, чийто главен похват е непряката реч, защото точно в нея се извършва анализът на чувствата. Цялата повест е сякаш оцветена в сива тоналност. Абстрактност вместо конкретна образност, липса на метафори, изобилие на подчинени изречения са някои от характерните черти на разказа на писателката. Изтънчената простота на стила, хомогенността му разкриват дисциплинирана чувствителност и стремеж към прозрение и истина. Някои особености на стила могат

да създадат усещане за тежест на български език. Те съществуват и на френски език и са подсилени от известна архаичност.

Въпреки това се надяваме, че прекрасната повест на Мари-Мадлен дьо Лафайет ще развълнува и българския читател, както това неизбежно се е случвало с всеки, който е отварял страниците ѝ.

С тази надежда му я поднасяме.

Марта Савова

ИЗДАТЕЛЯТ КЪМ ЧИТАТЕЛЯ

Въпреки че при четенето ѝ тази история получи всеобщо одобрение, авторът не се решава да се разкрие. Бой се, че името му ще попречи на успеха на книгата. Той знае от опит, че понякога творбите се осъждат поради недоброто мнение за техния автор, както и обратното — че репутацията на автора често придава стойност на творбите. И така, той остава скрит, за да позволи по-голяма свобода и справедливост на оценките, но ако тази история се хареса на читателите, както се надявам, той ще се разкрие, независимо от това.

ЧАСТ ПЪРВА

Никога великолепието и любовното изкуство не са процъфтявали във Франция така ярко, както в последните години от царуването на Анри II^[1]. Този крал беше галантен, с горда осанка и влюбен. Макар че любовта му към Диан дьо Поатие, херцогиня Дьо Валантиноа^[2], бе започнала преди повече от двадесет години, тя не беше загубила нищо от силата си и той я засвидетелствуваше по все такъв блестящ начин.

И понеже той имаше възхитителен успех във всички физически упражнения, беше ги превърнал в едно от основните си занимания. Всеки ден имаше лов, игри на топка, балети, хвърляне на копия през обръчи и други подобни развлечения; цветовете и монограмът на госпожа Дьо Валантиноа можеха да се видят навсякъде, а тя самата се появяваше с всички труфила, които носеше и внучката ѝ, госпожица Дьо ла Марк, която тогава беше за женене.

Присъствието на кралицата^[3] прикриваше нейното. Тази кралица беше красива, макар и преминала първата си младост. Обичаше величието, великолепието и удоволствията. Кралят се ожени за нея, когато беше още Орлеански херцог^[4] и по-млад брат на престолонаследника, който умря в Турнон; поради ранга и голямата си надареност, той беше предназначен да заеме достойно мястото на баща си, крал Франсоа I^[5].

Поради амбициозния си характер, кралицата намираще огромна сладост в царуването. Изглеждаше, че понася без страдание привързаността на краля към херцогиня Дьо Валантиноа и не проявяваше никаква ревност, но умееше да се прикрива толкова добре, че беше трудно да се разберат чувствата ѝ, а интересът ѝ я принуждаваше да държи близо до себе си тази херцогиня, за да бъде чрез това близо и до краля. Той обичаше да общува с жените, дори и с онези, в които не беше влюбен: всеки ден беше при кралицата, когато се събираше нейният кръг, а в него без изключение можеха да се срещнат най-красивите представители и от единия, и от другия пол.

Никога в никой двор не е имало толкова красиви жени и възхитително сложени мъже. Сякаш природата си бе доставила удоволствието да вложи най-прекрасния си дар у най-високопоставените принцеси и принцове. Мадам Елизабет дьо Франс^[6], която по-късно стана кралица на Испания, започваше да проявява изненадващ ум и онази несравнима красота, която се оказва така гибелна за нея. Мария Стюарт^[7], кралица на Шотландия, току-що омъжена за господин престолонаследника^[8] и наречена кралицата престолонаследница, беше едно съвършено тялом и духом същество. Тя бе възпитана във френския двор и бе възприела цялото негово благонравие, а и по рождение имаше такова предразположение към всички прекрасни неща, че въпреки ранната си младост ги обичаше и познаваше по-добре от всеки друг. Нейната свекърва, кралицата, и Мадам, сестрата на краля^[9], също обичаха стиховете, театъра и музиката. Вкусът на крал Франсоа I към поезията и изящната словесност още царуваше във Франция. И понеже неговият син, кралят, обичаше физическите упражнения, в двора му бяха намерили място всички удоволствия. Но това, което придаваше на този двор красота и величие, бяха безкрайното множество принцове и големи благородници с необикновени достойнства. Всеки един от тези, които ще назова, представляваше по свой начин украшение и възхваля на своя век.

Наварският крал^[10] внушаваше уважение у всички с високия си ранг и с онази извисеност, която се излъчваше от неговата личност. Беше ненадминат във военното изкуство и съперничеството му с херцог Дьо Гиз^[11] го беше принуждавало неведнъж да напуска мястото си на генерал и да се бие редом с него като прост войник на най-опасните места. Този херцог беше дал доказателства за такава възхитителна доблест и се радваше на толкова щастливи победи, че нямаше нито един известен капитан, който да не го гледа със завист. Доблестта му се допълваше и от други големи достойнства: той имаше всеобхватен и дълбок ум и способности както на военачалник, така и на светски човек. Брат му, кардиналът на Лорен^[12], бе извънредно амбициозен, с жив ум и възхитително красноречие; освен това бе придобил дълбоки познания и това го отличаваше при защитата на католическата религия, върху която започваха да се сипят удари.

Кавалерът Дьо Гиз^[13], когото по-късно нарекоха велик примат, беше обичан от всички принц, строен, духовит и надарен с ловкост и храброст, прочута из цяла Европа. Принц Дьо Конде^[14], чиято извисена душа и велик ум се криеха в дребно и необлагодетелствувано от природата тяло, изглеждаше достоен за любов в очите и на най-красивите дами. Херцог Дьо Ньовер^[15], който бе прославил живота си във военни успехи и важни мисии, макар и вече в напреднала възраст, очароваше целия двор. Той имаше трима съвършени сина. Вторият, когото наричаха принц Дьо Клев, беше достоен да поддържа славата на името му. Той беше храбър и великолепен и притежаваше благоразумие, което рядко се съчетава с младостта. Видамът^[16] на Шартр, който произхождаше от стария Вандомски род^[17] и чието име принцовете от кралска кръв съвсем не се срамуваха да носят, също се бе отличил във войната и любовта. Той беше красив, приятен на вид, храбър, дързък, свободолюбив. Всички тези достойнства го правеха блестящ. С една дума, той единствен можеше да се сравнява с херцог Дьо Ньомур^[18], ако някой изобщо би могъл да се сравнява с него. А този принц беше съвършено творение на природата. Най-малкото, което извикваше възхищение у него, беше красивата му фигура, най-красивата сред всички. А онова, което го издигаше над другите, беше несравнимата му доблест и някаква прелест в обноските, лицето и ума, които не се срещаха у другите. Беше закачлив и това се харесваше както на жените, така и на мъжете, необикновено сръчен в игрите, обличаше се така, че всички започваха да му подражават, без да могат да го достигнат, а от цялата му личност се излъчваше нещо, което приковаваше всички погледи, където и да се появеше той. В двора нямаше дама, чието самолюбие да не бъде поласкано, ако той се свържеше с нея; малко бяха онези, които можеха да се похвалят, че са устояли на вниманието му, а много от тези, към които изобщо не беше проявявал чувства, бяха не по-малко влюбени в него. Бе толкова нежен и галантен, че не можеше да не прояви внимание към всички, които се стремяха да му се харесат; и така, той имаше много приятелки, но беше трудно да се отгатне коя от тях обичаше истински. Той често гостуваше на кралицата престолонаследница. Красотата на тази принцеса, нейната нежност, старанието ѝ да се хареса на всички и особеното уважение, което засвидетелствуваше на херцога, често ставаха повод да се мисли, че амбициите му стигат чак до нея.

Влиянието на херцозите Дьо Гиз, чиято племенница бе тя, нарасна много с нейната женитба. Амбицията им ги тласкаше да се стремят да станат равни на принцовете с кралска кръв и да споделят властта на конетабъла Дьо Монморанси^[19]. Кралят търсеше подкрепата му при управлението на държавата и се отнасяше към херцог Дьо Гиз и към маршал Дьо Сент Андре^[20] като към свои любимци. Ала онези, които поради кралското му благоволение или поради поста си бяха станали негови приближени, можеха да се задържат на мястото си само ако се подчиняват на херцогиня Дьо Валантиноа; и макар вече да не притежаваше нито младост, нито хубост, тя го ръководеше с толкова неограничена власт, че бихме могли да я наречем господарка не само на краля, но и на държавата.

Кралят винаги бе обичал конетабъла и веднага щом започна да управлява, го спаси от изгнанието, където го беше изпратил крал Франсоа I. Дворът се раздели на две между херцозите Дьо Гиз и конетабъла, когото поддържаха принцовете от кралска кръв. И едната, и другата партия постоянно умуваха как да спечелят херцогиня Дьо Валантиноа. Херцог Д'Омал, брат на херцог Дьо Гиз, се беше оженил за една от дъщерите ѝ. Конетабълът също се стремеше към подобен съюз. Не се задоволяваше с това, че е оженил сина си за мадам Диана, дъщеря на краля и на една дама от Пиемонт, която веднага след раждането стана монахиня. Пред този брак стояха много пречки поради обещанията, които господин Дьо Монморанси беше дал на госпожица Дьо Пиен, една от придворните дами на кралицата. И въпреки че кралят ги преодоля с безкрайно търпение и добра воля, конетабълът не можеше да се почувствува достатъчно стабилен, докато не си осигури подкрепата на госпожа Дьо Валантиноа и не я откъсне от херцозите Дьо Гиз, чиято сила започваше да безпокои херцогинята. Тя бе забавила, доколкото беше възможно, брака на престолонаследника с кралицата на Шотландия. Красотата и развитият, напредничав ум на тази млада кралица, както и издигането, което този брак донесе на херцозите Дьо Гиз, ѝ бяха непоносими. Тя особено мразеше кардинала на Лорен; той говореше с нея язвително и даже с презрение. Тя виждаше, че той става все по-близък с кралицата. Така че беше готова да се присъедини към конетабъла и да влезе в кръга на неговите съмишленици чрез брака на внучката си, госпожа Дьо ла Марк, с господин Д'Анвил, вторият му син, който при

царуването на Шарл IX^[21] наследя неговата длъжност. Конетабълът не смяташе, че в лицето на господин Д'Анвил ще срещне същите пречки за този брак, които срещна у господин Дьо Монморанси. Но трудностите съвсем не бяха по-малки, въпреки че причините за това останаха скрити за него. Господин Д'Анвил беше лудо влюбен в кралицата престолонаследница и колкото и малки надежди да имаше в тази любов, не можеше да се реши да поеме ангажимент, който ще раздвоява вниманието му. Маршал Дьо Сент Андре бе единственият човек в двора, който не беше застанал на ничия страна. Той бе един от фаворитите и благоволенieto към него се дължеше единствено на личността му. Кралят го обикна още по времето, когато беше престолонаследник. А след това го произведе маршал на Франция, и то на възраст, на която не беше прието да се претендира за каквито и да било отличия. Благоволенieto към него му придаваше блясък, който той поддържаше благодарение на достойнството и приятната си личност, както и на тънкия си вкус към добрата кухня и красивите мебели, съчетани с най-голямото великолепие, което някога е виждано у частно лице. Щедростта на краля му позволяваше такива разходи. Този принц стигаше до разточителство заради хората, които обичаше. Той не съчетаваше всички достойнства, но притежаваше някои от тях, и най-вече качеството да обича войната и да я разбира. По тази причина той бе имал винаги успешни битки и като се изключи битката при Сен Кентен^[22], царуването му не бе нищо друго освен поредица от победи. Той лично беше спечелил битката при Ренти^[23]. Бе завоювал Пиемонт. Англичаните бяха изгонени от Франция и император Карл V^[24] видя щастието да му се изплъзва при град Мец, обсаждан безполезно с обединените сили на империята и на Испания. Но понеже поражението при Сен Кентен бе накърнило вярата в нашите завоевания и понеже оттогава шансът беше на страната и на двамата крале^[25] едновременно, те неусетно осъзнаха, че са склонни към мир.

Херцогинята наследница на Лорен бе започнала да прави предложения за това още по времето на сватбата на господин престолонаследника. Оттогава непрекъснато се водеха някакви тайни преговори. Най-накрая за място на срещата бе определен Серкам, в областта Артоа. Кардиналът на Лорен, конетабълът Дьо Монморанси и маршал Дьо Сент Андре отидоха там от страна на краля. Херцог Алба^[26] и принц Д'Оранж^[27] представяха Филип II, а херцогът и

херцогинята на Лорен бяха посредници. Основните клаузи бяха свързани с брака на мадам Елизабет дьо Франс с Дон Карлос, испански престолонаследник, и брака на Мадам, сестрата на краля, с господин Дьо Савоа^[28].

Кралят обаче остана на границата и там научи за смъртта на Мария, кралицата на Англия^[29]. Той изпрати граф Дьо Рандан при Елизабет, за да я поздрави с възкачването на престола. Тя го прие с радост. Правата ѝ над престола бяха толкова спорни^[30], че ѝ беше изгодно кралят да я признае. Графът намери, че тя е добре запозната с интересите на френския двор и с достойнствата на тези, които го съставляват; но преди всичко тя бе така повлияна от славата на херцог Дьо Нюмур и му говори толкова пъти за този принц и с такова увлечение, че когато господин Дьо Рандан се върна и докладва на краля за своето пътуване, той му каза, че няма нищо, което господин Дьо Нюмур не би могъл да поиска от тази принцеса, и че той не се съмнява, че тя е в състояние да се омъжи за него. Кралят поговори за това с принца още същата вечер; той накара господин Дьо Рандан да му разкаже всички свои разговори с Елизабет и го посъветва да опита този голям шанс. Отначало господин Дьо Нюмур помисли, че кралят се шегува, но когато се увери в обратното, каза:

— Господарю, ако аз се заема с подобно неосъществимо начинание по съвета и в услуга на ваше величество, то аз ви моля поне да го запазите в тайна, докато успехът не ме оправдае пред обществото, както и да не ме представяте като човек, който суетно претендира, че една кралица, която никога не го е виждала, иска да се омъжи за него по любов.

Кралят му обеща да сподели за това намерение само с конетабъла и прецени, че тайната е необходима за успеха. Господин Дьо Рандан посъветва господин Дьо Нюмур да отиде в Англия под претекст, че пътува, но принцът не можа да се реши. Той изпрати Линрол, умен млад човек и негов любимец, да прецени чувствата на кралицата и да се опита да започне някаква връзка. Докато чакаше резултата от това пътуване, той отиде да посети херцог Дьо Савоа, който тогава беше в Брюксел с краля на Испания. Смъртта на Мари Д'Англьотер постави големи пречки пред мира. Преговорите се прекъснаха в края на ноември и кралят се върна в Париж.

По това време в двора се появи една красавица, която привлече всички погледи; тя наистина беше красавица, понеже предизвика възхищение в едно място, където се срещаха твърде много красиви жени. Тя беше от рода на видама на Шартр и една от най-богатите наследнички във Франция. Баща ѝ бе починал млад и я беше оставил под попечителството на съпругата си, госпожа дьо Шартр, чиято добрина, добродетел и достойнства бяха необикновени. След загубата на съпруга си тя прекара много години далеч от двора. През своето усамотение отдаде всичките си грижи на възпитанието на дъщеря си. Тя положи усилия да развие не само ума и красотата ѝ, но се постара също да я научи на добродетелност и да направи тази добродетелност приятна за нея. Повечето от майките си въобразяват, че е достатъчно никога да не се говори за любов пред младите, за да ги отдалечат от нея. Госпожа Дьо Шартр беше на противоположно мнение; тя често рисуваше пред дъщеря си картините на любовта, разкриваше ѝ приятното в нея, за да може по-лесно да я убеди в опасностите, които крие тя. Говореше ѝ за недостатъчната искреност на мъжете, за техните измами и невярност, за семейните нещастия, в които човек потъва поради дълга си. Но от друга страна ѝ разкриваше какво спокойствие съпътствува живота на една почтена жена и как добродетелността е способна да просветли и извиси жената, надарена с красота и висок произход. Разкриваше ѝ още, че тази добродетелност може да се запази трудно и само с цената на крайна строгост към себе си и огромен стремеж към онова, което единствено може да изгради щастieto на една жена — любовта към съпруга ѝ и неговата любов към нея.

По онова време тази наследница беше една от добрите партии във Франция. И въпреки че беше съвсем млада, вече ѝ бяха предложени няколко брака. Госпожа Дьо Шартр, която беше безкрайно тщеславна, не намираще почти нищо достойно за дъщеря си. Когато тя навърши шестнадесет години, реши да я представи в двора. Посрещна я видамът. Той бе поразен от голямата красота на госпожица Дьо Шартр и имаше право. Бялата кожа на лицето ѝ и русите коси ѝ придаваха блясък, който не беше виждал никога у никоя друга. Чертите ѝ бяха правилни, лицето, както и цялата ѝ личност, бяха изпълнени с грация и чар.

На другия ден след пристигането тя отиде да си избере подходящи бижута при един италианец, който снабдяваше всички придворни. Този човек бе дошъл с кралицата от Флоренция и бе забогатял толкова много от търговията си, че домът му приличаше по-скоро на дом на голям аристократ, отколкото на къща на търговец. Докато тя беше при него, там пристигна принц Дьо Клев. Той бе толкова изненадан от красотата ѝ, че не може да прикрие това. А госпожица Дьо Шартр се изчерви, като видя изумлението, което предизвика у него. Но все пак се съвзе, и то без да проявява към него друго внимание освен онова, което доброто възпитание ѝ позволяваше да прояви към мъж с неговия произход. Господин Дьо Клев я гледаше с възхищение, без да може да разбере коя е тази красива дама, която изобщо не познаваше. По всичко ясно личеше, че е от благороден произход. Младостта ѝ го караше да мисли, че не е омъжена, но понеже беше сама, а италианецът я наричаше „госпожо“, тъй като не я познаваше, той не знаеше какво да мисли и продължаваше да я гледа с учудване. Забеляза, че погледите я смуцаваха, за разлика от други млади жени, които винаги с удоволствие наблюдават въздействието на красотата си. Стори му се дори, че той е причината за нетърпението ѝ да си тръгне, а тя наистина си тръгна доста внезапно. Господин Дьо Клев се утеши с надеждата, че ще разбере коя е тя; но бе доста изненадан, когато разбра, че изобщо не я познават. Остана така затрогнат от красотата и скромността, която беше открил в действията ѝ, че на часа у него се зародиха любов и необикновено уважение към нея. Вечерта той отиде при Мадам, сестрата на краля.

Тази принцеса беше обградена с голямо уважение заради влиянието, което имаше върху брат си, краля. Това влияние беше толкова голямо, че след като сключи мира, кралят прие да отстъпи Пиемонт, за да може тя да се омъжи за херцог Дьо Савоа. Въпреки че през целия си живот тя не бе искала нищо друго, освен да се омъжи за някой владетел, тя отказа на Наварския крал, когато той беше Вандомски херцог, защото държеше на господин Дьо Савоа. Беше запазила влечението си към него, откакто го видя в Ница на срещата на крал Франсоа I с папа Павел III. Понеже притежаваше голям ум и тънък усет за красивите неща, тя привличаше всички благородни хора и имаше моменти, в които целият двор се намиреше у нея.

Господин Дьо Клев се появи там в обичайния час. Той беше тъй завладян от излъчването и красотата на госпожица Дьо Шартр, че не можеше да говори за нищо друго. Разказа на всеуслушание случилото се, като не престана да хвали непознатата дама, която беше срещнал. Мадам му каза, че изобщо няма подобна дама, която да не е позната на всички. Като чу този разговор, госпожа Дьо Дампиер, която беше нейна придворна дама и приятелка на госпожица Дьо Шартр, се приближи до принцесата и ѝ каза съвсем тихо, че господин Дьо Клев навярно е видял госпожица Дьо Шартр. Мадам се обърна към него и му каза, че ако той дойде отново у нея на другия ден, ще му покаже красавицата, от която е така запленил. На другия ден госпожица Дьо Шартр наистина се появи; кралиците я приеха с всички почести, които човек може да си представи, и при такова всеобщо възхищение, че тя не чуваше около себе си нищо друго освен похвали. Приемаше ги с тъй благородна скромност, сякаш не ги чуваше или съвсем не я интересуваха. После тя отиде у Мадам, сестрата на краля. След като похвали красотата ѝ, тази принцеса ѝ разказа за удивлението, което е предизвикала у господин Дьо Клев. Миг след това влезе принцът.

— Елате — каза му тя — и вижте сам дали не удържах на думата си и дали госпожица Дьо Шартр не е красавицата, която търсите. Благодарете ми поне за това, че ѝ предадох възхищението, което вече изпитвате към нея.

Господин Дьо Клев с радост откри, че дамата, която му се стори толкова мила, притежаваше благородство, което отговаря на красотата ѝ; той се приближи към нея и я помоли да си спомни, че е бил първият, когото тя е изпълнила с възхищение, и че без да я познава, е изпитал към нея онова уважение и почит, които тя заслужава.

Принцът и кавалерът Дьо Гиз, който му беше приятел, излязоха заедно от покоите на Мадам. Отначало те се възхищаваха от госпожица Дьо Шартр, без да се сдържат. После решиха, че я хвалят твърде много, и престанаха да говорят за това, което мислят; но в следващите дни бяха принудени да говорят за нея навсякъде, където се срещат. Дълго време тази нова красавица бе предмет на всички разговори. Кралицата ѝ отпрати големи похвали и прояви към нея извънредно уважение. Кралицата престолонаследница я обяви за своя любимка и помоли госпожа Дьо Шартр да я води често при нея. Кралските дъщери изпращаха да я викат, за да участва във всички

техни развлечения. С една дума, целият двор я обичаше и ѝ се възхищаваше, с изключение на госпожа Дьо Валантиноа. Не защото тази красавица я засенчваше: дългият ѝ опит я беше научил, че пред краля тя няма от какво да се страхува. Но изпитваше толкова силна омраза към видама на Шартр, когото тя бе желала да спечели на своя страна чрез брака на една от дъщерите си и който бе застанал на страната на кралицата, че не можеше да гледа с благоразположение на една личност, която носеше името му и на която кралят засвидетелствуваше голямо приятелство.

Принц Дьо Клев се влюби страстно в госпожица Дьо Шартр и пламенно желаше да се ожени за нея. Но се боеше да не би гордостта на госпожа Дьо Шартр да бъде наранена, ако даде дъщеря си на мъж, който не е най-големият син в семейството си. Той произхождаше от много издигнат род и граф Дио, най-големият син, скоро се беше оженил за една толкова близка до кралското семейство дама, че страховете на господин Дьо Клев бяха породени по-скоро от стеснителността на любовта, отколкото от по-сериозни причини. Той имаше множество съперници: най-опасен му изглеждаше кавалерът Дьо Гиз със своя произход, със своите качества и с блясъка, който благоволенieto на краля придаваше на рода му. Този принц се влюби в госпожица Дьо Шартр в първия ден, в който я видя. Той забеляза любовта на господин Дьо Клев така, както господин Дьо Клев забеляза неговата. Въпреки че бяха приятели, отдалечаването, породено от еднаквите им стремежи, не им позволи да се обяснят един пред друг; приятелството им изстина, без те да имат силата да се изяснят. Щастливата случайност, която се представи на господин Дьо Клев да види пръв госпожица Дьо Шартр, му изглеждаше добро знамение и сякаш му даваше предимство пред съперниците. Но той предвиждаше големи пречки от страна на баща си, херцог Дьо Ньовер. Този херцог поддържаше тесни връзки с херцогиня Дьо Валантиноа; а тя бе враг на видама и тази причина беше достатъчна да попречи на херцог Дьо Ньовер да одобри това, че синът му мисли за неговата племенница.

Госпожа Дьо Шартр, която с такова старание бе вдъхнала добродетелност на дъщеря си, не престана да полага същите грижи и тук, където те бяха така необходими и където имаше толкова опасни примери. Амбицията и любовните приключения бяха душата на този двор и занимаваха еднакво мъжете и жените. Съществуваха толкова

интереси и разнообразни заговорнически групички, а жените така усърдно участваха в тях, че любовта беше постоянна част от политиката, а политиката — от любовта. Никой не беше спокоен, нито безразличен. Всички мислеха как да се издигат, да се харесват, да служат или да вредят. Скуката и безделието бяха непознати и всички непрестанно се занимаваха с развлечения или с интриги. Всяка дама беше свързана с кралицата, с кралицата престолонаследница, с наварската кралица^[31], с Мадам, сестрата на краля, или с херцогиня Дьо Валантиноа. Тази привързаност определяше техните предпочитания, представите им за благоприличие или дори характерите им. Онези, които бяха преминали първата си младост и се придържаха към строгата добродетелност, бяха привързани към кралицата. Тези, които бяха по-млади и търсеха забавление и любов, ухажваха кралицата престолонаследница. Наварската кралица също имаше своите любимки. Тя беше млада и имаше власт над своя съпруг, краля. Той бе свързан с конетабъла и имаше голямо влияние. Мадам, сестрата на краля, бе запазила красотата си и привличаше много дами около себе си. Херцогиня Дьо Валантиноа имаше всички онези, които удостояваше с погледа си. Но малко жени ѝ бяха приятни. С изключение на онези, които тя чувствуваше близки и към които проявяваше доверие или настроението им бе съобразено с нейното, тя приемаше в дома си само в дните, в които ѝ правеше удоволствие да събира двор, подобен на този на кралицата.

Всички тези различни заговорнически групички си съперничеха и завивдаха едни на други: дамите от една и съща групичка се ревнуваха взаимно заради благоволение или любовници; стремежите към величие и издигане често се оказваха свързани с други, по-маловажни стремежи, към които обаче се проявяваше не по-малък интерес. Така в този двор съществуваше някакво мъртво вълнение, което обаче не разрушаваше реда и го правеше много приятен, но и много опасен за една млада девойка. Госпожа Дьо Шартр виждаше тази опасност и постоянно мислеше как да предпази дъщеря си. Тя я помоли, не като майка, а като приятелка, да ѝ доверява всички отправени ѝ комплименти и обеща да ѝ помогне да намери пътя към онези неща, в които човек се заблуждава често, когато е млад.

Кавалерът Дьо Гиз съумя така да покаже чувствата и намеренията си към госпожица Дьо Шартр, че те не останаха тайна за

никого. Но пред онова, което желяеше, той виждаше само пречки. Той добре знаеше, че поради малкото средства, които притежаваше за поддържане на ранга си, съвсем не е подходяща партия за госпожица Дьо Шартр, както и това, че братята му няма да одобрят той да се ожени поради неминуемото снижаване на престижа, което настъпва с браковете на по-малките синове в големите фамилии.^[32] Кардиналът на Лорен скоро даде да се разбере, че не се лъже; той осъди проявения от него интерес към госпожица Дьо Шартр с необикновена ярост; но не му съобщи истинските причини за това. Кардиналът изпитваше тайна омраза към видама, която по-късно стана явна. Беше готов да види брат си в който и да било друг кръг, отколкото в този на видама. И публично заяви колко е отдалечен от този кръг, а госпожа Дьо Шартр се обиди. Тя положи много старание да покаже, че кардиналът на Лорен няма от какво да се страхува и че тя дори не мисли за този брак. Видамът възприе същото поведение и още по-ясно от госпожа Дьо Шартр усети отношението на кардинала, понеже по-добре знаеше причината.

Подобно на кавалера Дьо Гиз принц Дьо Клев показва открито чувствата си към госпожица Дьо Шартр. Херцог Дьо Нювер изпита болка, като научи за това увлечение. Стори му се обаче, че трябва само да поговори със сина си, за да го накара да промени поведението си. Но много се изненада, когато откри, че той твърдо е решил да се ожени за госпожица Дьо Шартр. Укори го за това, ядоса се и почти не скри яда си, така че случилото се веднага се разпространи в двора и стигна до госпожа Дьо Шартр. Тя беше убедена, че господин Дьо Нювер ще погледне на брака на дъщеря ѝ като на изгоден за сина си. Беше много учудена, че фамилиите Дьо Клев и Дьо Гиз се бояха да се свържат с нея, вместо да го желаят. Обидата я подтикна да намери за дъщеря си партия, която да я постави над тези, които смятаха, че са над нея. След като поогледа всички, тя се спря на принца престолонаследник, син на херцог Дьо Монпансие.^[33] По това време той бе за женене и беше един от най-високопоставените в двора. И понеже госпожа Дьо Шартр беше много изобретателна, радваше се на помощта на видама, който се ползуваше с голямо уважение, а дъщеря ѝ беше сериозна партия, тя започна да действува с толкова дързост и успех, че господин Дьо Монпансие прояви желание за този брак и изглеждаше, че няма да има трудности пред него.

Видамът, който знаеше за привързаността на господин Д'Анвил към кралицата престолонаследница, се досети, че трябва да използват влиянието ѝ над него, за да го подтикнат да действа в полза на госпожица Дьо Шартр пред краля и пред принц Дьо Монпансие, на когото Д'Анвил беше близък приятел. Той говори за това с тази кралица и тя с радост се зае да работи за издигането на една личност, която много обичаше; тя съобщи това на видама и го увери, че въпреки неприятностите, които ще причини на своя вуйчо, кардинала на Лорен, тя с радост ще застане над това съображение, защото има повод да се оплаче от него и защото той постоянно защитава интересите на кралицата срещу нейните лични интереси.

Влюбените хора винаги се радват, когато някакъв повод им дава възможност да говорят пред онези, които ги обичат. Веднага щом видамът напусна госпожа престолонаследницата, тя нареди на Шатлар^[34], който беше любимец на господин Д'Анвил и знаеше за неговата любов към нея, да отиде и му предаде, че е поканен от нея на вечерта у кралицата. Шатлар прие тази поръчка с много радост и признателност. Той бе благородник от добър произход в провинцията Дофине; но качествата и умът му го издигаха над произхода му. Всички аристократи в двора го приемаха и се отнасяха добре с него, а благоразположението на семейство Дьо Монморанси го бе свързало особено силно с господин Д'Анвил. Шатлар беше красив, ловък в игрите, пееше приятно, пишеше стихове и имаше влюбена и пламенна душа, която така силно привлече господин Д'Анвил, че той го превърна в изповедник на любовта си към кралицата престолонаследница. Тази тайна го сближаваше и с принцесата и от честите им срещи у него пламна онази нещастна страст, която му отне разума, а накрая и живота.

Господин Д'Анвил не пропусна да се представи вечерта у кралицата; той се почувствува щастлив, че госпожа престолонаследницата го беше избрала да работи за онова, което самата тя желае, и ѝ обеща стриктно да изпълнява заповедите ѝ; но госпожа Дьо Валантиноа, като бе предупредена за това брачно намерение, така успешно го осуети и толкова силно повлия на краля, че когато господин Д'Анвил му заговори, той му показа, че не одобрява този брак, и дори му нареди да каже това на принц Дьо Монпансие. Човек може да си представи какво почувствува госпожа

Дьо Шартр поради неуспеха на това, което така силно бе желала; този провал даваше голямо предимство на враговете ѝ и силно навреди на дъщеря ѝ.

С голямо приятелско чувство кралицата престолонаследница изрази пред госпожица Дьо Шартр неудоволствието, че не е могла да ѝ бъде полезна.

— Както виждате — ѝ каза тя, — моята власт е съвсем недостатъчна. Кралицата и херцогиня Дьо Валантиноа ме мразят толкова много, че е невъзможно те самите или приближените им да не препречват пътя към всичко, което желая. При това — прибави тя — винаги съм мислила само как да им се харесам. Освен това те ме мразят заради моята майка — кралицата, която някога им е създавала безпокойство и ревност. Кралят бил влюбен в нея, преди да се влюби в госпожа Дьо Валантиноа. И в първите години от своя брак, когато още нямал деца и въпреки че обичал херцогинята, изглеждал почти решен да се разведе, за да се ожени за майка ми. Госпожа Дьо Валантиноа, която се бояла от една вече обичана от него жена, чиято красота и ум можели да намалят благоволението към нея, се съюзила с конетабъла, който също не желаел кралят да се ожени за сестрата на херцозите Дьо Гиз. Те посветили покойния крал в своите чувства и въпреки че той мразел до смърт херцогиня Дьо Валантиноа и обичал кралицата, заработил заедно с тях, за да попречи на краля да се разведе. И за да го отклонят напълно от мисълта да се ожени за моята майка кралицата, те уредили брака ѝ с шотландския крал, който бил вдовец на госпожа Магдъолен, сестрата на краля; това станало, защото този брак щял да се склучи най-бързо, и не изпълнили обещанието към краля на Англия, който пламенно я желаел. Този пропуск за малко не предизвикал скъсване на отношенията между двамата крале. Хенри VIII не могъл да се утеши, че не се е оженил за моята майка кралицата; която и друга френска принцеса да му предлагали, той казвал, че тя никога няма да замести онази, която са му отнели. Вярно е, че майка ми била свършена красавица, и било забележително, че трима крале пожелали да се оженият за вдовицата на херцог Дьо Лонгвил; нещастieto я свързало с най-незначителния от тях и я изпратило в едно кралство, в което тя срещнала само страдания. Казват, че приличам на нея. Боя се, че си приличаме и по нещастната съдба и каквото и щастие да ме очаква, не смея да вярвам, че ще му се радвам.

— Госпожица Дьо Шартр отвърна на кралицата, че тези тъжни предчувствия са неоснователни и тя няма да ги запази за дълго и изобщо не трябва да се съмнява в щастието си, което ще бъде такова, каквото изглежда.

Никой вече не смееше да мисли за госпожица Дьо Шартр от страх да не би да не се хареса на краля или от мисълта да се провали пред една дама, която се бе надявала на принц с кралска кръв. Господин Дьо Клев не се спря пред нито едно от тези съображения. Смъртта на баща му, херцог Дьо Нювер, го остави напълно свободен да следва влечението си и веднага след траура той започна да мисли само как да се ожени за госпожица Дьо Шартр. Беше щастлив, че може да й направи предложение във време, когато случилото се отдалечи другите кандидати и той можеше да бъде почти сигурен, че няма да бъде отхвърлено. Онова, което нарушаваше радостта му, беше страхът, че не й е приятен, а той би предпочел щастието да й се хареса пред сигурността да я вземе за жена, без да бъде обичан.

Кавалерът Дьо Гиз събуди у него известна ревност; но понеже тя се дължеше по-скоро на достойнствата на този принц, отколкото на някое действие на госпожица Дьо Шартр, той помисли единствено за това, че с малко повече шанс ще успее да намери път към сърцето й. Той можеше да я види само у кралиците или на празненствата. Трудно беше да стигне до личен разговор. Но все пак намери начин да го направи и й говори за своето намерение и за любовта си с най-голямо уважение. Принуди я да му признае какви чувства изпитва към него и й каза, че чувствата, които храни към нея, са такива, че биха го направили вечно нещастен, ако тя се подчинява само по задължение на волята на майка си.

Понеже госпожица Дьо Шартр имаше много благородно и добро сърце, тя се изпълни с истинска признателност от постъпката на принц Дьо Клев. Тази признателност придаде на отговорите и на думите й някаква нежност, която беше достатъчна да породи надежди у един лудо влюбен мъж, какъвто беше принцът; така че той можа да се поздрави с победата си над част от онова, което желаше.

Тя предаде на майка си този разговор и госпожа Дьо Шартр й каза, че господин Дьо Клев има толкова възвишена душа и високи достойнства и проявява толкова необикновена мъдрост за възрастта си, че ако влечението й я тласка към женитба с него, тя с радост ще се

съгласи. Госпожица Дьо Шартр отговори, че открива у него същите достойнства; че би се омъжила за него с по-малко отвращение, отколкото за друг, но не изпитва никакво особено влечение.

Още на другия ден принцът изпрати да разговарят с госпожа Дьо Шартр. Тя прие предложението, което ѝ направиха, и като даде дъщеря си на принц Дьо Клев, не се побоя да я свърже с човек, когото тя не можа да обикне. Договорът беше сключен. Съобщиха на краля и този брак стана известен на всички.

Господин Дьо Клев се чувствуваше щастлив, без обаче да бъде изцяло удовлетворен. Много му беше мъчно, че чувствата на госпожица Дьо Шартр не надхвърлят уважението и признателността, и не можеше да се похвали, че у нея се крият други, по-нежни чувства, след като положението ѝ вече разрешаваше да ги показва, без да нарани безкрайната си скромност. Почти не минаваше ден, без той да не ѝ изкаже мъката си.

— Възможно ли е — казваше ѝ той — да не съм щастлив, след като се женя за вас? Истина е обаче, че не съм. Вие проявявате към мен само някаква доброта, която не може да ме удовлетвори. Не изпитвате нито нетърпение, нито безпокойство, нито мъка. Моята любов ви засяга толкова, колкото и една привързаност, породена от предимствата на вашето състояние, а не от прелестите на личността ви.

— Несправедливо е да се оплаквате — му отговори тя. — Не зная какво повече бихте могли да желаете извън това, което правя, а, струва ми се, и благоприличието не позволява да правя повече.

— Вярно е — ѝ отвърна той, — че откривам у вас някои признаци на любов и ако зад тях се крие нещо повече, аз ще бъда щастлив. Не благоприличието ви възпира, а то е единственото, което определя поведението ви. Аз не събуждам у вас нежни чувства, не трогвам сърцето ви и близостта ми не ви доставя нито удоволствие, нито вълнение.

— Вие не можете да се съмнявате, че се радвам, когато ви виждам — поде тя, — а аз толкова често се изчервявам, когато ви видя, че не можете да се съмнявате в смущението ми от вашето присъствие.

— Вашето изчервяване не може да ме заблуди — отговори той. — Това не е порив на сърцето ви, а чувство на скромност и то ме удовлетворява дотолкова, доколкото може да ме удовлетвори подобно чувство.

Госпожица Дьо Шартр не знаеше какво да отговори и тези разграничения надхвърляха нейните познания. Господин Дьо Клев виждаше много добре колко далеч е тя от ония чувства, които можеха да го задоволят, тъй като му се струваше, че тя дори не ги разбира.

Кавалерът Дьо Гиз се завърна от пътешествие няколко дни преди сватбеното тържество. Той срещна толкова непреодолими препятствия пред намерението си да се ожени за госпожица Дьо Шартр, че то не можа да се увенчае с успех. И затова доста се натъжи, като видя, че тя става жена на друг. Тази болка не угаси страстта му и той продължи да бъде все така влюбен. Чувствата на този принц не останаха неизвестни на госпожица Дьо Шартр. При своето завръщане той ѝ показа, че тя е причината за безкрайната тъга, изписана на лицето му; а той беше толкова достоен и приятен, че беше трудно да го направиш нещастен, без да изпиташ състрадание. Ето защо тя не можеше да си го забрани; но това състрадание не пробуждаше у нея други чувства: тя доверяваше на майка си мъкмата, която ѝ причинява обичта на този принц.

Госпожа Дьо Шартр се възхищаваше от искреността на дъщеря си и имаше право, защото искреността ѝ нямаше равна на себе си. Но не по-малко се възхищаваше от това, че сърцето ѝ съвсем не беше докоснато, а най-малко от всичко го беше докоснал принц Дьо Клев. Поради тази причина тя положи големи усилия да я приобщи към съпруга ѝ и да ѝ внуши какво дължи на влечението му към нея още преди да узнае коя е, както и на любовта, която той ѝ е засвидетелствувал, предпочитайки я пред всички други тогава, когато никой повече не смееше да помисли за нея.

Сватбата свърши, церемонията се извърши в Лувър, а вечерта кралят и кралиците, заедно с целия двор, дойдоха на вечеря у госпожа Дьо Шартр, където бяха приети с възхитително великолепие. Кавалерът Дьо Гиз не посмя да се отдели от другите и да не присъствува на тази церемония; но там той тъй малко овладя тъгата си, че не беше трудно тя да бъде забелязана.

Господин Дьо Клев откри, че с промяната на името си госпожица Дьо Шартр не промени чувствата си. В качеството си на съпруг той получи по-големи привилегии, но не получи по-голямо място в сърцето на жена си. Поради тази причина, като стана неин съпруг, той не престана да бъде и неин любовник, защото всякога желаше нещо

повече от обладаването ѝ. И въпреки че тя живееше съвсем добре с него, той не беше докрай щастлив. Към нея изпитваше буйна и неспокойна страст, която убиваше радостта му. Ревността нямаше дял в това недоразумение — никога съпруг не е имал по-малко поводи да я търси и никога съпруга не е имала по-малко желание да ги създава. При това в двора тя беше изложена на изкушения; отиваше всеки ден у кралиците и у Мадам, сестрата на краля. Всички млади и галантни мъже я виждаха у тях или у херцог Дьо Ньовер, нейния девер, чийто дом беше отворен за всички. Но видът ѝ вдъхваше толкова силно уважение, а тя изглеждаше така далеч от любовните игри, че маршал Дьо Сент Андре, макар и дързък и подкрепян от благоволенieto на краля, беше увлечен от красотата ѝ, без да смее да го покаже по друг начин освен чрез внимание и услуги. Мнозина други бяха в същото положение. И към мъдростта на дъщеря си госпожа Дьо Шартр прибави едно поведение така съответстващо на всички норми на благоприличие, че накрая успя да ѝ придаде вид на недостижима личност.

А херцогиня Дьо Лорен, като работеше за мира, работеше едновременно и за брака на своя син, херцог Дьо Лорен. Той беше сключен с госпожа Клод дьо Франс, втора дъщеря на краля. Решено бе, че сватбеното тържество ще се състои през месец февруари.

По това време херцог Дьо Ньомур бе в Брюксел, където беше изцяло изпълнен и зает с амбициите си към престола на Англия. Оттам постоянно приемаше и изпращаше пратеници: надеждите растяха от ден на ден и накрая Линрол му предаде, че е време с присъствието си да увенчае края на това толкова добро начало. Той прие тази вест с цялата радост, която може да изпита един амбициозен млад човек, когато го призовават на трона единствено заради прославеността му. Съзнанието му незабелязано беше привикнало с мисълта за тази голяма сполука и въпреки че в началото я отхвърли като нещо неосъществимо, всички трудности се изличиха от въображението му и той вече не виждаше пречки.

Изпрати бързо в Париж всички необходими разпореждания за събирането на една великолепна свита, за да се появи в Англия с блясък, съответстващ на целта, която го водеше там, а сам побърза да дойде в двора, за да присъствува на сватбата на херцог Дьо Лорен.

Той пристигна в навечерието на годежа и още същата вечер отиде да докладва на краля за състоянието на своя проект и да получи нарежданията и съветите му за онова, което му оставаше да прави. След това посети кралиците. Госпожа Дьо Клев не беше там, така че изобщо не го видя и дори не разбра, че е пристигнал. Беше слушала всички да говорят за този принц като за най-красивия и най-приятния мъж в двора. А госпожа престолонаследницата го беше обрисувала по такъв начин и ѝ беше говорила за него толкова пъти, че тя бе любопитна и дори нетърпелива да го види.

Целия ден на годежа тя се гласи у дома си, а вечерта отиде на бала и на кралския пир, който се даваше в Лувър. Когато се появи, всички се възхитиха от красотата и накитите ѝ. Балът започна и докато тя танцуваше с господин Дьо Гиз, около вратата на залата се засуетиха, сякаш някой влизаше и другите му правеха място. Танцът свърши и докато госпожа Дьо Клев търсеше с очи да покани някого, кралят ѝ извика да покани този, който се приближава. Тя се обърна, видя един мъж и веднага реши, че това може да бъде само херцог Дьо Ньомур; той тъкмо заобикаляше няколко стола, за да стигне до мястото на танца. Този принц изглеждаше така, че беше трудно да не се изненадаш, когато го видиш за първи път, а тази вечер той особено се беше постарал да се докара, което увеличаваше блясъка на личността му. Но също така трудно беше да видиш за първи път госпожа Дьо Клев, без да бъдеш дълбоко изненадан.

Господин Дьо Ньомур бе толкова поразен от красотата ѝ, че когато се приближи до нея и тя му отвърна с реверанс, той не можа да скрие възхищението си. Когато те започнаха да танцуват, в залата се разнесоха възхитени възгласи. Кралят и кралиците си спомниха, че те никога не се бяха виждали, и намериха за особено, че танцуват, без да се познават. Когато свършиха, ги повикаха, без да им дават време да говорят с някого, и ги попитаха дали нямат желание да узнаят кои са и дали не го предполагат.

— За мен, госпожо — каза господин Дьо Ньомур, — няма никакво съмнение. Но понеже госпожа Дьо Клев няма основания като мен да отгатне кой съм, бих помолил ваше величество да благоволи да ѝ съобщи името ми.

— Струва ми се — каза госпожа престолонаследницата, — че тя го знае така добре, както и вие.

— Уверявам ви, госпожо — поде госпожа Дьо Клев, която изглеждаше малко смутена, — че не мога да отгатна така добре, както ви се струва на вас.

— Вие отлично отгатвате — отговори госпожа престолонаследницата. — И в това, че не искате да признаете, че го познавате, без никога да сте го виждали, има нещо приятно за господин Дьо Ньомур.

Кралицата ги прекъсна, за да продължат танците. Господин Дьо Ньомур покани кралицата престолонаследница. Тази принцеса притежаваше съвършена красота и такава я беше запомнил херцог Дьо Ньомур, преди да отиде във Фландрия. Но през цялата вечер той се възхищаваше само на госпожа Дьо Клев.

Онова, което току-що се случи, причини осезаема болка на кавалера Дьо Гиз, който продължаваше да я обожава и беше в краката ѝ. Той прие като знак на съдбата това, че господин Дьо Ньомур може да се влюби в госпожа Дьо Клев. Но дали защото наистина някакъв смут се изписа на лицето ѝ, или защото ревността накара кавалера Дьо Гиз да погледне отвъд истината, той помисли, че тя е развълнувана от срещата си с принца, и не се въздържа да ѝ каже, че господин Дьо Ньомур е много щастлив запознанството му с нея да започне с нещо увличащо и необикновено.

Госпожа Дьо Клев се прибра у дома си с развълнувано въображение, изцяло завладяно от онова, което се беше случило на бала, и въпреки късния час отиде в стаята на майка си, за да ѝ разкаже всичко. Заговори за господин Дьо Ньомур с особен израз, който накара госпожа Дьо Шартр да помисли същото, което беше помислил и кавалерът Дьо Гиз.

На другия ден се извърши сватбената церемония. Там госпожа Дьо Клев срещна херцог Дьо Ньомур, който изглеждаше така възхитително изящен, че тя още повече се изненада.

През следващите дни го видя у кралицата престолонаследница, на играта на топка с краля, видя го да се състезава с обръчи, чу го да говори. И навсякъде той далеч превъзхождаше останалите, превръщаше се в център на разговора, където и да се намираше, благодарение на излъчването на личността си и на живия си ум, така че за кратко време остави дълбока следа в сърцето ѝ.

При това господин Дьо Ньомур изпитваше силно влечение към нея и то му придаваше лекота и дързост, които са присъщи на първия порив да се хареса; за това той стана още по-обаятелен, отколкото обикновено. И като се виждаха често и гледаха един на друг като на най-съвършените в двора, трудно беше да не се харесат безкрайно.

Херцогиня Дьо Валантиноа участвуваше в развлеченията, а кралят проявяваше към нея същите пламенни чувства и същото внимание, както в началото на любовта си. Госпожа Дьо Клев, която поради младостта си не вярваше, че една жена може да бъде обичана и след двадесет и пет години, наблюдаваше с безкрайно учудване привързаността на краля към херцогинята, която беше баба и наскоро беше омъжила внучката си. Тя често говореше за това с госпожа Дьо Шартр.

— Възможно ли е, госпожо — казваше ѝ тя, — кралят да е влюбен в нея от толкова дълго време? Как е могъл да се привърже към жена, която е много по-възрастна от него, била е любовница на баща му и, както говорят, на още много други?

— Вярно е — отговори тя, — че не добродетелите и верността на госпожа Дьо Валантиноа породиха и задържаха любовта на краля и точно затова той не може да бъде извинен. Защото, ако тази жена е била млада и красива, което допълвало благородния ѝ произход, ако тя не е обичала никога друго освен краля и му е била абсолютно вярна, ако го е обичала само заради неговата собствена личност, без да се стреми към величие и богатство, и е използвала властта си само за почтени и приятни на самия него неща, трябва да признаем, че би ни било трудно да не похвалим този принц за голямата му любов към нея. Ако не се боях — продължи госпожа Дьо Шартр, — че ще си помислите, че и аз като всички жени на моята възраст обичам да разказвам стари истории, бих ви разказала началото на любовта на краля към тази херцогиня, както и някои неща, станали в двора на покойния крал, които имат голяма връзка с всичко, което се случва и сега.

— Далеч съм от мисълта да ви обвинявам — поде госпожа Дьо Клев, — че разказвате стари истории, и аз протестирам, госпожо, че не сте ме осведомили за това, което става сега, и не сте ми изяснили различните стремежи и взаимоотношения в двора. Те са ми толкова

неясни, че доскоро мислех, че господин конетабълът е в отлични отношения с кралицата.

— Вашето мнение е съвсем противоположно на истината — отговори госпожа Дьо Шартр. — Кралицата мрази господин конетабъла и ако тя някога получи власт, той доста осезаемо ще го почувствува. Известно ѝ е, че той много пъти е казвал на краля как от всички негови деца само извънбрачните му приличат.

— Никога не бих предположила тази омраза — прекъсна я госпожа Дьо Клев, — след като видях загрижеността, с която кралицата пишеше на господин конетабъла, когато той беше в затвора, както и радостта ѝ при завръщането му, или това, че го нарича „братко мой“ също като краля.

— Ако тук, в двора, съдите по външните прояви — отговори госпожа Дьо Шартр, — често ще се мамите: онова, което се вижда, почти никога не е истината.

Но да се върнем към госпожа Дьо Валантиноа, която, както знаете, се нарича Диан дьо Поатие. Родът ѝ е много прочут, тя произхожда от някогашните аквитански херцози, прабаба ѝ е незаконна дъщеря на Луи XI, с една дума, тя е високоблагородна. Баща ѝ, Сен Валие, се оказал в затруднено положение в случая с конетабъла Дьо Бурбон, за когото сте чували. Той бил осъден на обезглавяване и отведен на ешафода. Дъщеря му, която била възхитително красива и вече се харесвала на покойния крал, постъпила така (не зная как), че издействувала помилването на баща си. Вестта за помилване пристигнала в момента, в който очаквал удара на ножа. Но страхът толкова го бил овладял, че вече не бил на себе си и няколко дни след това починал. Дъщеря му се появила в двора като любовница на краля. Но пътуването в Италия и затварянето му за известно време в затвор^[35] прекъснали тази любов. Когато той се завърнал от Испания и госпожа регентката отишла да го посрещне в Байон, взела със себе си всички свои дами, между които била и госпожица Дьо Писльо, която после станала херцогиня Д'Етамп. Кралят се влюбил в нея. Госпожа Дьо Валантиноа я превъзхождала по ум, красота и произход, но другата печелела с цветущата си младост. Много пъти съм я чувала да казва, че е родена в деня, в който Диан Дьо Поатие се омъжила, но омразата я караше да казва това, а не истината; защото няма да сбъркам, ако кажа, че херцогиня Дьо Валантиноа се омъжи за господин

Дьо Брезе, велик сенешал^[36] на Нормандия, по същото време, когато кралят се влюби в госпожа Д'Етамп. По-голяма омраза между две жени не е имало никога. Херцогиня Дьо Валантиноа не можеше да прости на госпожа Д'Етамп, че ѝ е отнела титлата „любовница“ на краля. Госпожа Д'Етамп ревнуваше жестоко госпожа Дьо Валантиноа, защото кралят продължаваше връзката си с нея. Този принц не беше еднакво верен на любовниците си. Винаги имаше една, която носеше титлата и почестите. Но дамите, които, както се казва, бяха от групичката, се редуваха за тях. Загубата на сина му, престолонаследника, който почина в Турнон и когото смятаха за отровен, му донесе тежко огорчение. Той не изпитваше същата обич, нито същото предпочитание към втория си син, който царува сега. Намираше, че не е достатъчно дързък и темпераментен. Един ден се оплакал на госпожа Дьо Валантиноа и тя му каза, че иска да го накара да се влюби в нея, за да го направи по-пламенен и по-приятен. И тя успя в това, както виждате. Вече двадесет години продължава любовта му и нито времето, нито препятствията са я помрачили.

Отначало покойният крал се противопоставил или защото бил още доста влюбен в госпожа Дьо Валантиноа и ревнувал, или защото към това го подтиквала херцогиня Д'Етамп, която била отчаяна, че господин престолонаследникът се свързва със съперницата ѝ; но той със сигурност се раздразни и натъжи от тази любов, без да го крие от никого. Синът му не се боеше нито от гнева, нито от омразата му и нищо не можа да го принуди да се откаже от чувството си, нито да го скрие. Трябваше кралят да се примири с него. Това противопоставяне на волята му отдалечи престолонаследника още повече от него и той се привърза към третия си син, Орлеанския херцог. Той беше принц с хубава осанка — красив, изпълнен с жар и амбиция, но малко прекалено буен, — който щеше много да се издигне, ако възрастта беше помогнала на ума му да узрее.

Рангът на по-старши, който носеше престолонаследникът, и благоволенieto на краля към Орлеанския херцог създаваше между тях някакво съперничество, което стигаше до омраза. Това съперничество беше започнало още от детството им и се запази докрай. Когато императорът^[37] влезе във Франция, той изцяло отдаде предпочитанията си на Орлеанския херцог; господин престолонаследникът така остро се засегна, че се възползува от това,

че императорът беше в Шантии, и нареди на господин конетабъла да го арестува, без да чака заповед от краля. Господин конетабълът не го послуша. Впоследствие кралят го укори, че не се е подчинил на сина му. И когато го отстрани от двора, той си послужи с този аргумент срещу него.

Раздорът между двамата братя накара херцогиня Д'Етамп да се облегне на Орлеанския херцог, за да си осигури опора пред краля срещу госпожа Дьо Валантиноа. И го постигна — без да е влюбен в нея, този принц се обяви в нейна защита, както престолонаследникът се беше обявил в защита на госпожа Дьо Валантиноа. И както можете да си представите, това създаде две групировки в двора; но тези интриги не се ограничиха само с женските разпри.

Императорът, който изпитваше приятелски чувства към Орлеанския херцог, неколkokратно предлагаше да му върне Миланското херцогство. В по-късните си предложения за мир той даваше надежди, че ще му отстъпи седемнадесет провинции и ще му даде дъщеря си за жена. Господин престолонаследникът не желаше нито мира, нито този брак. Той си послужи с конетабъла, когото винаги бе обичал, за да внуши на краля колко важно е да не създава на наследника си толкова могъщ брат като Орлеанския херцог в съюз с императора и седемнадесетте провинции. Господин конетабълът много добре разбираше чувствата на господин престолонаследника, защото сам той желаше да се противопостави на госпожа Д'Етамп, която беше негова открита неприятелка и пламенно желаше издигането на Орлеанския херцог.

Тогава господин престолонаследникът командуваше кралската армия в Шампан и бе довел армията на императора до такова състояние, че тя изцяло би загинала, ако херцогиня Д'Етамп, от страх да не би големите успехи да осуетят мира и съюза на императора с Орлеанския херцог, не беше предупредила тайно неприятеля да нападне внезапно Еперне и Шато-Тиери, които бяха пълни с провизии. Те го направиха и спасиха цялата си армия.

Тази херцогиня не се радва дълго на успеха на предателството си. Малко след това Орлеанският херцог почина във Фармутие от някаква заразна болест. Той обичаше една от най-красивите дами в двора и беше обичан от нея. Няма да назова името ѝ, защото след това тя живя толкова благоразумно и тъй грижливо скри любовта си към

този принц, че заслужава да се запази репутацията ѝ. Съдбата пожела тя да научи за смъртта на Орлеанския херцог в същия ден, в който научи и за смъртта на мъжа си. По този начин намери предлог да скрие истинската си мъка, без да си дава труд да я сдържа.

Кралят не преживя дълго своя син принца. Почина след две години. Той препоръча на господин престолонаследника да се опира на кардинал Дьо Турнон и на адмирал Д'Анбо и изобщо не спомена господин конетабъла, който по това време беше отстранен в Шантии. Но първото нещо, което направи новият крал, бе да извика конетабъла и да му повери управлението на стопанските дела.

Госпожа Д'Етамп бе изгонена и третирана по възможно най-лошия начин, който можеше да се очаква от една всемогъща неприятелка. Тогава госпожа Дьо Валантиноа си отмъсти докрай на тази херцогиня, както и на всички, които я бяха разочаровали. Влиянието ѝ върху краля стана още по-явно, отколкото изглеждаше, докато той беше престолонаследник. Този принц царува вече дванадесет години и тя продължава да бъде пълна господарка във всички неща. Тя разполага с всички държавни разходи и дела. Тя изгони кардинал Дьо Турнон, канцлера Оливие и Вилроа. Всички онези, които поискаха да отворят очите на краля за нейното поведение, се провалиха в това начинание. Граф Дьо Текс, голям специалист по артилерийско дело, който не я обичаше, не успя да си премълчи за любовните ѝ истории и особено за историята с граф Дьо Брисак, от когото кралят страшно ревнуваше. Но тя задействува нещата така, че граф Дьо Текс изпадна в немилост. Отнеха му длъжността. И още нещо, което е почти невероятно, — тя направи така, че да я дадат на граф Дьо Брисак, и по-късно го направи маршал на Франция. Кралят обаче беше станал по-ревнив и не можа да понесе маршалът да остане в двора. Но ревността, която у всички други е горчива и буйна, у него е мека и умерена поради безкрайното уважение, което изпитва към любовницата си. Така той не посмя да отдалечи съперника си по друг начин освен под предлог, че му поверява управлението на Пиемонт. Там той остана няколко години. Върна се миналата зима да иска още поделения и други неща, необходими за армията, която командува. Вероятно голям дял в това пътуване са имали желанието му да види отново госпожа Дьо Валантиноа и страхът да не бъде забравен от нея. Кралят го прие много студено. Господата Дьо Гиз, които не го обичат,

но не смеят да го покажат заради госпожа Дьо Валантиноа, си послужиха с видама, неин явен враг, за да му попречат да получи каквото и да било от това, за което беше дошъл. Не беше трудно да му се навреди. Кралят го мразеше и присъствието му го безпокоеше. Така че графът беше принуден да се върне, без да постигне нищо, освен може би да запали отново в сърцето на госпожа Дьо Валантиноа поугасналите от раздялата чувства. Кралят, разбира се, е имал и други поводи за ревност. Но или не ги е знаел, или не е смеел да се оплаче.

— Не зная — добави госпожа Дьо Шартр — дали вие, дъще моя, не намирате, че ви разказах повече, отколкото сте имали желание да узнаете.

— Твърде далеч съм от недоволството, госпожо — отвърна госпожа Дьо Клев. — И ако не се боях, че ще ви досадя, бих ви попитала за още много подробности, които не познавам.

В началото любовта на господин Дьо Ньомур към госпожа Дьо Клев бе толкова силна, че измести влечението и дори спомена за всички жени, които беше обичал и с които беше запазил отношенията по време на отсъствието си. Но не се постара да намери поводи да скъса с тях. Нямаше търпение да слуша оплакванията и да отговаря на укорите им. Госпожа престолонаследницата, към която беше изпитал доста пламенни чувства, не можа да удържи победата в сърцето му срещу госпожа Дьо Клев. Дори нетърпението му да отпътува за Англия започна да отслабва и той не се приготвяше вече с толкова жар за заминаването си. Често отиваше у кралицата престолонаследница, защото и госпожа Дьо Клев ходеше там, и не се стесняваше да оставя другите да мислят каквото искат за неговите чувства към тази кралица. Госпожа Дьо Клев стоеше за него толкова високо, че той по-скоро беше решен да не дава израз на любовта си, отколкото да рискува да я покаже пред всички. Не спомена за нея дори пред видама на Шартр, който беше негов близък приятел и от когото нищо не криеше. Държеше се толкова разумно и се наблюдаваше с такова внимание, че никой, освен кавалера Дьо Гиз, не подозираше, че е влюбен в госпожа Дьо Клев. На самата нея би било трудно да го забележи, ако влечението ѝ към него не я беше направило извънредно чувствителна към държанието му и не ѝ позволи да се съмнява в неговата любов.

Тя вече не изпитваше необходимост да споделя с майка си какво мисли за чувствата на този принц, както споделяше за другите

влюбени в нея мъже. Без да има специално намерение да крие от нея, тя не ѝ спомена нищо за това. Но госпожа Дьо Шартр разбираше всичко много добре, както разбираше и влечението на дъщеря си към принца. То ѝ причини остра болка. Тя правилно прецени колко опасно е една млада жена да се влюби в мъж като господин Дьо Ньомур. Подозренията ѝ за това влечение се потвърдиха напълно от нещо, което се случи няколко дни по-късно.

Маршал Дьо Сент Андре, който използваше всяка възможност да покаже великолепието си, помоли краля да благоволи да го почетат и да вечеря у него с кралиците, за да му покаже къщата си, която току-що беше завършена. Искаше му се също така да покаже своето разточителство и пред госпожа Дьо Клев.

Няколко дни преди деня, определен за вечерята, кралят престолонаследник, чието здраве не беше много добро, се почувствува зле и не прие никого. Жена му, кралицата, прекара целия ден край него. Вечерта той се почувствува по-добре и накара да въведат всички благородници, които бяха в преддверието му. Кралицата престолонаследница се оттегли в покоите си. Там тя намери госпожа Дьо Клев и още няколко близки нейни дами.

Понеже беше вече доста късно и не беше облечена, тя не отиде у кралицата. Нареди да съобщят, че не приема, и поръча да донесат скъпоценностите ѝ, за да избере за бала на маршал Дьо Сент Андре и да даде някои от тях на госпожа Дьо Клев, както ѝ беше обещала. Докато се занимаваха с това, пристигна принц Дьо Конде. Неговият висок ранг му отваряше всички врати. Кралицата престолонаследница предположи, че той навярно идва от нейния съпруг краля и попита какво става там.

— Спорят с господин Дьо Ньомур, госпожо — отговори той. — Ньомур така страстно защитава една своя теза, че изглежда е свързана със самия него. Мисля, че той има някаква любима, чието присъствие на бала толкова много го безпокои, че според него е неприятно за един влюбен мъж да вижда там жената, която обича.

— Как! — възкликна госпожа престолонаследницата. — Господин Дьо Ньомур не иска любимата му да отиде на бала? Аз мислех, че съпрузите не желаят жените им да ходят на балове, но никога не бих помислила, че влюбените могат да изпитват това чувство.

— Господин Дьо Ньомур смята — отговори принц Дьо Конде, — че балът е най-непоносимото нещо за влюбените, независимо от това, дали са обичани, или не. Той казва, че ако са обичани, те страдат, защото тази любов умира за няколко дни; че изобщо няма жена, чиято мисъл да е заета повече с любимия, отколкото с това как да се облече; че жените изцяло са обзети от това; че се стараят да бъдат хубави не само заради този, когото обичат, но и заради всички други; че когато са на бала, искат да се харесат на всички; че когато са доволни от красотата си, изпитват радост, в която любимият им няма най-големия дял. Той казва също, че когато не си обичан, страдаш още повече, като виждаш любимата си в обкръжение; и колкото повече всички ѝ се възхищават, толкова си по-нещастен, че не си обичан; освен това непрекъснато се боиш красотата ѝ да не породи някоя по-щастлива любов от твоята. Най-сетне той мисли, че от страданието да виждаш любимата си на бала по-голямо е само това — да знаеш, че тя е там, а ти да не си.

Госпожа Дьо Клев не даваше вид, че чува думите на принц Дьо Конде, но го слушаше с внимание. Не ѝ беше трудно да разбере какъв е нейният дял в мнението на господин Дьо Ньомур и особено в изказването му за мъката да не си на бала, където е любимата ти; самият той нямаше да отиде на бала на маршал Дьо Сент Андре, защото кралят го изпращаше да посрещне херцог Дьо Ферар.

Кралицата престолонаследница се смееше заедно с принц Дьо Конде и не одобряваше мнението на господин Дьо Ньомур.

— Има само един случай, госпожо — ѝ отвърна принцът, — в който господин Дьо Ньомур би приел любимата му да присъствува на бала: тогава, когато го дава самият той. Той каза, че миналата година на бала, който той даде в чест на ваше величество, за него е било чест любимата му да отиде там, макар и да изглеждало, че идва заради вас; че за един любим винаги е проява на внимание да вземеш участие в предлаганото от него развлечение; че също така приятно нещо за един любещ човек е любимата му да го види като господар там, където е целият двор, както и това, че той се справя отлично със задълженията си на домакин.

— Господин Дьо Ньомур с право е одобрил това, че — каза кралицата престолонаследница, като се усмихна — любимата му е отишла на бала. Тогава имаше толкова много жени, на които той

даваше тази титла, че ако те изобщо не бяха дошли, щеше да има много малко хора.

Веднага щом принц Дьо Конде започна да разказва за отношението на господин Дьо Ньомур към баловете, госпожа Дьо Клев почувствува голямо желание изобщо да не отиде на бала на маршал Дьо Сент Андре. Тя бързо се съгласи, че не трябва да ходи у мъж, който я обича, и се зарадва, че въздържанието ѝ ще бъде повод за проява на благоволение към господин Дьо Ньомур. Все пак тя взе накитите, които ѝ даде кралицата престолонаследница. Но вечерта, когато ги показваше на майка си, ѝ каза, че няма намерение да си послужи с тях, че маршал Дьо Сент Андре така настойчиво демонстрира привързаността си към нея, че без съмнение иска да покаже на всички, че тя ще участва в развлечението, което се устройва в чест на краля; и под предлог, че за него присъствието и е чест, ще ѝ окаже внимание, от което тя би била притеснена.

В началото госпожа Дьо Шартр се противопостави на мнението на дъщеря си, понеже го намери за необосновано. Но като видя, че тя упорствува, го прие и ѝ каза да се престори на болна, за да има предлог да не отиде, защото основанията, които я възпрепятствуват да го направи, няма да бъдат приети и дори трябва да се попречи на другите да ги отгатнат. Госпожа Дьо Клев прие на драго сърце да прекара няколко дни вкъщи, за да не отиде там, където господин Дьо Ньомур нямаше да бъде. И той замина, без да има удоволствието да узнае, че тя няма да отиде.

Завърна се в деня след бала и узна, че тя не е била там. Но понеже не знаеше, че пред нея е бил повторен разговорът у краля престолонаследник, далеч не можа да се досети, че е имал щастието да бъде причината за отсъствието ѝ.

На другия ден, докато той беше при кралицата и говореше с госпожа престолонаследницата, дойдоха госпожа Дьо Шартр и госпожа Дьо Клев и се приближиха към тази принцеса. Госпожа Дьо Клев беше небрежно облечена, като човек, който не се чувствава добре; но лицето не съответствуваше на облеклото ѝ.

— Ето ви толкова красива — обърна се към нея госпожа престолонаследницата, — че не бих могла да повярвам в болестта ви. Струва ми се, че като ви разказа за отношението на господин Дьо Ньомур към бала, господин принц Дьо Конде ви накара да си

помислите, че ще проявите благоволение към маршал Дьо Сент Андре, ако отидете у него, и това ви е спряло да дойдете там.

Госпожа Дьо Клев се изчерви, че госпожа престолонаследницата така точно отгатна и съобщи онова, което беше отгатнала, пред господин Дьо Ньомур.

В този момент госпожа Дьо Шартр разбра защо дъщеря ѝ не бе пожелала да отиде на бала. И за да попречи на господин Дьо Ньомур да го разбере на свой ред, се намеси с вид на човек, който казва самата истина.

— Уверявам ви, госпожо — каза тя на госпожа престолонаследницата, — че ваше величество оказва на дъщеря ми по-голяма чест, отколкото тя заслужава. Тя наистина беше болна. Но мисля, че ако аз не я бях задържала, тя щеше да ви последва въпреки болестта си, за да има удоволствието да види всички необикновени неща на снощното празненство.

Кралицата престолонаследница повярва на думите на госпожа Дьо Шартр, а на господин Дьо Ньомур му стана неприятно, че в тях има престореност. Но изчервяването на госпожа Дьо Клев го накара да заподозре, че думите на госпожа престолонаследницата не са съвсем далеч от истината. Отначало госпожа Дьо Клев се ядоса, задето господин Дьо Ньомур разбра, че тя не е отишла на бала на маршал Дьо Сент Андре тъкмо заради него; но после ѝ стана тъжно, че майка ѝ го лиши напълно от подобно предположение.

Въпреки че срещата беше прекъсната, преговорите за мир продължаваха и нещата се наредиха по такъв начин, че към края на февруари всички се събраха в Като-Камбрези^[38]. Там отидоха същите представители. Отсъствието на маршал Дьо Сент Андре освободи господин Дьо Ньомур от най-силния му съперник, който внимателно наблюдаваше обкръжението на госпожа Дьо Клев и се стремеше и да напредне в отношенията си с нея.

Госпожа Дьо Шартр не пожела дъщеря ѝ да разбере, че тя знае за чувствата ѝ към принца, от страх да не бъде заподозряна в пристрастност, когато ѝ поговори за онова, което искаше да ѝ каже. Един ден тя поведе разговор за Ньомур. Каза ѝ хубави неща, примесени с много отровни хвалби за неспособността му да се влюбва и за това, че в отношенията с жените търси удоволствието, а не сериозната привързаност. „Разбира се, никой не го подозира — добави

тя, — че изпитва силни чувства към кралицата престолонаследница. Виждам дори, че той ходи много често при нея, и ви съветвам, доколкото ви е възможно, да избягвате да говорите лично с него, защото отношението на госпожа престолонаследницата към вас би могло да накара хората да помислят, че сте тяхна довереница, а вие знаете колко неприятна е подобна слава. Аз съм на мнение, че ако този слух продължи да се носи, вие трябва да ходите по-рядко у госпожа престолонаследницата, за да не се окажете замесена в любовни истории.“

Госпожа Дьо Клев никога не бе чувала да се говори за господин Дьо Ньомур и госпожа престолонаследницата. Тя бе така поразена от онова, което ѝ каза майка ѝ, че изражението ѝ се промени и тя се замисли колко много се е лъгала, когато е преценявала чувствата на този принц. Госпожа Дьо Шартр забеляза това: в този момент дойдоха хора, госпожа Дьо Клев се оттегли и се затвори в кабинета си.

Не може да се опише болката ѝ от онова, което благодарение на думите на майка си узна за своите чувства към господин Дьо Ньомур: тя още не беше посмяла да го признае пред себе си. Тогава разбра, че чувствата ѝ към него са тъкмо онези, които толкова търси у нея господин Дьо Клев; помисли си колко е срамно да ги изпитваш към друг, а не към съпруга, който ги заслужава; почувствува се наранена и затруднена от страх, че господин Дьо Ньомур я е използвал като прикритие на любовта си към госпожа престолонаследницата; тази мисъл я подтикна да разкаже на госпожа Дьо Шартр онова, което още не ѝ беше казала.

На другата сутрин тя отиде в стаята ѝ, за да изпълни това, което беше решила. Но научи, че госпожа Дьо Шартр има малко температура, и се въздържа. По всичко личеше, че това е само леко неразположение, затова госпожа Дьо Клев не пропусна да отиде в часовете след вечерята у госпожа престолонаследницата: тя беше в кабинета си с две-три измежду най-близките си дами.

— Говорехме за господин Дьо Ньомур — ѝ каза кралицата, като я видя — и се възхищавахме на голямата промяна у него след завръщането му от Брюксел. Преди да отиде там, той имаше безкрайно много любовници, което беше дори негов голям недостатък; защото поддържаше отношения както с тези, които заслужават, така и с други, които не заслужават. Откакто се е завърнал, пренебрегва и едните, и

другите. Никога не съм виждала толкова невероятна промяна. Намирам също, че е променено и държанието му и той не е весел както обикновено.

Госпожа Дьо Клев не отговори нищо; изгаряше от срам при мисълта, че ако не я бяха извели от заблудата, тя би приела промяната у него за белег на любов към себе си. Почувствува раздражение срещу госпожа престолонаследницата, задето търси обяснения от нея и се учудва на нещо, което очевидно знае по-добре от всеки друг. Не можа да се въздържа да не ѝ намекне за това; и когато другите дами се оттеглиха, тя се приближи до нея и ѝ каза съвсем тихо:

— Госпожо, нима това, което току-що казахте, е отправено и към мен? И нима искате да скриете, че вие сте онази, която е накарала господин Дьо Ньомур да промени поведението си?

— Несправедлива сте — ѝ отвърна госпожа престолонаследницата. — Вие знаете, че не крия нищо от вас. Вярно е, че преди да отиде в Брюксел, господин Дьо Ньомур, струва ми се, имаше намерението да ми покаже, че не ме мрази; но откакто се е върнал, дори не съм забелязала да си спомня за това и признавам, че съм любопитна да узная какво го е накарало да се промени. Няма да бъде много трудно да го разкрия — добави тя. — Видамът на Шартр, който е негов приятел, е влюбен в една дама, над която имам известно влияние, така че мога да узная какво е предизвикало тази промяна.

Думите на госпожа престолонаследницата бяха така убедителни, че въпреки съмненията си госпожа Дьо Клев се почувствува по-спокойна и по-благоразположена отпреди.

Когато се върна при майка си, научи, че състоянието ѝ се е влошило. Температурата ѝ беше два пъти по-висока, а през следващите дни се повиши още повече и стана ясно, че болестта ѝ ще бъде сериозна. Госпожа Дьо Клев беше безкрайно опечалена и изобщо не излизаше от стаята на майка си. Господин Дьо Клев също се отбиваше всеки ден, но не само заради загрижеността си към госпожа Дьо Шартр, а и за да си достави удоволствието да види жена си и да ѝ попречи да се отдава на тъжни настроения. Любовта му съвсем не беше отслабнала.

Господин Дьо Ньомур, който винаги беше изпитвал силни приятелски чувства към него, не престана да ги проявява и след своето завръщане от Брюксел. По време на болестта на госпожа Дьо Шартр

той намери начин да се среща с госпожа Дьо Клев, като си даваше вид, че търси мъжа ѝ или че идва да го вземе за разходка. Той го търсеше и тогава, когато знаеше, че го няма, и под предлог, че го чака, стоеше в преддверието на госпожа Дьо Шартр, където винаги имаше много благородници. Госпожа Дьо Клев идваше често и въпреки тъгата си изглеждаше още по-красива на господин Дьо Ньомур. Той проявяваше съчувствие към мъката ѝ и ѝ говореше с такава нежност и покорност, които лесно я убеждаваха, че не е влюбен в госпожа престолонаследницата.

Тя не можеше да скрие смущението, нито удоволствието, което я обземаше, когато го види. Но когато не го виждаше и се замислеше, че онова очарование, което изпитва при срещата с него, е началото на страстите, почти ѝ се струваше, че го мрази заради болката, която ѝ причиняваше тази мисъл.

Състоянието на госпожа Дьо Шартр се влоши толкова много, че започнаха да губят надежда за живота ѝ. Всичко, което лекарите ѝ казаха за опасността, в която се намира, тя прие със смелост, достойна за добродетелта и благочестието ѝ. След като те излязоха, тя помоли всички да се оттеглят и нареди да повикат госпожа Дьо Клев.

— Трябва да се простим, дъще моя! — каза тя, подавайки ѝ ръка. — Опасността, в която ви оставям, и нуждата, която имате от мен, увеличават тежкото чувство от това, че ви напускам. Вие сте увлечена по господин Дьо Ньомур. Не искам признанието ви: вече съм в такова състояние, че не ми е нужна вашата искреност, за да ви напътствувам. Мина много време, откакто забелязах това увлечение, но в началото не исках да ви говоря от страх да не ви накарам сама да го забележите. Сега вече го разбирате достатъчно: вие сте пред пропастта. Нужни са ви големи усилия и воля, за да се задържите. Мислете за онова, което дължите на съпруга си; мислете за онова, което дължите на себе си, и разберете, че ще загубите репутацията, която си извоювахте и която аз толкова желяех за вас. Имайте сили и смелост, дъще моя, оттеглете се от двора, настоявайте мъжът ви да ви отведе; никак не се страхувайте да взимате сурови и трудни за изпълнение решения, колкото и ужасни да ви изглеждат в началото: по-нататък те ще се окажат по-леки от нещастните последствия на една любовна история. Ако други съображения, различни от добродетелта и дълга, ви подтикнат към това, което ви пожелавам, аз ще ви кажа, че ако има нещо, което може

да смути спокойния ми сън, след като напусна този свят, то е да ви видя паднала като другите жени; но ако това нещастие трябва да се случи, аз с радост приемам смъртта, за да не бъда негов свидетел.

Госпожа Дьо Клев се обля в сълзи над ръката на майка си, която стискаше в своите, а и самата госпожа Дьо Шартр силно се развълнува.

— Сбогом, дъще моя — й каза тя, — да сложим край на един разговор, който ни разнежда прекалено и двете. Ако имате сили, помнете всичко, което съм ви казала.

Като изрече тези думи, тя се обърна на другата страна и поръча на дъщеря си да извика камериерката й, без да пожелае да я слуша, нито да й говори повече. Госпожа Дьо Клев излезе от стаята на майка си в състояние, което трудно може да се опише, а на госпожа Дьо Шартр не й оставаше друго, освен да се подготви за смъртта. Тя живя още два дни, през които не пожела да види дъщеря си — единственото, към което се чувствуваше привързана.

Мъката на госпожа Дьо Клев беше безкрайна; съпругът й не се отделяше от нея нито за миг и скоро след като госпожа Дьо Шартр издъхна, я отведе в провинцията, за да я откъсне от мястото, което само изостряше болката й. А такава болка никой не беше виждал. Макар че най-голям дял в нея имаха нежността и признателността, тя не беше престанала да чувствава нужда от майка си, за да се бори срещу господин Дьо Ньомур. Беше нещастна, че е оставена сама на себе си, когато беше толкова малко господарка на чувствата си и толкова би желала да има някого, който да я съжалява и да й дава сили. Начинът, по който господин Дьо Клев се отнасяше с нея, я караше по-силно да желае да му даде всичко онова, което му дължи. Тя проявяваше към него повече приятелски чувства и повече нежност, отколкото досега. Не искаше да я оставя нито за миг. Струваше й се, че привързаността й към него ще я защити срещу господин Дьо Ньомур.

Този принц дойде да види господин Дьо Клев в провинцията. Той направи всичко възможно, за да се срещне с госпожа Дьо Клев. Но тя не пожела да го види и като почувствува, че въпреки всичко той й харесва, взе твърдото решение да не го вижда и да избягва всички случаи, които зависят от нея.

Господин Дьо Клев отиде в Париж, за да се отбие в двора, и обеща на жена си да се завърне на другия ден. Но се върна едва на следващия.

— Очаквах ви през целия вчерашен ден — му каза госпожа Дьо Клев — и трябва да ви упрекна, че не дойдохте, както ми бяхте обещали. Вие знаете, че ако след това, което преживях, нещо може да ме нарани, това е смъртта на госпожа Дьо Турнон, за която научих тази сутрин. Бих се наскърбила дори и да не я познавах; винаги е жалко, когато една млада и красива жена като нея умре за два дни. Но освен това тя беше една от жените на този свят, които най-много ми харесват и които, изглежда, са толкова мъдри, колкото и благородни.

— Много съжалявам, че не можах да се върна вчера — отговори господин Дьо Клев. — Но присъствието ми беше необходимо за утешението на един нещастник, когото ми беше невъзможно да оставя. Не ви съветвам да тъжите за госпожа Дьо Турнон като за жена, изпълнена с мъдрост и достойна за уважението ви.

— Учудвате ме — отвърна госпожа Дьо Клев, — много пъти съм ви чувала да казвате, че в двора няма друга жена, която да уважавате повече.

— Вярно е — отговори той, — но жените са неразбираеми и като ги гледам всички, се чувствавам тъй щастлив, че ви имам, че не мога достатъчно да се нарадвам на щастието си.

— Вие ме оценявате по-високо, отколкото струвам — отвърна госпожа Дьо Клев с въздишка. — Още е много рано да ме смятате достойна за вас. Разкажете ми, моля ви, какво ви е разочаровало у госпожа Дьо Турнон.

— Това стана отдавна — възкликна той — и отдавна знам, че тя обичаше граф Дьо Сансер, на когото даваше надежди за женитба.

— Не мога да повярвам — прекъсна го госпожа Дьо Клев, — че госпожа Дьо Турнон е давала надежди на Сансер след неочакваното си оттегляне и публичните си изказвания, че никога няма да се омъжи повторно.

— Ако беше давала надежди само на него — възкликна господин Дьо Клев, — не би трябвало да се учудваме. Но изненадващото е, че в същото време тя е давала надежди и на Естутвил, и аз ще ви разкажа цялата тази история.

[1] Анри II (1519–1559) — френски крал, продължил започнатата от баща му, Франсоа I, борба с могъщите съперници на френската корона — император Карл V и наследника му Филип II Испански.

Покровител на литературата и изкуствата. Разказът за смъртта му е историческа истина. ↑

[2] *Диан дьо Поатие, херцогиня Дьо Валантиноа* (1499–1566) — фаворитка на Анри II, упражнила голямо влияние върху него. Преданието, че Диан е спасила живота на баща си, като станала любовница на Франсоа I, е използвано от Виктор Юго в драмата „Кралят се забавлява“. ↑

[3] *Катерина Медичи* (1519–1589) — френска кралица, съпруга на Анри II. При неговото управление политическата ѝ роля е незначителна. Регентка след смъртта му и след смъртта на по-възрастния си син Франсоа II, до пълнолетието на сина си Шарл IX. Вдъхновителка на Вартоломеевата нощ. ↑

[4] *Орлеанският херцог* — традиционна титла на втория син или на брата на френския крал. ↑

[5] *Франсоа I* (1494–1547) — френски крал (1515 г.). Воювал през цялото си царуване с все по-мощната Хабсбургска династия, придобила чрез наследства и бракове огромни владения в почти цяла Средна и Западна Европа. Покровителствувал развитието на науката и изкуствата. Довел от Италия знаменити художници, архитекти, скулптори — Леонардо Да Винчи, Бенвенуто Челини, Приматиче. Известно време проявява търпимост към протестантите, но след 1534 г. рязко застава на страната на католиците. ↑

[6] *Мадам* — обръщение към дъщерята, сестрата и снахата на краля. Елизабет дьо Франс (1545–1568) — дъщеря на Анри II и Катерина Медичи. От 1559 г. съпруга на испанския крал Филип II. В началото била определена за съпруга на сина му — престолонаследника Дон Карлос, събитие, залегнало в основата на романтичната легенда, използвана от Шилер в драмата му „Дон Карлос“. Втората дъщеря на Анри II е Клод дьо Франс, която също се споменава в поестта. ↑

[7] *Мария Стюарт* (1542–1587) — шотландска кралица, дъщеря на крал Джеймс V Стюарт и на Мари дьо Лорен. Загубила рано баща си, тя е изпратена да бъде възпитана във френския двор, с който е свързана чрез майка си — сестра на Франсоа дьо Гиз, на кардинала на Лорен, кавалера Дьо Гиз и херцог Д'Омал. В 1557 г. се омъжва за френския престолонаследник, бъдещия Франсоа II. През 1560 г. овдовява и се връща в Шотландия, където поема управлението.

Неофициално подкрепяна от Франция като претендентка за английския престол срещу Елизабет I, която се страхувала от претенциите ѝ и от влиянието на католическата църква, която я поддържала. Обезглавена. В повестта тя е кралицата престолонаследница. ↑

[8] *Господин престолонаследникът* — Франсоа II (1544–1560), втори син на Анри II и Катерина Медичи, царувал само една година. Първи съпруг на Мария Стюарт. ↑

[9] *Маргьорит дьо Франс* (1523–1574) — херцогиня Дьо Савоа от 1559 г., сестра на Анри II. Не трябва да я смесваме с Маргьорит дьо Франс (1553–1615) — дъщеря на Анри II и първа съпруга на Анри IV (кралица Марго). ↑

[10] *Наварският крал* — Антоан дьо Бурбон (1518–1562) — баща на бъдещия Анри IV. Навара е бил формално самостоятелно кралство, разположено между Франция и Испания и зависимо от френската корона. Свързани с брачни и роднински връзки с френското кралско семейство, наварските крале най-често живеели във френския двор като васални князе. С качването на Анри IV на френския престол Навара е окончателно присъединена към Франция. ↑

[11] *Херцог Дьо Гиз, Франсоа* (1519–1563) — френски пълководец, произхождащ от влиятелния благороднически род Дьо Гиз, клон на рода, който управлявал херцогство Лорен още от Средновековието. Под негово ръководство френската армия постига много победи над император Карл V и съюзниците му, например защитата на Мец или освобождаването на Кале през 1552 г., град, останал повече от 200 години в ръцете на англичаните. Възглавява заедно с брат си, кардинала на Лорен, католическата групировка в двора. Убит през 1563 г. от протестанта Полтро дьо Мере. Синът му Анри дьо Гиз (1550–1588) — глава на католическата лига по време на религиозните войни, е един от организаторите на Вартоломеевата нощ. Фамилията Дьо Гиз поддържа стремежите на Мария Стюарт към английския престол, целяйки възстановяването на католицизма в Англия и връщането ѝ към съюза на католическите държави. ↑

[12] *Кардиналът на Лорен* (1524–1574) — брат на Франсоа дьо Гиз. ↑

[13] *Кавалерът Дьо Гиз* (1534–1563) — най-малкият брат на предишните двама. Примат на Малтийския орден. Титлата кавалер са

носили най-малките синове на знатните фамилии, а граф или херцог са били давани на по-големите. ↑

[14] *Принц Конде, Луи дьо Бурбон* (1530–1569) — по-млад брат на Антоан дьо Бурбон, ръководител на протестантската групировка. Родовете Бурбон и Конде са клон на управляващата по това време династия Валоа и са били считани за принцове с кралска кръв. Бурбоните се качват на престола през 1689 г. с идването на Анри IV. ↑

[15] *Херцог Дьо Ньовер, Франсоа* (1516–1562) — френски военачалник, участник във военните кампании на Франсоа I и Анри II, баща на трима синове. Принц Дьо Клев е вторият му син Жак, но мадам Дьо Лафайет променя съдбата му и в повестта той не присъствува като историческа личност. ↑

[16] *Видам* — длъжност, която през средновековието и феодализма е била давана на лицата, управлявали имотите на духовенството и ръководели войската му. Видамът на Шартр не е историческа личност. ↑

[17] *Старият Вандомски род* — от XVI век титлата Вандомски графове, а после херцози, принадлежи на фамилията Бурбон. След качването си на престола Анри IV запазва тази титла за извънбрачния си син и потомството му. ↑

[18] *Херцог Дьо Ньомур, Жак дьо Савоа* (1531–1585) — един от знатните благородници при двора на Анри II и приемниците му. Брантом го нарича „цвета на рицарството“ и говори за него с почти същите изречения като мадам Дьо Лафайет, която е ползувала този източник. Но в повестта тя го поставя в измислена ситуация и променя значително съдбата му. ↑

[19] *Конетабъл* — висока военна длъжност в епохата преди революцията от 1789 г.; главнокомандуващ кралската армия. *Дьо Монморанси, Ан* (1493–1567) — представител на знатен феодален род, дълго време най-близък съветник на Анри II, по-късно — ожесточен гонител на протестантите. ↑

[20] *Маршал Дьо Сент Андре, Жак Д'Албон* (1512–1562) — френски маршал, един от главните ръководители на католиците в началото на религиозните войни. ↑

[21] *Шарл IX* (1550–1574) — френски крал, син на Анри II и Катерина Медичи. По време на царуването му стават някои от най-

важните събития от религиозните войни. Подтикван от майка си и от рода Дьо Гиз, през 1572 г. дава сигнал за Вартоломеевата нощ. ↑

[22] *Битката при Сен Кентен* (1557) — едно от големите поражения на френската армия във войната с Испания. Испанските войски са командувани от херцог Дьо Савоа. Конетабълът Дьо Монморанси и маршал Дьо Сент Андре са пленени. ↑

[23] *Битката при Ренти* (1554) — крупна победа на французите над испанците под командването на Франсоа Дьо Гиз. ↑

[24] *Император Карл V* (1500–1558) — испанският крал Карлос I, избран в 1519 г. за германски император под името Карл V. След успешни военни операции, династически комбинации и колониални експедиции обединява огромни владения в Стария и Новия свят и мечтае за създаване на всемирна империя. Воюва четири пъти с Франция. В 1556 г. се отказва от двата престола и се оттегля в манастир. Обсадата на Мец става през 1552 г. и завършва с отстъплението на стохилиядната армия на императора. Признава свободата на протестантското движение. ↑

[25] ... на двамата крале — Анри II и Филип II, който се качва на испанския престол след абдикирането на баща си Карл V. ↑

[26] *Херцог Алба, Фернандо Алварес де Толедо* (1508–1582) — военачалник и най-близък съветник на Карл V и Филип II. Наместник в Нидерландия, където жестоко потушава въстанието на протестантите. ↑

[27] *Принц Д'Оранж, Гийом Д'Оранж или Вилхелм Орански* (1533–1584) — наместник в Холандия. Възпитан в католицизма, той постепенно се изправя срещу произвола на Филип II и католиците и става ръководител на борбата за независимост на нидерландските провинции. Извоюва независимостта им (1579). Убит от наемник на испанците. ↑

[28] *Херцог Дьо Савоа, Филиберт-Емануел* (1528–1580) — главнокомандуващ армията на Карл V и Филип II във войната с Франция. В резултат на кратковременния успех на французите той е лишен от наследствените си владения в Северна Италия, които са му върнати по-късно по договора от 1559 г. ↑

[29] *Мария Английска, Тюдор*, по прякор Кървата Мери (1516–1558) — царувала от 1553 г. По-голяма дъщеря на Хенри VIII Тюдор и първата му жена Катерина Арагонска. Съпруга на Филип II от 1554 г.

Опитала се да възстанови католицизма в Англия и предприема жестоки репресии срещу протестантите. ↑

[30] ... *правата ѝ... бяха спорни* — Елизабет I е дъщеря на Хенри VIII от втория му брак, в който той встъпва без официално разрешение на папата. Това дава основание на противниците ѝ от католическия лагер да я обявят за незаконородена. На това са били основани и претенциите на Мария Стюарт, племенница на Хенри VIII. ↑

[31] *Наварската кралица, Жана Д'Албре (1528–1572)* — майка на Анри IV, принадлежала към протестантската групировка. Отровена по нареждане на Катерина Медичи. ↑

[32] *Браковете на по-малките синове* — по-малките синове в благородническите фамилии обикновено приемали духовно звание, обричащо ги на безбрачие. ↑

[33] *Херцог Дьо Монпансие* — титла, която заедно с владенията със същото име дълго време принадлежала на един от клоновете на Бурбоните. Споменатият тук херцог (1513–1582) получил след смъртта на Анри II поста на управител на редица провинции. ↑

[34] *Шатлар* — поет, влюбен в Мария Стюарт, която последвал в Шотландия. ↑

[35] Франсоа I е пленен в Павия и остава в плен около една година. ↑

[36] *Велик сенешал* — кралски офицер, притежаващ някои провинции и административна власт. ↑

[37] *Императорът* — става дума за Карл V. ↑

[38] *Като-Камбрези* — градче, където в 1559 г. е сключен мирът между Франция и Испания, според който Франция се лишава от голяма част от завоюваните по-рано територии. ↑

ЧАСТ ВТОРА

— Вие знаете за приятелството, което ме свързва със Сансер. Преди около две години обаче той се влюби в госпожа Дьо Турнон и го скри много старателно от мен, както и от всички останали. Бях много далеч от всяко подозрение. Госпожа Дьо Турнон изглеждаше все още безутешна от загубата на мъжа си и живееше в пълно уединение. Сестрата на Сансер беше почти единствената дама, с която тя се виждаше, и именно у тях той се влюбил в нея.

Една вечер, когато в Лувър щеше да има представление и всички очакваха само краля и госпожа Дьо Валантиноа, за да започнат, съобщиха, че ѝ е станало лошо и кралят няма да дойде. Всички предположиха, че болестта на тази херцогиня е някаква разпрания с краля. Знаехме за сцените на ревност, които той ѝ правеше, докато маршал Дьо Брисак беше в двора. Но маршалът се беше върнал в Пиемонт от няколко дни и никой нямаше представа какъв е поводът за това скарване.

Докато говорехме за това със Сансер, в залата влезе господин Д'Анвил и съвсем тихо ми каза, че кралят бил толкова натъжен и разгневен, че будел съжаление; че при едно помирение преди няколко дни между него и госпожа Дьо Валантиноа, след разправиите заради маршал Дьо Брисак, кралят ѝ бил подарил пръстен и я бил помолил да го носи; че докато тя се обличала, за да дойде на представлението, той забелязал, че пръстенът не бил на ръката ѝ, и я попитал защо го няма; тя изглеждала учудена и попитала камериерките си, които за нещастие или не знаели нищо, или не били подучени, но отговорили, че не са го виждали от четири-пет дни.

— Точно тогава замина маршал Дьо Брисак — продължи господин Д'Анвил. — Кралят, разбира се, се усъмнил, че тя му е дала пръстена на прощаване. Тази мисъл е събудила ужасната му ревност, която още не била напълно угаснала, така че той се е разгневил необичайно и ѝ отправил хиляди упреци. Сега се е оттеглил в покоите си много наскърбен и не зная дали заради това, че госпожа Дьо

Валантиноа е пожертвувала неговия пръстен, или от страх, че я е разочаровал с гнева си...

Веднага щом господин Д'Анвил разказа тази новина, аз се приближих към Сансер, за да му я съобщя. Споделих я като тайна, която ми бяха поверили, и му забраних да говори за нея.

На другата сутрин отидох доста рано у снаха си. Заварих госпожа Дьо Турнон до леглото ѝ. Тя не обичаше госпожа Дьо Валантиноа и знаеше много добре, че и снаха ми няма поводи да бъде доволна от нея. Сансер е ходил у нея след представлението и ѝ е съобщил за скарването на краля с херцогинята; тя беше дошла да го разкаже на снаха ми, без да има представа, че аз съм този, който го бе съобщил на нейния любим.

Веднага щом се приближих до снаха си, тя каза на госпожа Дьо Турнон, че може да ми се повери това, което току-що е чула от нея, и без да чака разрешението на госпожа Дьо Турнон, ми разказа дума по дума онова, което предишната вечер аз бях казал на Сансер. Сама можете да прецените колко бях учуден. Погледнах госпожа Дьо Турнон — стори ми се, че се смути. Смуцението ѝ събуди у мен подозрение. Аз не бях споделял с никого освен със Сансер, а той се раздели с мен на излизане от представлението, без да ми каже причината за това. Спомних си, че го чух да се възхищава от госпожа Дьо Турнон. Всички тези неща ми отвориха очите и не ми беше трудно да се досетя, че той е в любовни отношения с нея и че я е посетил след раздялата ни.

Засегнах се, като разбрах, че той крие от мен тази история, и казах някои неща, които показаха на госпожа Дьо Турнон неблагоприятното, което е извършила. Заведох я до каляската ѝ и на сбогуване я уверих, че завиждам на щастието на онзи, който ѝ е съобщил за скарването между краля и госпожа Дьо Валантиноа.

На часа отидох да намеря Сансер, укорих го и му съобщих, че знам за любовта му към госпожа Дьо Турнон, без да му казвам как съм научил това. Той бе принуден да признае. След това му разказах как съм го научил и той подробно ми довери тяхната връзка. Каза ми, че макар и да не бил първороден син в семейството и не можел да претендира за толкова добра партия, тя все пак била решена да се омъжи за него. Трудно бих могъл да се изненадам повече. Посъветвах Сансер да побърза със сключването на брака си, защото може да очаква всичко от жена, която така изкусно умее да прикрива пред

обществото истинското си лице. Той ми отговори, че тя истински е страдала, но е преодоляла страданието си благодарение на влечението към него, но не би могла изведнъж да се промени толкова много. Той ми изтъкна и много други причини, за да я извини, което ми показва до каква степен е влюбен в нея. Увери ме, че ще я накара да приеме това, че знам за любовта му към нея, понеже ми я беше разкрила самата тя. Той успя наистина, макар и трудно, и оттогава аз станах техен пръв довереник.

Никога не съм виждал жена, която да има толкова почтено и мило отношение към любимия си. Въпреки това винаги съм бил поразен от нейното престараване да изглежда още скръбна. Сансер беше толкова влюбен и толкова доволен от начина, по който тя изразяваше тази скръб пред него, че почти не смееше да настоява да сключат брака си от страх тя да не помисли, че той го желае повече от интерес, отколкото от истинска любов. Все пак той поговори с нея за това и тя прояви готовност да се омъжи за него. Дори започна да води по-малко уединен живот и да се появява отново в обществото. Тя идваше у снаха ми в часове, в които там се намираще част от двора. Сансер ходеше много рядко, но всички, които бяха всяка вечер и я виждаха често, я намираща много мила.

Малко след като тя започна да излиза от самотата си, на Сансер му се сторило, че забелязва някакво охладняване на любовта ѝ към него. Той ми заговори няколко пъти за това, но аз не можах да намеря истински основания за оплакванията му. Но когато накрая ми каза, че вместо да се стреми към осъществяване на брака им, тя сякаш го отдалечава, започнах да мисля, че той има право да се безпокои. Отговорих му, че дори любовта на госпожа Дьо Турнон да отслабне, след като е продължила две години, това не би трябвало да го учудва; че независимо от това, ако любовта ѝ не е достатъчно силна, за да я накара да се омъжи за него, той не би трябвало да се оплаква; че пред обществото този брак би ѝ навредил не само защото той не е достатъчно добра партия за нея, а и защото репутацията ѝ ще пострада от това; и че при това положение най-много, което би могъл да желае, е тя да не му изневерява и да не му дава напразни надежди. Казах му още, че ако тя няма сили да се омъжи за него или ако му признае, че обича някой друг, той не трябва да се сърди, нито да се оплаква, а да съхрани уважение и признателност към нея.

Давам ви — казах му — съвета, който самият аз бих следвал. Искреността ме трогва толкова много, че ако моята любима или дори съпруга ми признае, че някой ѝ е харесал, бих се натъжил, без да се разгневявам. Бих изоставил ролята на любовник или на съпруг, за да я съветвам или да ѝ съчувствувам.

Тези думи накараха госпожа Дьо Клев да се изчерви и да открие в тях известна прилика със състоянието, в което се намираше самата тя; това я изненада и хвърли в смут, който тя дълго не можа да преодолее.

— Сансер говорил с госпожа Дьо Турнон — продължи господин Дьо Клев, — казал ѝ всичко, което го посъветвах. Но тя внимателно го успокоила, изглеждаше обидена от подозренията му и напълно ги отхвърлила. Все пак отложила сватбата им за след завръщането му от едно пътуване, което му предстояло и което трябвало да бъде доста дълго. Но тя толкова добре се държа до заминаването му и изглеждаше толкова тъжна, че аз повярвах, както и той, в искреността на любовта ѝ. Той замина преди около три месеца. Докато отсъствуваше, виждах рядко госпожа Дьо Турнон: вие ме изпълвахте изцяло и знаех само, че той скоро ще се върне.

Преди два дни, когато пристигнах в Париж, научих за смъртта ѝ. Изпратих у тях да разберат дали има някакви новини от него. Съобщиха ми, че е пристигнал още предния ден — денят на смъртта на госпожа Дьо Турнон. На часа отидох да го видя, обезпокоен от състоянието, в което очаквах да го намеря. Но скръбта му рязко надхвърляше онова, което си бях представял.

Никога не съм виждал толкова дълбока и искрена болка. Като ме видя, ме прегърна и се обля в сълзи. „Няма да я видя вече — каза ми той, — няма да я видя, тя е мъртва. Не бях достоен за нея, но скоро ще я последвам!“

След това замлъкна. И после, като повтаряше от време на време: „Тя е мъртва!“ — и — „Няма вече да я видя!“, — той отново започваше да вика, да плаче и да се държи като човек, загубил разсъдъка си. Каза ми, че по време на отсъствието си не е получавал често писма от нея, но не бил изненадан, защото я познавал и знаел колко трудно се решава да пише. Не се съмняваше, че ще се ожени за нея при завръщането си. Гледаше на нея като на най-милата и вярна жена, която някога е съществувала. Вярваше, че е обичан нежно. Изгуби я в

момента, в който мислеше да се свърже с нея завинаги. Всички тези мисли го хвърляха в бурна скръб, която го смазваше напълно. Признавам, че не можех да не бъда трогнат.

Наложи се все пак да го оставя, за да отида при краля. Обещах му да се върна скоро. Върнах се наистина и — никога не съм бил позненадан — намерих човек, съвсем различен от онзи, когото бях оставил. Стоеше наред стаята си прав, с разярено лице, втурваше се напред и рязко спираше, сякаш не беше на себе си. „Елате, елате — каза ми той, — елате да видите най-отчаяния човек на света; сега съм хиляди пъти по-нещастен, отколкото бях преди малко, и това, което току-що научих за госпожа Дьо Турнон, е по-ужасно и от смъртта ѝ.“

Помислих, че болката го е разстроила напълно, защото не можех да си представя, че има по-страшно нещо от смъртта на жената, която обичаш и от която си обичан. Казах му, че докато скръбта му имаше граници, съм я одобрявал и споделял, но че ще престана да му съчувствувам, ако той се предава на отчаянието и губи разсъдъка си.

— Щях да бъда много щастлив, ако бях загубил не само разсъдъка, но и живота си — извика той. — Госпожа Дьо Турнон не ми е била вярна и аз научих за неверността и предателството ѝ на другия ден, след като научих за смъртта ѝ, точно в момент, в който душата ми е изпълнена и пропита от най-острата болка и най-нежната обич, които човек може да изпитва; сега, когато пазя образа ѝ в сърцето си като най-съвършеното нещо, което е съществувало, най-съвършеното за мен, откривам, че съм се лъгал и че тя не заслужава да я оплаквам; но аз изпитвам същото страдание от смъртта ѝ, каквото бих изпитал и ако ми е била вярна, и изживявам неверността ѝ така, сякаш не е умряла. Ако бях научил това преди смъртта ѝ, щяха да ме изпълнят ревност, гняв и омраза и щяха някак си да ме запазят от болката и загубата. А сега не мога нито да се утеша, нито да я намразя...

Можете да си представите колко бях изненадан от това, което ми каза Сансер. Попитах го как е научил това. Той ми разказа, че миг след като съм излязъл от стаята му, дошъл да го види Естутвил, негов близък приятел, който обаче не знаел нищо за любовта му към госпожа Дьо Турнон; че веднага щом седнал, започнал да плаче и да го моли за прошка, че е крил онова, което ще му разкаже, че го молел да се смили над него, защото идвал да му разкрие сърцето си като на най-скръбния от смъртта на госпожа Дьо Турнон човек.

— Споменаването на името ѝ — ми каза Сансер — много ме изненада; първият ми порив беше да му кажа, че аз съм по-скръбен от него, но не намерих сили да проговоря. Той продължи и ми довери, че бил влюбен в нея от шест месеца; че винаги искал да ми го признае, но тя изрично му била забранила, и то толкова категорично, че той не посмял да не ѝ се подчини; че той я бил обикнал още в същия миг, в който я харесал; че те крили любовта си от всички и той никога не бил ходил явно у нея; че се радвал, че е могъл да я утеши за смъртта на мъжа ѝ; и накрая ми каза, че щял да се ожени за нея точно тогава, когато тя умряла, но този брак, който щял да бъде продължение на любовта им, трябвало да изглежда брак по задължение и подчинение; тя спечелила баща си на своя страна, за да може той да я задължи да се омъжи за него, така че да няма много голяма промяна в поведението ѝ на жена, която е далеч от мисълта да се омъжва повторно.

Повярвах на думите на Естутвил — ми каза Сансер, — защото ми се сториха правдоподобни и защото моментът, в който той е обикнал госпожа Дьо Турнон, е точно онзи, в който тя се промени; но миг след това реших, че лъже или най-малкото си въобразява. Бях готов да му го кажа, но след това пожелах да си изясня нещата, разпитах го, изразих съмнение; с една дума, направих всичко, за да се уверя в нещастията си, и той ме попита дали познавам почерка на госпожа Дьо Турнон. Остави на леглото ми четири писма и портрета ѝ. В този момент влезе брат ми. Лицето на Естутвил беше мокро от сълзи и той беше принуден да излезе, за да не го видят. Каза ми, че ще дойде отново същата вечер, за да си прибере това, което ми остави. А аз отпратих брат си под предлог, че се чувствам зле; нетърпелив бях да видя писмата с надеждата да намеря в тях нещо, което да опровергае всичко, което Естутвил ми беше казал. Но уви! Какво ли не намерих там! Каква нежност! Какви клетви! Какви уверения да се омъжи за него! Какви писма! На мен никога не е писала нещо подобно. Затова — добави той — изпитвам едновременно болка и от смъртта, и от изневярата. Това са две злини, които често са били сравнявани, но никога не са били изпитвани едновременно от един и същи човек. Признавам, за свой срам, че повече страдам от загубата ѝ, отколкото от изневярата ѝ. Не мога да я почувствам достатъчно виновна, за да приема смъртта ѝ. Ако беше жива, щях да имам удоволствието да я упрекна и да си отмъстя, като ѝ покажа несправедливостта ѝ. Но няма

да я видя вече — продължаваше той, — няма да я видя вече. Тази болка е най-силна от всички. Бих желал да ѝ върна живота за сметка на моя. Какво желание! Ако тя беше жива, щеше да живее за Естутвил. Колко щастлив бях вчера — плачеше той, — колко щастлив бях! Бях най-скръбният човек на света. Но скръбта ми беше разумна и намирах някаква сладост в мисълта, че никога няма да се утеша. Днес всичките ми чувства са безсмислени. Страдам за една престорена любов, а смятах, че страдам за една истинска любов. Не мога нито да мразя, нито да обичам паметта ѝ. Не мога нито да се утеша, нито да скърбя. Умолявам ви — обърна се той изведнъж към мен, — направете така, че поне да не видя никога вече Естутвил. Изпитвам ужас само от името му. Знам много добре, че нямам никаква причина да му се сърдя. Моя грешка е, че скрих любовта си към госпожа Дьо Турнон. Ако той знаеше, може би нямаше да се свърже с нея и тя нямаше да ми изневери; той дойде при мен, за да ми довери болката си; изпитвам съжаление към него. И с право — извика той. — Обичал е госпожа Дьо Турнон, бил е обичан от нея и няма никога да я види. Но чувствавам все пак, че не мога да не го мразя. Още веднъж ви умолявам да направите така, че изобщо да не го видя!...

След това Сансер започна да плаче, да съжالياва за госпожа Дьо Турнон, да се обръща към нея с най-нежните слова на света. После го обзе омраза, започна да се оплаква и да сипе упреци и клетви срещу нея. Като го видях в толкова необуздало състояние, разбрах, че ми е нужен още някой, за да му помогна да успокои духа си. Изпратих да повикат брат му, с когото се бях разделил при краля. Посрещнах го в преддверието, преди да влезе, и му разказах за състоянието, в което се намира Сансер. Наредихме нещата така, че да не може да се срещне с Естутвил, и прекарахме част от нощта в опити да го върнем към разума. Тази сутрин го намерих още по-тъжен. Брат му остана при него, а аз се върнах при вас.

— Нищо не би могло да ме изненада повече — каза госпожа Дьо Клев. — Мислех, че госпожа Дьо Турнон е неспособна на обич и измама.

— Никой не би могъл да прояви по-голяма ловкост и прикритост — поде господин Дьо Клев. — Забележете, че когато на Сансер му се е сторило, че тя се е променила към него, тя наистина е била променена и това е било началото на любовта ѝ към Естутвил. Тя твърдяла пред

Естутвил, че той я утешава за смъртта на мъжа ѝ и е причината тя да се върне в обществото; а Сансер мислел, че тя се държи така, защото е решила, след нашия разговор, да не се показва повече толкова скръбна. Тя изтъквала пред Естутвил необходимостта да крие съгласието им, за да изглежда принудена да се омъжи за него по настояване на баща си, защото иска да запази репутацията си, а всъщност е искала да изостави Сансер, без да му даде възможност да протестира. Аз трябва да се върна — продължи господин Дьо Клев, — за да видя този нещастник, и мисля, че и вие трябва да дойдете в Париж. Време е да започнете да се срещате с хора и да приемете всички посещения, от които не бихте могли да се лишите.

Госпожа Дьо Клев прие да се върне и пристигна на другия ден. Почувствува се по-спокойна в отношението си към господин Дьо Ньомур, отколкото по-рано. Онова, което ѝ беше казала госпожа Дьо Шартр на смъртния си одър, както и болката от смъртта ѝ бяха потиснали чувствата ѝ и тя вярваше, че са напълно заличени.

Госпожа престолонаследницата дойде да я види още същата вечер и след като ѝ засвидетелствува съчувствието си, ѝ каза, че за да я отклони от тъжните мисли, иска да сподели с нея всичко, което се е случило в двора в нейно отсъствие, след което ѝ разказа много различни неща.

— Но това, което най-много желая да ви съобщя — добави тя, — е, че господин Дьо Ньомур със сигурност е страстно влюбен, а неговите най-близки приятели не само че не са посветени в това, но и не могат да открият жената, която обича. Изглежда, че тази любов е много силна, щом заради нея той пренебрегва — или по-скоро изоставя надеждата за една корона.

След това госпожа престолонаследницата ѝ разказа всичко, каквото знаеше за случая.

— Научих всичко това — продължи тя — от господин Д'Анвил. Тази сутрин той ми каза, че кралят изпратил да търсят вчера вечерта господин Дьо Ньомур, тъй като пристигнали писма от Линрол, който искал разрешение да се завърне и пишел на краля, че повече не може да оправдава пред английската кралица забавянето на господин Дьо Ньомур; отсъствието му започнало да я обижда и въпреки че не е дала още окончателната си дума, той има достатъчно основания за това пътуване. Кралят прочел това писмо на господин Дьо Ньомур, който,

вместо да погледне сериозно, както правел това в началото, само се смял, шегувал и подигравал с надеждите на Линрол. Той казал, че цяла Европа щяла да осъди неблагоприятното му да отиде в Англия като претендент за съпруг на кралицата, без да бъде сигурен в успеха. „Струва ми се също — добави той, — че само ще загубя време, ако отида сега, когато Испанският крал прави толкова настойчиви постъпки да се ожени за тази кралица^[1]. В една любовна история той може би не би бил опасен съперник, но мисля, че ваше величество не би ме съветвал да му оспорвам каквото и да било по отношение на брака.“

„Бях ви посъветвал да го направите именно в този случай — казал кралят. — Освен това вие нищо не му оспорвате. Знам, че той има други намерения; пък дори и да нямаше, кралица Мария понесе много трудно испанското иго, за да очакваме, че сестра ѝ ще иска да попадне под нето и ще се остави да бъде заслепена от блясъка на толкова корони, съединени в една.“

„Ако тя не се остави да бъде заслепена — възкликнал господин Дьо Ньомур, — това означава, че ще пожелае да намери щастие в любовта. Тя обичаше милорд Къртни преди няколко години. Обичаше го и кралица Мария, която щеше да се омъжи за него със съгласието на цяла Англия, ако не беше разбрала, че младостта и красотата на сестра ѝ Елизабет го вълнуват повече от надеждата да царува. Ваше величество знае, че буйната ѝ ревност я накара да ги хвърли и двамата в затвора, след това да изпрати милорд Къртни в изгнание и в крайна сметка да се омъжи за краля на Испания. Мисля, че Елизабет, която сега е на трона, скоро ще повика отново този милорд и че пред някакъв непознат ще избере човек, когото е обичала, който е много мил и толкова много е страдал за нея.“

„Аз щях да бъда на вашето мнение — отвърнал кралят, — ако Къртни беше още жив. Но преди няколко дни разбрах, че е починал в Падуа, където беше изпратен принудително. Виждам — добавил той, като се разделял с господин Дьо Ньомур, — че вашият брак трябва да се склучи, както ще се склучи бракът на господин престолонаследника, и че трябва да изпратим посланици за бракосъчетанието с кралицата на Англия.“

Господин Д'Анвил и господин видамът, които били при краля заедно с господин Дьо Ньомур, са убедени, че именно любовта, която

го изпълва, го отклонява от една толкова голяма чест. Видамът, който му е най-близък от всички, казал на госпожа Дьо Мартиг, че този принц бил много променен и вече не можел да го познае. А онова, което го учудвало повече от всичко, е, че не успявал да открие никаква негова връзка, нито някакви часове, в които да изчезва, така че според него той не се е разбрал с жената, която обича. А да обича жена, която не отговаря на чувствата му, е нещо, което не се е случвало досега на господин Дьо Ньомур.

Каква отрова бяха за госпожа Дьо Клев думите, на госпожа престолонаследницата! Как можеше да не се познае в тази жена, чието име оставаше неизвестно, и как да не изпита признателност и нежност към него, като научи по безспорен начин, че този, който вече бе докоснал сърцето ѝ, крие любовта си от всички и пренебрегва заради нея една корона? Чувствата и вълнението, които са надигнаха в душата ѝ, не могат да се опишат. Ако госпожа престолонаследницата внимателно беше следила реакциите ѝ, лесно би забелязала, че онова, което току-що бе разказала, не ѝ беше безразлично. Но понеже въобще не подозираше каква е истината, тя продължи, без да се замисля.

— Господин Д'Анвил — добави тя, — който ми разказа тези подробности, ме смята за по-осведомена от себе си. Той има толкова високо мнение за моя чар, че според него аз съм единствената жена, която може да предизвика такава голяма промяна у господин Дьо Ньомур.

Последните думи на госпожа престолонаследницата отново смутиха госпожа Дьо Клев, но по различен начин.

— Аз лесно мога да се съглася с господин Д'Анвил — отговори тя. — И има много неща, госпожо, от които се вижда, че само заради принцеса като вас може да се пренебрегне кралицата на Англия.

— Бих ви признала, ако знаех — възкликна госпожа престолонаследницата, — и щях да знам, ако беше истина. Този вид любовни чувства не убягват от погледа на онези, които ги предизвикват. Те първи ги забелязват. Господин Дьо Ньомур винаги е проявявал някаква слабост към мен, но все пак има толкова голяма разлика в начина, по който той преживява сега, че смея да твърдя, че не аз съм причината за безразличието му към английската корона.

Увличам се с вас — добави госпожа престолонаследницата — и забравям, че трябва да отида при Мадам. Вие знаете, че мирът е почти

склучен, но не ви е известно, че кралят на Испания ще приеме всички клаузи само при условие, че той ще се ожени за тази принцеса, а не синът му дон Карлос. За краля беше много трудно да вземе това решение. Накрая прие и скоро след това отиде да съобщи новината на Мадам. Мисля, че тя ще бъде безутешна. Да се омъжиш за човек с възрастта и характера на краля на Испания не е нещо, което може да се хареса на всеки, и най-малко на принцеса като нея, която се радва едновременно на първата си младост и на красотата си и която очакваше да се омъжи за един млад принц, към когото изпитваше влечение, без да го е виждала дори. Не зная дали кралят ще срещне у нея онова послушание, което желае. Той ми възложи да се видя с нея, защото знае, че тя ме обича, и смята, че имам някаква власт над нея. След това ще направя друго едно посещение, което е съвсем различно: ще отида да споделя радостта на Мадам, сестрата на краля. Всичко за брака ѝ с господин Дьо Савоа е вече уговорено и той скоро ще бъде тук. На нейната възраст никой не е изпитвал толкова голяма радост, че ще се омъжи. Дворът ще бъде неவிждано красив и представителен. И въпреки скръбта си вие трябва да дойдете, за да покажем на чужденците, че нашите красавици съвсем не са посредствени.

След тези думи госпожа престолонаследницата напусна госпожа Дьо Клев; на другия ден всички знаеха за сватбата на Мадам. През следващите дни кралят и кралиците отидоха да посетят госпожа Дьо Клев. Господин Дьо Ньомур, който с безкрайно нетърпение беше очаквал завръщането ѝ и пламенно желаше да поговори с нея насаме, изчака часа, когато всички щяха да си тръгнат от дома ѝ. Планът му успя и той пристигна тъкмо когато последните посетители си отиваха.

Принцесата седеше на леглото си — времето беше горещо — и при вида на господин Дьо Ньомур лицето ѝ се покри с руменина, която само подчерта красотата ѝ. Той седна срещу нея с онази плахост и стеснителност, които са присъщи на истинската любов. Известно време остана безмълвен. Госпожа Дьо Клев също беше смутена, така че те доста дълго мълчаха. Най-сетне господин Дьо Ньомур проговори и изказа съболезнованията си. Госпожа Дьо Клев беше склонна да продължи разговора на тази тема, говори доста дълго за сполетялата я загуба. Накрая добави, че дори времето да намали силата на болката ѝ, тя завинаги ще остави у нея дълбок отпечатък, който много ще промени характера ѝ.

— Големите скърби и пламенните чувства силно променят характера — възкликна господин Дьо Ньомур. — Аз също не мога да се позная, откакто съм се върнал от Фландрия. Много хора забелязаха тази промяна и дори вчера госпожа престолонаследницата пак заговори за това.

— Вярно е — отвърна госпожа Дьо Клев, — че го е забелязала, и струва ми се, че нещо спомена.

— Госпожо — отговори господин Дьо Ньомур, — това, че го е забелязала, не може да ме засегне. Но бих искал тя да не е единствената, която го е забелязала. Има хора, пред които не смеем да проявим чувствата си по друг начин освен чрез неща, които не ги засягат. И като не смеем да им покажем, че ги обичаме, бихме искали поне да видят, че не искаме да бъдем обичани от другиго. Както и да узнаят, че не съществува красива жена, която да не гледаме с безразличие независимо от нейния ранг, и че не съществува корона, която да желаем да купим с цената на една вечна раздяла. Обикновено жените съдят за чувствата, които изпитваме към тях — продължи той, — по стремежа ни да им се харесаме и по това колко ги търсим. Но това не е нещо трудно, стига те да са благоразположени; трудното е да не се оставим на удоволствието да тичаме след тях; да ги избягваме от страх да не покажем пред всички, и дори пред самите тях, чувствата, които изпитваме. А онова, което издава истинската привързаност, то е да станем напълно различни, да нямаме вече нито амбиции, нито удоволствия, след като цял живот сме били подвластни и на едното, и на другото.

Не беше трудно за госпожа Дьо Клев да разбере, че тези думи се отнасят за нея. Струваше ѝ се, че трябва да отговори и да не ги приема. Струваше ѝ се също, че не трябва да ги слуша, нито да покаже, че ги свързва със себе си. Тя мислеше, че трябва да говори, както и че не трябва да казва нищо. Думите на господин Дьо Ньомур ѝ харесваха ѝ я оскърбяваха почти в еднаква степен. Тя виждаше в тях потвърждение на всички мисли, на които я беше навела госпожа престолонаследницата; откриваше в тях нещо нежно и изпълнено с уважение, но и нещо дръзко и открито. Влечението, което изпитваше към принца, я хвърляше в смут, който тя не можеше да овладее. И най-неясните слова на един обичан мъж събуждат по-силно вълнение от откритите признания на мъж, когото не обичаме. Тя стоеше безмълвна

и господин Дьо Ньомур щеше да забележи мълчанието ѝ и навярно щеше да го изтълкува като добро предзнаменование, ако разговорът и посещението му не бяха прекъснати от пристигането на господин Дьо Клев.

Този принц идваше да разкаже на жена си новини за Сансер, но тя не изпитваше голямо любопитство към продължението на тази история. Толкова беше заета с онова, което се беше случило, че едва успя да прикрие разсеяността си. Когато отново остана насаме с мечтите си, разбра колко се е излъгала, когато е повярвала, че не изпитва нищо друго освен безразличие към господин Дьо Ньомур. Онова, което той ѝ бе казал, изцяло постигна желаното от него въздействие и окончателно я убеди в неговите чувства. Държанието на този принц напълно съответствуваше на думите му и принцесата не изпитваше никакви съмнения. Вече не можеше да се утеши с надеждата, че не го обича; но реши никога с нищо да не му го показва. Това беше трудно начинание, чиито мъки тя вече познаваше. Знаеше, че единственият начин да го доведе до успешен край, беше да избягва срещите. И понеже траурът ѝ позволяваше да живее по-уединено, отколкото обикновено, тя си послужи с този предлог, за да не ходи там, където той можеше да я срещне. Беше потънала в дълбока тъга; изглеждаше, че причината е смъртта на майка ѝ, и никой не търсеше друга.

Господин Дьо Ньомур беше отчаян, че почти не я вижда, и понеже знаеше, че няма да я срещне на нито едно от организираните празненства, където се намираше целият двор, нямаше сили да ходи там; симулираше голяма страст към лова и ходеше на лов в дните, в които кралиците приемаха. Едно леко неразположение послужи за повод да стои дълго време вкъщи и да избягва местата, където знаеше, че няма да срещне госпожа Дьо Клев.

Почти по същото време се разболя и господин Дьо Клев. По време на болестта госпожа Дьо Клев не излизаше от стаята му; но веднага щом се почувствува по-добре, той започна да приема хора, между които беше и господин Дьо Ньомур; под предлог, че принцът е още слаб, господин Дьо Ньомур прекарваше там по-голямата част от деня и тя реши, че не може повече да остава. Но при първите му посещения не намираше сили да излиза: много отдавна не го беше виждала, за да се откаже да се срещне с него. Чрез думи, които

изглеждаха отвлечени и които само тя разбираше, че са свързани с онова, което ѝ беше казал, принцът успя да ѝ покаже, че ходи на лов, за да мечтае, и че не посещава празненствата, защото тя не е там.

Най-сетне тя изпълни решението да излиза от стаята на мъжа си, когато той е на посещение; постигна го с безкрайно усилие. Принцът забеляза, че го избягва, и много се засегна.

Отначало господин Дьо Клев не обърна внимание на поведението на жена си. Но после забеляза, че тя се оттегля, когато има посетители. Заговори ѝ за това и тя му отвърна, че благоприличието не изисква тя да прекарва всяка вечер с най-младите личности в двора и го умолява да приеме нейния по-уединен начин на живот; че добродетелта и присъствието на майка ѝ са ѝ разрешавали много неща, които една жена на нейната възраст не може да си позволи.

Господин Дьо Клев, който обикновено се отнасяше много нежно към жена си, в случая не прояви разбиране и ѝ каза, че съвсем не желае тя да променя поведението си. Тя беше готова да му каже, че в обществото се носи слух, че господин Дьо Ньомур е влюбен в нея, но не ѝ достигна сила да изрече името му. В същото време изпита и срам, че е искала да си послужи с лъжлив довод и да скрие истината от човек, който има толкова добро мнение за нея.

Няколко дни след това кралят беше у кралицата в часа на събирането на кръга ѝ. Разговаряха за хороскопи и предсказания. Мненията за това, доколко може да им се вярва, се разделиха. Кралицата вярваше много в тях; твърдеше, че след толкова предсказания, които са се сбъднали, в тази наука без съмнение има някаква истина. Други настояваха, че от безкрайно многото предсказания малко са онези, които са се сбъднали, и следователно са обикновена случайност.

— Някога проявявах голямо любопитство към бъдещето — каза кралят. — Но са ми предсказвали толкова неверни и невероятни неща, че според мен не може да се узнае наистина нищо. Преди няколко години тук пристигна един човек с голямо име в астрологията. Всички го посетиха. Аз също, но без да му казвам кой съм, като заведох и господата, Дьо Гиз и Д'Ескар; накарах ги да минат първи. Астрологът обаче се обърна най-напред към мен, сякаш прецени, че съм повисшестоящ от другите. Може би ме познаваше; но ми каза нещо, което съвсем не беше подходящо, ако ме беше познал. Предсказа ми,

че ще бъде убит на дуел. След това каза на господин Дьо Гиз, че ще бъде убит изотзад, а на Д'Ескар — че конски ритник ще му счупи главата. Господин Дьо Гиз се обиди от това предсказание, в което сякаш го обвиняваха в бягство. Д'Ескар също не беше удовлетворен от идеята, че трябва да свърши по такъв позорен начин. Всички си тръгнахме много недоволни от астролога. Не зная какво ще се случи на господин Дьо Гиз и на Д'Ескар, но малко вероятно е аз да бъда убит на дуел. Кралят на Испания и аз вече сключихме мира. А дори и да не бяхме го направили, съмнявам се, че ще се случи да се бием и да го извикам на дуел, както баща ми извика Карл V.

След като кралят разказа какво нещастие са му предсказали, всички, които подкрепяха астрологията, изоставиха мнението си и се съгласиха, че изобщо не трябва да се вярва в нея.

— А аз — каза високо господин Дьо Ньомур — съм човекът, който най-малко трябва да вярва в предсказания. — И продължи, като се обърна към госпожа Дьо Клев, до която седеше: — Предсказаха ми — й каза той съвсем тихо, — че ще бъда ощастливен от благоволението на дамата, към която ще изпитам най-силната и най-почтителната любов. Вие, госпожо, можете да отсъдите дали трябва да вярвам на предсказания.

Госпожа престолонаследницата, която, съдейки по изречените на висок глас думи от господин Дьо Ньомур, реши, че той е разказал за някакво невероятно предсказание, което му е било направено, го попита какво казва на госпожа Дьо Клев. Той щеше да се смути, ако притежаваше по-малко присъствие на духа; но като взе думата, й отвърна, без да трепне.

— Разказах, госпожо — отговори той, — че са ми предсказвали толкова голямо благополучие, че въобще не смея да претендирам за него.

— Ако са ви предсказали само това — отвърна госпожа престолонаследницата, като се усмихваше и мислеше за историята с Англия, — не ви съветвам да омаловажавате астрологията; по-скоро бихте могли да си намерите основания да я поддържате.

Госпожа Дьо Клев разбра какво искаше да каже госпожа престолонаследницата. Но тя разбираше отлично, че благополучието, за което говореше господин Дьо Клев, не е да стане крал на Англия.

Понеже вече беше минало доста време от смъртта на майка ѝ, тя трябваше да започне да излиза в обществото и както всички очакваха, да приема в дома си. Виждаше господин Дьо Ньомур у госпожа престолонаследницата; виждаше го и у господин Дьо Клев, където той често идваше с други благородници на неговата възраст, за да не направи впечатление; но винаги се смущаваше при вида му и той лесно го забелязваше.

Както и да се стараеше да избягва погледа му и да разговаря с него по-рядко, отколкото с другите, имаше пориви, които ѝ се изплъзваха и караха принца да мисли, че не ѝ е безразличен. Един по-малко проникателен от него човек може би не би ги забелязал. Но в него се бяха влюбвали толкова пъти, че не му беше трудно да разбере, когато го обичат. Той виждаше, че кавалерът Дьо Гиз му е съперник, а и Дьо Гиз знаеше, че господин Дьо Ньомур е такъв за него. Дьо Гиз беше единственият човек в двора, който можеше да разкрие истината. Целта му го беше направила по-прозорлив от другите; това, че и двамата знаеха за чувствата на другия, изостряше отношенията им и се проявяваше във всичко, без обаче да избухва в някакъв сблъсък. Затова пък се противопоставяха един на друг във всичко останало. Бяха винаги противници в надбягванията с обръч, в двубоите пред бариерата и въз всички развлечения, в които участвуваше кралят; съперничеството им беше толкова голямо, че не можеше да се скрие.

Историята с Англия често се връщаше в ума на госпожа Дьо Клев. Струваше ѝ се, че господин Дьо Ньомур няма да устои пред съветите на краля и настояванията на Линрол. С болка виждаше, че Линрол още не се е върнал, и го очакваше с нетърпение. Ако беше следила ходовете му, щеше да бъде напълно осведомена за състоянието на нещата. Но същото чувство, което събуждаше у нея любопитство, я заставяше да го крие и не ѝ оставаше нищо друго, освен да изучава красотата, ума и характера на кралица Елизабет. У краля донесоха един неин портрет, който ѝ се стори по-хубав, отколкото ѝ се искаше. И не можа да се въздържи да каже, че е разкрасен.

— Не мисля така — отговори госпожа престолонаследницата, която беше там. — Тази принцеса се слави с красота и ум, много над средния, и на мен винаги са ми я давали за пример. Вероятно тя е много мила, ако прилича на майка си — Ан Болейн^[2]. Нямамо друга жена, която да е толкова очарователна и приятна и като личност, и по

характер. Чувала съм, че в лицето ѝ имало нещо живо и особено, което я отличавало от другите английски красавици.

— Ако не се лъжа — поде госпожа Дьо Клев, — говорят, че е родена във Франция.

— Тези, които мислят така, се заблуждават — отговори госпожа престолонаследницата. — Аз ще ви разкажа накратко нейната история.

Тя била от известен английски род. Хенри VIII^[3] бил влюбен в сестра ѝ и в майка ѝ и дори се предполагало, че е негова дъщеря. Тя дошла тук със сестрата на Хенри VII^[4], която се омъжила за крал Луи XII^[5]. Тази принцеса била млада и влюбена и с много мъка трябвало да напусне френския двор след смъртта на мъжа си. Но Ан Болейн, която била влюбена също като господарката си, не могла да се реши да си замине. Покойният крал^[6] бил влюбен в нея и тя останала като придворна дама на кралица Клод^[7]. Тази кралица починала и мадам Маргьорит, сестра на краля и херцогиня Д'Алансон, а после — кралица на Навара^[8], чиито разкази вие сте чели, я взела при себе си и край тази принцеса тя възприела новата религия. След това се върнала в Англия и очаровала всички; имала френски маниери, които се харесват на всички народи; пеела добре, танцувала възхитително; направили я придворна дама на кралица Катерина Арагонска^[9] и крал Хенри VIII лудо се влюбил в нея.

Кардинал Уолси, негов любимец и първи министър, претендирал за папска длъжност, но понеже бил недоволен от императора, който не подкрепил неговото искане, решил да си отмъсти, като съюзи своя господар — краля, с Франция. Той внушил на Хенри VIII, че бракът му с лелята на императора е невалиден, и му предложил да се ожени за херцогиня Д'Алансон, чийто съпруг току-що бил починал. Ан Болейн, която била амбициозна, погледнала на този развод като на средство, което можело да я качи на трона. Тя започнала да посещава английския крал в религията на Лутер и да внушава на покойния крал да съдействува в Рим за развода на Хенри, с надежда за брак с госпожа Д'Алансон. Кардинал Уолси заминал по друг повод като пратеник във Франция, за да урежда тези работи. Но господарят му не могъл да се реши да направи предложението и му изпратил заповед в Кале изобщо да не говори за този брак.

При завръщането си от Франция кардинал Уолси бил приет с почести, подобни на тези, които се оказват на самия крал; никога не е имало кралски любимец, чиято гордост и суета да са били така поласкани. Той уредил среща между двамата крале, която станала в Булон. Франсоа I подал ръка на Хенри VIII, но той не пожелал да я поеме. Взаимно си оказали необикновени почести и си подарили дрехи, подобни на тези, които били приготвили за самите себе си. Чувала съм да твърдят, че тези, които покойният крал изпратил на краля на Англия, били от ален сатен, обшит с триъгълници от перли и диаманти, и роба от бяло кадифе, извезана със злато. След като прекарали няколко дни в Булон, те пак отишли в Кале. Ан Болейн била настанена у Хенри VIII със свита на кралица, а Франсоа I ѝ поднесъл подаръци и ѝ оказал почести, сякаш наистина била такава. Най-сетне, след деветгодишна любов, Хенри се оженил за нея, без да дочака разтрогването на първия си брак, което от дълго време чакал от Рим. Папата побързал да го анатемоса и той толкова се разгневил, че сам се обявил за религиозен глава и въвлякъл цяла Англия в злополучната промяна, на която сме свидетели сега.

Ан Болейн не се радвала дълго на величието си; защото, точно когато го смятала за най-сигурно поради смъртта на Катерина Арагонска, един ден по време на надбягвания с обръчи, които устройвал нейният брат, граф Рошфорт, кралят бил обхванат от такава ревност, че изведнъж напуснал зрелището, върнал се в Лондон и издал заповед за арестуване на кралицата, граф Рошфорт и неколцина други, които подозирал, че са нейни любовници или довереници. Макар че тази ревност изглеждала внезапна, тя отдавна му била вдъхната от графиня Рошфорт, която не можела да търпи тясната близост на мъжа си с кралицата и накарала краля да гледа на нея като на престъпна връзка. Така че кралят, който впрочем бил влюбен в Джейн Сиймор, не мислел за друго, освен как да се отърве от Ан Болейн. За по-малко от три седмици той осъдил тази кралица и брат ѝ, отрязал им главите и се оженил за Джейн Сиймор. След това имал още няколко жени, които изгонил или убил, а между тях била и Катрин Хауърд, чиято довереница била графиня Рошфорт и на която отрязали главата заедно с нейната. Така тя била наказана за престъпленията, които приписвала на Ан Болейн, а Хенри VIII умрял, защото станал невероятно дебел.

Всички дами, които присъствуваха на разказа на госпожа престолонаследницата, ѝ благодариха, че ги е осведомила така пълно за английския двор, а госпожа Дьо Клев не можа да се въздържа да не зададе още няколко въпроса за кралица Елизабет.

Кралицата престолонаследница поръчваше миниатюрни портрети на всички интересни личности в двора, за да ги изпраща на своята майка кралицата. В деня, в който довършваха портрета на госпожа Дьо Клев, госпожа престолонаследницата дойде да прекара следобеда у нея. Господин Дьо Ньомур не пропусна да дойде; без да се издава, той не изпускаше случай да се види с госпожа Дьо Клев. В този ден тя беше толкова хубава, че ако не беше вече влюбен, той щеше да се влюби. Но не смееше да задържи погледа си върху нея, докато я рисуваха, тъй като се боеше да не издаде удоволствието си, когато я гледа.

Госпожа престолонаследницата поиска от господин Дьо Клев един малък портрет на жена му, който беше лично негов, за да го сравни с новия. Всички изказаха мнението си и за единия, и за другия; а госпожа Дьо Клев нареди на художника да поправи нещо в прическата на портрета, който току-що бяха донесли. За да изпълни нареждането ѝ, художникът извади портрета от кутийката, в която беше сложен, и след като поработи, го постави отново на масата.

От дълго време вече господин Дьо Ньомур желаше да притежава портрета на госпожа Дьо Клев. Когато видя този на господин Дьо Клев, той не можа да устои на изкушението да го открадне от съпруга, който според него беше нежно обичан. Той реши, че сред множеството, което се намираще там, никой няма да се усъмни единствено в него.

Госпожа престолонаследницата беше седнала на леглото и говореше тихо с госпожа Дьо Клев, която стоеше права пред нея. През една от полуотворените завеси госпожа Дьо Клев забеляза, че господин Дьо Ньомур, който беше с гръб към масата до леглото, без да извързва глава, ловко взе нещо от тази маса. Не ѝ беше трудно да отгатне, че това е нейният портрет; и толкова много се смути, че госпожа престолонаследницата забеляза разсеяността ѝ и високо я попита какво гледа. При тези думи господин Дьо Ньомур се обърна, срещна погледа на госпожа Дьо Клев, който още не се беше откъснал

от него, и си помисли, че е напълно възможно тя да е разбрала какво е направил.

Госпожа Дьо Клев се притесни. Разумът изискваше да поиска портрета си; но да го поиска на всеослушание, означаваше да съобщи на всички за чувствата, които този принц изпитва към нея; а да го поиска в частен разговор, беше равносилно да го подтикне да ѝ говори за любовта си. Накрая прецени, че е по-добре да му го остави, и изпита доволство, че му оказва едно благоволение, без той дори да разбере, че му го прави. Господин Дьо Ньомур, който схвана затруднението ѝ и почти отгатна причината му, се приближи до нея и ѝ каза съвсем тихо:

— Ако сте видели това, което дръзнах да направя, имайте добрината, госпожо, да ми позволите да вярвам, че не го знаете. Не смея да искам повече от вас.

След тези думи той се оттегли, без да дочака нейния отговор.

Госпожа престолонаследницата излезе да се разхожда заедно с всички свои дами, а господин Дьо Ньомур се уедини в дома си, тъй като пред всички не можеше да сдържи радостта си, че притежава портрет на госпожа Дьо Клев. Той изживяваше най-приятното в любовта; обичаше най-милата дама в двора. Караше я да го обича въпреки себе си и във всичките ѝ действия виждаше онзи смут и затруднение, които любовта поражда в невинността на първата младост.

Вечерта търсиха този портрет много старателно; понеже намериха кутийката, изобщо не предположиха, че може да е откраднат, и решиха, че е паднал случайно. Господин Дьо Клев беше натъжен от тази загуба и след като го търсиха още дълго и безуспешно, каза на шега на жена си, че тя навярно има някакъв таен любим, на когото е дала този портрет или пък той сам го е взел, и че само един любим би се задоволил с портрета без кутийката.

Тези думи, макар и казани на смях, направиха силно впечатление на госпожа Дьо Клев. У нея се породиха угризения; тя започна да разсъждава за силата на влечението си към господин Дьо Ньомур; разбра, че вече не е господарка на думите и лицето си; знаеше, че Линрол се е върнал и тя вече няма защо да се страхува от заминаването на Ньомур в Англия; не подозираше вече и госпожа престолонаследницата — с една дума, вече нямаше нищо, което да я възпира, и сигурност за нея можеше да има само в уединението. Но

понеже нямаше сила да се отдръпне, тя се оказа в едно крайно състояние, готова да се поддаде на най-голямото нещастие, което според нея можеше да ѝ се случи — да покаже на господин Дьо Ньомур влечението, което изпитва към него. Тя помнеше всичко, което ѝ беше казала госпожа Дьо Шартр на смъртния си одър, както и съвета, който ѝ беше дала: да взима всякакви решения, колкото и трудни да са те, но да не се заплита в любовна история. Спомни си за онова, което господин Дьо Клев ѝ беше казал за искреността, когато ѝ разказваше за госпожа Дьо Турнон. Стори ѝ се, че трябва да му признае влечението, което изпитва към господин Дьо Ньомур. Остана дълго време завладяна от тази мисъл. После се учуди на себе си, реши, че това е лудост, и се обърка, защото не знаеше какво решение да вземе.

Мирът беше подписан. Мадам Елизабет преодоля голямото си отвращение и реши да послуша баща си краля. Херцог Алба беше определен да дойде и да представлява в церемонията католическия крал; той трябваше да пристигне скоро. Очакваха също херцог Дьо Савоа, който идваше да се ожени за Мадам, сестрата на краля, чиято сватба трябваше да стане по същото време. Кралят мислеше само как да увековечи тези сватби чрез развлечения, в които щеше да покаже ловкостта и великолепието на своя двор. Предложиха му да поставят всички най-големи балети и представления, но кралят намери тези развлечения за много специални и пожела нещо, в което да има повече блясък. Реши да устрои турнир, на който да бъдат посрещнати чуждестранните гости, а народът да присъствува като зрител. Всички принцове и млади благородници приеха с радост намерението на краля, и най-вече херцог Дьо Ферар, господин Дьо Гиз и господин Дьо Ньомур, които надминаваха всички в този вид упражнения. Кралят ги избра да бъдат заедно с него четиримата рицари-защитници на турнира.

Из цялото кралство бе разгласено, че в Париж, на петнадесетия ден от месец юни, се открива турнир от името на негово християнско величество и на принцовете Алфонс Д'Ест херцог Дьо Ферар, Франсоа дьо Лорен херцог Дьо Гиз и Жак дьо Савоа херцог Дьо Ньомур, които ще излязат срещу всички представили се, като се започне от: първи бой — на кон в пълно снаряжение, четири удара с копие и един в чест на дамите; втори бой — със саблени удари, един срещу един или двама срещу двама, по желание на комендантите на бойния лагер; трети бой

— без кон, три удара с пика и шест удара със сабя; рицарите-защитници ще предоставят копия, саби и пики на избора на рицарите-нападатели; ако по време на състезанието някой пришпори коня си, ще бъде изключен от борбата; ще има четирима коменданти, които да дават заповеди, а онези от нападателите, които строят най-много копия и го направят най-умело, ще получат награда, чиято стойност ще бъде по волята на съдиите; всички нападатели, както френските, така и чуждестранните, се задължават да докоснат един или няколко от щитовете, по техен избор, окачени на площадката в края на манежа; там ще има оръженосец, който ще ги приеме, за да ги впише в списъците според ранга им и щитовете, които са докоснали; нападателите се задължават да изпратят щитовете си заедно с оръжията по един благородник, за да ги закачат на площадката три дни преди началото на турнира; в противен случай няма да бъдат допуснати без съгласието на рицарите-защитници.

Направиха близо до Бастилията голям манеж, който започваше от замъка Турнел, пресичаше улица Сент Антоан и стигаше до кралските конюшни. От двете страни имаше високи площадки и амфитеатрално разположени редове, с покрити ложи, които образуваха нещо като галерии, бяха много приятни на вид и можеха да съберат голямо количество зрители. Всички принцове и благородници бяха заети само с това, как да си доставят всичко необходимо, за да се появят с повече блясък, и как да преплетат в монограмите си или в девиза си нещо нежно, което да се отнася до обичаните от тях дами.

Няколко дни преди пристигането на херцог Алба кралят изигра една партия топка с господин Дьо Ньомур, кавалера Дьо Гиз и с видама на Шартр. Кралиците отидоха да гледат играта им, придружени от всички дами, между които беше и госпожа Дьо Клев. След като играта завърши и те си тръгнаха, до кралицата престолонаследница се приближи Шатлар и ѝ каза, че по някаква случайност в ръцете му попаднало едно любовно писмо, изплъзнало се от джоба на господин Дьо Ньомур. Тази кралица, която се интересуваше от всичко, което се отнасяше до господин Дьо Ньомур, каза на Шатлар да ѝ го даде. Взе го и последва своята свекърва кралицата, която отиваше заедно с краля да види как вървят работите на манежа. След като постояха там известно време, кралят заповяда да изведат конете, които беше наредил да доведат малко преди това. Той пожела да ги поязди, въпреки че не бяха

още дресирани, и позволи и на тези, които бяха дошли с него, да направят същото. Най-буйните се паднаха на краля и господин Дьо Ньомур; конете понечиха да се хвърлят един срещу друг. От страх да не нарани краля, господин Дьо Ньомур рязко дръпна юздите назад и се блъсна с коня си в един от стълбовете на манежа с такава сила, че се олюля от раздрусването. Изтичаха към него и помислиха, че е сериозно ранен. Госпожа Дьо Клев помисли, че е ранен по-сериозно, отколкото помислиха другите. Тревогата за него я хвърли в страх и смут, които тя не можа да скрие. Заедно с кралиците се приближи до него, а изражението ѝ беше толкова променено, че дори един незаинтересуван от кавалер Дьо Гиз човек би го забелязал; той лесно се досети за всичко и насочи вниманието си по-скоро към състоянието на госпожа Дьо Клев, отколкото към господин Дьо Ньомур. Ударът, който той бе получил, го замая толкова силно, че главата му остана известно време облежната на тези, които го подкрепяха. Когато се повдигна, видя най-напред госпожа Дьо Клев; видя на лицето ѝ съжаление към него и я погледна по начин, който ѝ показва колко е трогнат. После благодари на кралиците за добрината, която проявяват, и се извини за състоянието, в което се намира пред тях. Кралят му нареди да отиде да си почине.

След като се съвзе от преживяния ужас, госпожа Дьо Клев веднага помисли за това, че се беше издала. Кавалерът Дьо Гиз не ѝ позволи дълго да се надява, че никой не е забелязал това. Той ѝ подаде ръка, за да я изведе от манежа.

— Аз съм повече за оплакване от господин Дьо Ньомур, госпожо — каза ѝ той. — Простете ми, ако престъпвам дълбокото уважение, което винаги съм изпитвал към вас, и ви показвам острата болка от онова, което току-що видях. За първи път дръзвам да ви говоря; той ще бъде и последен. Смъртта или уединението завинаги ще ме отнесат от мястото, където повече не мога да живея, защото загубих тъжното утешение, че всички онези, които смеят да обърнат очи към вас, са нещастни като мен.

Госпожа Дьо Клев отвърна нещо несвързано, сякаш не беше разбрала значението на думите на кавалера Дьо Гиз. В друг момент тя щеше да се засегне, че той ѝ говори за чувствата си. Но сега само се натъжи, като разбра, че той е забелязал чувствата ѝ към господин Дьо Ньомур. Кавалерът Дьо Гиз беше толкова сигурен в тях и болката му

беше така силна, че от този ден взе решение да не се надява повече да бъде обичан от госпожа Дьо Клев. Но за да се откаже от намерението си, което му се беше струвало така трудно и славно, бе необходимо друго начинание, чието величие можеше изцяло да го изпълни. Науми си да превземе Родос, за който отдавна си мислеше. Смъртта го откъсна от света в разцвета на младостта му, точно когато се славеше като един от най-великите принцове на своя век; едничкото му съжаление за това, че напуска живота, бе, че не е могъл да изпълни едно тъй прекрасно решение, чийто успех той смяташе за сигурен заради всички усилия, които беше положил.

Като излезе от манежа, госпожа Дьо Клев отиде у кралицата; умът ѝ изцяло беше завладян от станалото. Малко след това там дойде господин Дьо Ньомур, великолепно облечен, с вид на човек, който е забравил случилото му се нещастие. Дори изглеждаше по-весел, отколкото обикновено; радостта от онова, което му се струваше, че е доловил, му придаваше още по-прелестен вид. Всички бяха изненадани, като го видяха, и всички го заговориха освен госпожа Дьо Клев, която остана до камината, без да си дава вид, че го е забелязала. Кралят излезе от кабинета и като го видя сред другите, го повика, за да си поговорят за случилото се. Господин Дьо Ньомур мина край госпожа Дьо Клев и съвсем тихичко ѝ каза:

— Днес получих доказателство за вашето съжаление, госпожо. Но съжалението ви не е онова, за което аз съм достоен.

Госпожа Дьо Клев допускаше, че принцът е забелязал проявената към него слабост, и думите му потвърдиха, че не се е заблудила. С болка разбра, че вече не е господарка на чувствата си и че се е издала пред кавалера Дьо Гиз. Заболя я и от това, че господин Дьо Ньомур ги разбра. Но тази болка не беше истинска и в нея имаше някаква сладост.

Кралицата престолонаследница, безкрайно нетърпелива да узнае какво пише в писмото, което ѝ беше дал Шатлар, се приближи до госпожа Дьо Клев.

— Прочетете това писмо — каза ѝ тя. — То е отправено към господин Дьо Ньомур и по всичко личи, че е от онази любима, заради която той е изоставил всички останали. Ако не можете да го прочетете сега, задръжте го. Елате довечера, когато си лягам, да ми го върнете и да ми кажете дали познавате почерка.

След тези думи госпожа престолонаследницата се отдалечи от госпожа Дьо Клев и я остави в такова учудване и вцепенение, че тя не можа да помръдне от мястото си за известно време. Нетърпението и смущението, които я обзеха, не ѝ позволиха да остане повече при кралицата. Тя се прибра в стаите си, въпреки че не беше дошъл часът, в който обикновено се оттегляше. Държеше писмото с трепереща ръка; мислите ѝ бяха толкова объркани, че не можеше да ги събере; почувствува се завладяна от някаква непоносима, непозната и неизпитвана болка. Веднага след като се прибра в кабинета си, тя отвори писмото и прочете следното:

Обичах ви твърде много, за да ви оставя да помислите, че промяната, която забелязвате у мен, е проява на лекомислие; искам да ви кажа, че причината е във вашата невярност. Сигурно се учудвате, че ви говоря за вашата невярност; вие тъй ловко я скрихте от мен, а аз толкова много се старах да скрия, че зная, че учудването ви е основателно. Аз самата съм изненадана, че съм успяла да не се издам пред вас с нищо. Никога не е имало по-силна болка от моята. Вярвах, че изпитвате силни чувства към мен; не скрих моите към вас и точно когато докрай ви ги показах, научих, че ме мамите, че обичате друга и че по всяка вероятност аз съм принесена в жертва пред тази нова любима. Узнах всичко това в деня на надбягванията с обръч; поради това и не отидох на тях, престорих се на болна, за да скрия душевната си обърканост; но се разболях наистина, тялото ми не можа да издържи силното вълнение. Когато се почувствувах по-добре, отново се престорих, че съм още зле, за да имам повод да не ви виждам и да не ви пиша. Нужно ми беше време, за да реша как трябва да постъпя с вас: по двадесет пъти взимах и изоставях едно и също решение; най-сетне реших, че сте недостоеен да бъдете свидетел на мъката ми, и реших изобщо да не ви я показвам. Исках да нараня гордостта ви, като ви покажа, че моите чувства намаляват от само себе си. Мислех, че така ще намаля цената на жертвата, която

вие принесохте; не желяех да изпитате удоволствието да показвате колко ви обичам, за да изглеждате заради това още по-достоеен за обич. Реших да ви пиша хладни и незаинтересовани писма, за да събудя у тази, на която ги давате, мисълта, че вече не ви обичат. Не исках тя да изпита удоволствие от това, че знам за тържеството ѝ над мен, нито да го увеличавам с отчаянието и укорите си. Мислех, че като скъсам с вас, няма да ви накажа достатъчно и ще ви причиня само лека болка, ако престана да ви обичам, след като вие вече не ме обичате. Смятах, че трябва да ме обичате, за да почувствувате болката, че не сте обичан, която аз така жестоко изпитвах. Помислих си, че ако нещо може да запали отново чувствата, които изпитвахте към мен, то е да ви покажа, че моите са се променили; но като се преструвам, че го крия, и сякаш не съм имала силата да ви го призная. Спрях се на това решение. Но колко трудно ми беше да го взема и като ви видях отново, стори ми се невъзможно да го изпълня! Сто пъти бях готова да избухна в укори и плач. Здравословното състояние ми помогна да скрия смущението и скръбта си. След това заживях с желанието да играя на криеница с вас, както вие играехте на криеница с мен. При това извършвах толкова голямо насилие над себе си, за да ви кажа и пиша за любовта ми, че вие се досетихте за моя стремеж да скрия промяната на чувствата си към вас. Бяхте наранен от това. Оплакахте се. Опитах се да ви успокоя, но беше ролкова пресилено, че вие още по-силно се усъмнихте в любовта ми. С една дума, направих всичко, което имах намерение да направя. Вашето чудато сърце ви върна към мен, щом видяхте, че се отдалечавам. Насладих се на цялото удоволствие на отмъщението. Стори ми се, че ме обичате по-силно от всякога, а аз показвах, че не ви обичам вече. Имах основания да вярвам, че напълно сте изоставили жената, заради която ме бяхте напуснали. Имах също така основания да съм убедена, че никога не сте ѝ говорили за мен. Но вашето връщане и дискретността ви не можаха да заличат лекомислието ви. Сърцето ви беше

разделено между мен и друга, вие ме измамихте. Това беше достатъчно, за да загубя удоволствието от вашата любов, която мислех, че заслужавам; затова реших да изпълня решението си никога да не ви видя, от което вие бяхте изненадан.

Госпожа Дьо Клев чете и препрочете няколко пъти това писмо, без да може да разбере какво е прочела. Тя разбираше само, че господин Дьо Ньомур не я обича, както тя си мислеше, че обича и други, които мами също както и нея. Каква картина и какъв урок за жена с нейния характер, която изпитваше пламенна любов и току-що я беше издала пред един мъж, когото смяташе недостоеен за себе си, и пред друг, на когото причиняваше болка от любов към него. А болка по-остра и жива не е имало никога: струваше и се, че огорчението ѝ идва само от това, което се беше случило в този ден, и че ако господин Дьо Ньомур нямаше основание да мисли, че е обичан, тя не би се притеснявала от това, че той обича друга. Но тя само се лъжеше. А болестта, която ѝ се струваше толкова непоносима, беше ревността с всичките ужаси, които я съпровождат. От писмото ѝ стана ясно, че господин Дьо Ньомур от дълго време има любовна връзка. Според нея тази, която бе написала писмото, беше умна и способна. Изглеждаше ѝ достойна за обич. Смяташе, че има повече смелост, отколкото имаше самата тя, и завиждаше на силата ѝ да скрие чувствата си от господин Дьо Ньомур. От края на писмото ставаше ясно, че тази жена се смята за обичана. Тя мислеше, че сдържаността, която този принц е проявил и която толкова я е трогнала, е може би само резултат от чувствата му към тази другата, на която се е страхувал, че може и да не се хареса. Изобщо тя мислеше за всичко онова, което можеше само да увеличи мъката и отчаянието ѝ. Колко пъти се връщаше назад в себе си! Колко мислеше за съветите, които майката ѝ беше дала! Колко много се разкайваше, че не е проявила твърдост да се раздели със светския живот, независимо от желанието на господин Дьо Клев, или че не е осъществила идеята си да му признае влечението към господин Дьо Ньомур! Струваше ѝ се, че ще е по-добре, ако го разкрие на съпруга, чиято доброта познаваше и който имаше интерес всичко да остане скрито, отколкото да го покаже на мъжа, който е недостоеен за него,

мами я, жертвува я може би и иска да бъде обичан от нея само от тщеславие и суета. Накрая реши, че всички злини, които биха могли да ѝ се случат, и всички крайности, до които би могла да стигне, са нищо в сравнение с това, че е показала на господин Дьо Ньомур любовта си и е узнала, че той обича друга. Утешаваше се все пак с мисълта, че след това изясняване вече няма от какво да се бои за себе си и че ще се излекува напълно от увлечението към този принц.

Тя почти забрави за поръката на госпожа престолонаследницата — да бъде при нея в часа на лягането ѝ; легна си и се престори, че ѝ е лошо, така че, когато господин Дьо Клев се върна от посещенията си при краля, му казаха, че е заспала. Но тя беше много далеч от спокойствието на съня. Прекара нощта в огорчение, с писмото в ръце.

Но госпожа Дьо Клев не беше единствената личност, чийто покой беше смутен от това писмо. В крайно безпокойство се намираше и видамът на Шартр, който всъщност го беше изпуснал. Той прекара цялата вечер у господин Дьо Гиз, който даваше голяма вечеря в чест на зет си, херцог Дьо Ферар, и на всички млади хора в двора. Докато вечеряха, случайно заговориха за хубави писма. Видамът на Шартр каза, че имал такова писмо у себе си, по-хубаво от всички, които някога са били писани. Настояха да го покаже. Той отказа. Господин Дьо Ньомур възрази, че видамът изобщо не е получавал такова писмо и говори само от суета. Видамът му отвърна, че той направо предизвиква дискретността му, но че все пак няма да покаже писмото, но ще прочете няколко откъса от него, от които ще стане ясно, че малко са мъжете, които получават подобни писма. В този миг той потърси писмото и не го намери. Търси го напразно и всички надигнаха глас срещу него; но той изглеждаше толкова обезпокоен, че престанаха да му говорят за това. Оттегли се по-рано от останалите и с нетърпение си отиде вкъщи, за да види дали не е забравил там изчезналото писмо. Докато го търсеше, пристигна един от първите камериери на кралицата, за да му съобщи, че графиня Д'Юзес смята за нужно да го предупреди веднага, че у кралицата се говори за паднало от джоба му любовно писмо, докато той е играл на топка; че разказвали голяма част от онова, което било написано в писмото; кралицата проявила голямо любопитство към него и изпратила да го вземат от нейния благородник, но той отговорил, че го е дал на Шатлар.

Първият камериер каза още много други неща на видама на Шартр, които още повече го обезпокоиха. Той веднага излезе, за да отиде у един благородник, който беше близък приятел на Шатлар. Вдигна го от леглото въпреки необичайния час и го помоли да отиде за писмото, без да казва кой го иска и кой го е загубил. Шатлар, който бе уверен, че то е на господин Дьо Ньомур и съобрази, че благородникът е влюбен в госпожа престолонаследницата, изобщо не се усъмни, че именно той си го търси. Злорадо отвърна, че е дал писмото на кралицата престолонаследница. Благородникът се върна да предаде този отговор на видама на Шартр. Той само увеличи тревогата му и прибави към нея и други безпокойства. След като дълго време се колеба, какво да прави, видамът реши, че само господин Дьо Ньомур може да му помогне да излезе от затруднението, в което се намира.

Когато вече започваше да съмва, той отиде у него и влезе в стаята му. Този принц спеше спокоен сън; онова, което беше забелязал предишния ден у госпожа Дьо Клев, го караше да си мисли приятни неща. Изненада се много, че видамът на Шартр го събуди. Попита го дали идва да смути покоя му, за да си отмъсти за онова, което му беше казал по време на вечерята. Но по лицето на видама разбра, че поведът, който го води, е повече от сериозен.

— Идвам да ви доверя най-важното нещо в живота си — каза му той. — Знам, че не сте ми длъжен с нищо, но го правя, понеже това става в момент, в който имам нужда от вашата помощ. Знам също така, че щях да загубя уважението ви, ако ви кажа всичко, без да съм принуден да го направя. Аз изгубих писмото, за което говорих вчера вечерта. Изключително важно е никой да не узнае, че то е адресирано до мен. Много хора, които са били в игралната зала, където е паднало вчера, са го видели. Вие също бяхте там и аз ви умолявам да благоволите да кажете, че сте го изгубили вие.

— Вие сигурно мислите, че аз нямам любима — каза, усмихвайки се, господин Дьо Ньомур, — за да ми правите такова предложение; и си представяте, че не съществува жена, с която бих могъл да се скарам, като й позволя да мисли че получавам подобни писма.

— Моля ви — отвърна видамът, — изслушайте ме сериозно. Ако имате любима, в което изобщо не се съмнявам, макар и да не знам коя е тя, няма да ви бъде трудно да се оправдаете и аз ще ви предоставя

сигурно средство за тази цел. А дори и да не се оправдаете пред нея, това няма да ви струва повече от едно скарване за известно време. А аз засягам с тази история честта на една жена, която страстно ме е обичала и която е една от най-достойните за уважение жени в света. От друга страна пък си навличам една омраза, която ще ми струва благополучието, а може би и нещо повече.

— Не мога да разбера всичко, което ми казвате — отговори господин Дьо Ньомур. — Но ме карате да предполагам, че слуховете, които се носят за интереса на една високопоставена дама към вас, не са напълно неоснователни.

— И наистина не са — започна видамът на Шартр; — и ако по божията воля се бяха оказали такива, сега нямаше да се намирам в затруднено положение. Но виждам, че трябва да ви разкажа всичко^[10], което стана, за да ви покажа от какво се боя.

Откакто съм в двора, кралицата винаги се е отнасяла много изискано и приятно с мен и съм имал основание да вярвам, че е изпълнена с благоволение към мен; при това не е имало нищо специално между нас и аз никога не съм мислил да проявявам към нея други чувства освен уважение. Бях дори много влюбен в госпожа Дьо Темин; когато човек я види, не е трудно да разбере, че може да я обича извънредно много, ако е обичан от нея; а аз бях обичан. Преди около две години дворът беше във Фонтенбло и аз останах два-три пъти на разговор с кралицата в часовете, в които имаше много малко хора. Стори ми се, че моят ум ѝ допада и че се интересува от всичко, което казвам. Един ден между другото започнахме да говорим за доверието. Казах, че няма никой, в когото мога да имам пълно доверие, и смятам, че човек винаги се разкайва, след като го е проявил, и че има много неща, за които на никого не съм говорил. Кралицата ми каза, че ме уважава още повече заради това и че във Франция не е срещнала нито един, който да може да пази тайна и това най-много я е затруднявало, защото я лишавало от удоволствието да изпитва доверие в някого; каза също, че особено за хората с нейния ранг да имаш някого, на когото можеш да се довериш, е нещо жизнено необходимо. В следващите дни тя подхвана още няколко пъти същия разговор. Дори сподели с мен някои лични неща. Накрая ми се стори, че иска да узнае моята тайна и има желание да ми повери своите. Тази мисъл ме привърза към нея, бях трогнат от това предпочитание и започнах да я ухаждам с много

повече усърдие, отколкото обикновено. Една вечер, когато кралят и всички дами бяха отишли да се разхождат на коне в гората, а тя не пожела да отиде, защото не се чувствуваше добре, аз останах при нея. Тя слезе до брега на езерото и отпрати телохранителите си, за да се движи по-свободно. След като направи няколко обиколки, се доближи до мен и ми заповяда да я последвам.

— Искам да ви говоря — каза ми тя. — И от това, което искам да ви кажа, ще разберете, че съм ваша приятелка. — При тези думи тя спря и ме загледа втренчено. — Вие сте влюбен — продължи тя — и може би защото не се доверявате на никого, смятате, че другите не знаят за любовта ви. Но тя е известна дори и на заинтересовани лица. Наблюдават ви, познават местата, в които се срещате с любимата си, възнамеряват да ви изненадат там. Не зная коя е тя, нито ви питам за нея и искам само да ви предпазя от бедите, които могат да ви сполетят.

— Виждате каква клопка ми постави кралицата и колкото ми беше трудно да не попадна в нея. Тя искаше да знае дали съм влюбен. С това, че не ме питаше изобщо в коя съм влюбен и показваше единствено намерението да ми услужи, тя ме лишаваше от мисълта, че говори с мен от любопитство или от корист.

Въпреки всички привидности обаче аз схванах каква е истината. Бях влюбен в госпожа Дьо Темин, но макар че и тя ме обичаше, няха щастието да се срещам на специално място с нея, така че не се боях от изненади. Стана ми ясно, че онази, за която говореше кралицата, не можеше да бъде тя. Имах любовни отношения и с друга една жена, по-малко хубава и по-малко строга от госпожа Дьо Темин, и знаех, че не е невъзможно да открият мястото, където се срещам с нея. Но понеже не бях особено влюбен, не ми беше трудно да се предпазя от всякакви опасности, като престана да я виждам. Така взех решение да не признавам нищо на кралицата, а дори обратно — да я уверя, че отдавна съм изоставил стремежа да заслужи любовта на жените, които съм се надявал да ме обичат, защото намирам, че почти всички са недостойни за привързаността на един благороден мъж и че само нещо, което стои много по-високо от тях, може да ме увлече. „Вие не говорите искрено — отвърна кралицата. — Уверена съм в обратното на това, което ми казвате. Начинът, по който ви говоря, ви задължава да не скривате нищо. — Искам да бъдете мой приятел — продължи тя. — Но като ви отреждам това място, не искам да бъда в неведение за

вашиите връзки. Преценете дали желаете да го заемете с цената на пълни разкрития: давам ви два дни, за да размислите. Но добре помислете какво ще ми кажете след този срок и си спомнете, че ако впоследствие открия измама, няма да ви простя до края на живота си.“

След тези думи кралицата ме остави. Вярвайте ми, бях изцяло погълнат от онова, което тя току-що ми беше казала. Двата дни, които ми даде, за да помисля, не ми се сториха достатъчно дълги, за да се реша. Виждах, че тя иска да знае дали съм влюбен и че не желае да съм. Виждах продължението и последиците от решението, което щях да взема. Самолюбието ми, беше извънредно поласкано от възможността за любовна връзка с една кралица, и то кралица, която е все още безкрайно привлекателна като жена. От друга страна, обичах госпожа Дьо Темин и въпреки че ѝ бях изневерил с другата, за която споменах, не можех да се реша да скъсам с нея. Виждах също и риска, на който се излагам, ако излъжа кралицата, и колко е трудно да я излъжа. Но не можах да се реша да отхвърля онова, което съдбата ми предлагаше, и поех целия риск, на който неправилното ми поведение можеше да ме изложи. Прекъснах връзката, която можеше да бъде открита, и се надявах да скрия другата — с госпожа Дьо Темин.

След двата дни, които ми бе дала, аз отидох у кралицата, където бяха дамите от нейния кръг; тя ми заговори съвсем сериозно и на висок глас, който ме изненада: „Помислихте ли за тази работа, с която ви натоварих, и разбрахте ли истината?“ — „Да, госпожо — отговорих ѝ аз, — нещата са такива, каквито ги описях на ваше величество.“ — „Елате тази вечер в часа, в който пиша — отвърна тя, — и аз ще ви дам последните си нареждания.“ Направих дълбок поклон, без нищо да отговоря, и не пропуснах да съм там в часа, който ми беше определила. Намерих я в галерията, където беше секретарят ѝ и някаква нейна камериерка. Щом ме видя, тя дойде при мен и ме отведе в другия край на галерията. „Е — каза ми тя, — след като размислихте добре, имате ли да ми кажете нещо? Нима начинът, по който се отнасям с вас, не заслужава да ми говорите искрено?“ — „Именно защото ви говоря искрено, госпожо, — ѝ отговорих аз, — нямам какво повече да ви кажа. С всичкото уважение, което ви дължа, се кълна пред ваше величество, че нямам връзка с никоя дама от двора.“ — „Иска ми се да го вярвам — отвърна веднага кралицата, — защото го желая; а го желая, защото искам да бъдете напълно привързан към мен и защото

ми е невъзможно да се радвам на вашето приятелство, ако вие сте влюбен. Не можем да се доверяваме на онези, които са в подобно състояние. Не можем да бъдем сигурни в тяхната дискретност. Те са прекалено разсеяни и раздвоени и любимата е единствената им грижа, което не подхожда на начина, по който желая да бъдете привързан към мен. Спомнете си, че ви избирам, за да ви даря с цялото си доверие и заради думата, която ми давате, че нямате никаква връзка. Спомнете си също, че изисквам пълното ви доверие, че вашите приятели ще бъдат само измежду тези, които са ми приятни, и че трябва да изоставите всяка друга грижа, освен грижата да ми се харесвате. Няма да ви принуждавам да изоставяте грижата за благополучието си; аз сама ще го ръководя с повече усърдие и от самия вас и каквото и да направя за вас, ще се чувствам напълно възнаградена, ако сте такъв, какъвто се надявам да бъдете. Избирам ви, за да ви доверя всички мои страдания и за да ми помогнете да ги облекча. Сам можете да прецените, че те съвсем не са малки. Външно аз понасям без много страдания привързаността на краля към херцогиня Дьо Валантиноа, но тя ми е непоносима. Тя управлява краля, мами го, презира ме, всички мои хора ѝ принадлежат. Снаха ми, кралицата, горда с красотата си и с влиянието на вуйчовците си, не изпитва към мен никакво задължение. Конетабълът Дьо Монморанси е господар на краля и на кралството. Той ме мрази и ми показва омразата си, което не мога да понеса. Маршал Дьо Сент Андре е един млад дързък фаворит, който не се отнася с мен по-добре от останалите. Подробностите около моите нещастия ще събудят у вас жалост. Досега не съм посмяла да се доверя никому; доверявам се на вас; старайте се да не ме накарате да съжалявам и бъдете моята единствена утеха.“ Когато изрече тези думи, кралицата беше със зачервени очи. Бях толкова покъртен от добрината ѝ към мен, че мислех да се хвърля в краката ѝ. От този ден тя ми имаше пълно доверие. Не предприемаше нищо, без да го сподели с мен, и аз запазих тази връзка, която още продължава.

[1] *Да се ожени за тази кралица* — след смъртта на Мария Тюдор Филип II възнамерявал да се ожени за приемницата ѝ Елизабет, за да подчини Англия, която вече оспорвала могъществото на Испания като велика морска държава. ↑

[2] *Ан Болейн* (1507–1536) — втора съпруга на Хенри VIII. Обвинена в предателство и прелюбодеяние и обезглавена. ↑

[3] *Хенри VIII* (1491–1547) — английски крал, на престола от 1509 г., син на Хенри VII. Провежда политика на равновесие по отношение на големите европейски държави. В началото привързан към католицизма, той предизвиква скъсването, когато палата отказва да анулира брака му с Катерина Арагонска. В 1534 г. се обявява за глава на английската църква. ↑

[4] *Хенри VII* (1457–1509) — английски крал от 1485 г., първият от династията на Тюдорите. Слага край на войната на двете рози и възстановява авторитета на кралската власт. ↑

[5] *Луи XII* (1462–1515) — френски крал от 1498 г. Воюва неуспешно с Испания, Германия, с Хенри VIII, присъединява Бретан към френската корона. ↑

[6] *Покойният крал* — става дума за Франсоа I. ↑

[7] *Кралица Клод дьо Франс* — жената на Франсоа I, дъщеря на Луи XII. ↑

[8] *Маргьорит Д'Алансон* (1492–1549), Маргьорит дьо Навар. Сестра на Франсоа I и майка на Жана Д'Албре, известна писателка от епохата на Възраждането, авторка на сборник новели в духа на Бокачо, „Хептамерон“. Съчувствувала на протестантите. ↑

[9] *Катерина Арагонска* (1485–1536) — арагонска инфанта, съпруга на Хенри VIII. Леля по майчина линия на Карл I. ↑

[10] ... да ви разкажа всичко... — връзката на видама на Шартр с кралицата е измислена от мадам Дьо Лафайет. ↑

ЧАСТ ТРЕТА

— Въпреки това, колкото и погълнат да бях от тази нова връзка с кралицата, аз продължавах да държа на госпожа Дьо Темин поради някакво естествено влечение, което не можех да победя. Стори ми се, че тя престана да ме обича и ако бях послушал гласа на разума, вместо да се възползувам от промяната у нея, за да се излекувам, аз се влюбих двойно повече и толкова лошо започнах да се държа, че кралицата подразбра нещо за тази връзка. Ревността е в природата на нейния народ, а може би тя изпитва към мен по-силни чувства, отколкото ѝ се струва. В края на краищата слухът, че съм влюбен, ѝ създаде толкова голямо безпокойство и мъки, че хиляди пъти си мислех дали не съм изгубен пред нея. Накрая я успокоих с грижи, с покорност и фалшиви клетви, но нямаше да мога да я мамя дълго време, ако промяната у госпожа Дьо Темин не ме беше откъснала от нея, въпреки любовта ми. Тя толкова убедително ми показа, че вече не ме обича, че бях принуден да не я измъчвам повече и да я оставя на мира. Известно време след това тя ми написа това писмо, което изгубих. От него научих, че е разбрала за другата връзка, за която ви споменах, и че това е причината за промяната у нея. От този момент нямаше вече нищо, което да ме отделя от кралицата и тя беше доволна от мен. Но понеже чувствата ми към нея не са от такъв характер, че да ме направят неспособен за всякаква друга връзка, и понеже човек не се влюбва по волята си, аз се влюбих в госпожа Дьо Мартиг, която харесвах още докато тя беше Вилмонте — дама на кралицата престолонаследница. Имам основание да вярвам, че и тя ме харесва. Голямата ми дискретност, чиито причини не са ѝ известни, ѝ е много приятна. Кралицата не подозира нищо за нея. Но подозира нещо, което съвсем не е по-малко опасно. Понеже госпожа Дьо Мартиг е винаги у кралицата престолонаследница, аз също ходя там по-често, отколкото е прието. Кралицата си е въобразила, че съм влюбен именно в тази принцеса. Рангът на кралицата престолонаследница, който е равен на нейния, както и красотата и младостта, с които тя я превъзхожда, я карат бясно да

ревнува и да мрази снаха си до такава степен, че да не може да го скрие. Кардиналът на Лорен, който струва ми се, отдавна се стреми към благоволенieto на кралицата и вижда, че аз заемам място, което сам би желал да заеме, под предлог да сдобри госпожа престолонаследницата с нея, е навлязъл в разприте им. Не се съмнявам, че е открил истинската причина за язвителността на кралицата, и мисля, че ми прави лоши услуги, без да си дава вид, че ги прави. Ето състоянието на нещата до момента, в който ви говоря. Сам преценете какво може да бъде въздействието на писмото, което загубих и което за мое нещастие сложих в джоба си, за да го върна на госпожа Дьо Темин. Ако кралицата види това писмо, ще узнае, че съм я мамил и че почти в същото време, когато съм я мамил заради госпожа Дьо Темин, съм мамил и госпожа Дьо Темин заради друга. Представете си какво ще си помисли за мен след това писмо и дали вече ще може да ми се довери. Ако пък не види писмото, какво мога да ѝ кажа аз? Тя знае, че е предадено на госпожа престолонаследницата; ще помисли, че Шатлар е познал почерка на тази кралица и че писмото е от нея; ще си въобрази, че причината за ревността е може би самата тя; с една дума, тя ще има основание да си помисли всичко и аз трябва да се страхувам от всяка нейна мисъл. Прибавете към това, че съм дълбоко развълнуван от госпожа Дьо Мартиг; че госпожа престолонаследницата сигурно ще ѝ покаже писмото и тя ще помисли, че то е написано скоро; и така, аз ще се окажа скаран едновременно и с жената, която най-много обичам на този свят, и с жената, от която най-много трябва да се боя. Кажете ми дали след всичко това нямам основание да ви моля настойчиво и най-покорно да отидете и да го измъкнете от ръцете на госпожа престолонаследницата.

— Виждам наистина — каза господин Дьо Ньомур, — че мъчно човек може да попадне в по-голямо затруднение; но трябва да признаем, че го заслужавате. Обвинявали са ме, че не съм верен любовник и че имам едновременно няколко любовни връзки. Но вие далеч ме надминавате и аз едва мога да си представя всичко, което сте предприели. Как може да искате да запазите госпожа Дьо Темин и да се свързвате с кралицата, като се надявате да я лъжете? Тя е италианка и кралица и поради това е подозрителна, ревнива и високомерна. Когато щастливата ви съдба, а не правилното ви поведение, ви е освободила от връзката, която сте имали, вие сте започнали нова и сте

си въобрази, че в самия двор бихте могли да обичате госпожа Дьо Мартиг, без кралицата да го разбере. Би ви било трудно дори само да заличите срама, че тя е направила първите стъпки. Тя изпитва към вас пламенни чувства. Вашата дискретност ви пречи да ми го кажете, а моята — да ви попитам. Но в края на краищата, тя ви обича, подозира ви и истината е срещу вас.

— Нима вие трябва да ме обсипвате с укори — прекъсна го видамът; — нима вашият опит не ви принуждава да се смилите над грешките ми? Напълно съм съгласен, че не съм прав. Но умолявам ви, помислете как да ме измъкнете от пропастта, в която съм попаднал. Струва ми се, че трябва да се срещнете с кралицата престолонаследница веднага щом се събуди, за да ѝ поискате обратно писмото, сякаш сте този, който го е загубил.

— Вече ви казах — продължи господин Дьо Ньомур, — че предложението ви е малко необичайно и че моят личен интерес може да бъде засегнат. Но има и нещо друго: ако са видели писмото да пада от вашия джоб, струва ми се, че ще е трудно да ги убедим, че е паднало от моя.

— Казах ви — отговори видамът, — на кралицата престолонаследница са донесли, че то е паднало от вашия джоб.

— Как — извика изведнъж господин Дьо Ньомур, който в този миг разбра каква лоша услуга пред госпожа Дьо Клев може да му направи тази грешка, — казали са на кралицата престолонаследница, че аз съм изпуснал това писмо?

— Да — продължи видамът, — казали са ѝ го. И грешката е станала, защото в една от стаите на игралната зала, където се намирали дрехите ни, когато вашите и моите хора са отишли да ги вземат, са били и някои от хората на кралицата. Писмото е паднало точно в този момент. Благородниците са го взели и са го прочели на глас. Някои помислили, че е ваше, други — че е мое. Шатлар, който го е взел и у когото току-що изпратих да го поискат, казал, че го е предал на кралицата престолонаследница като ваше писмо. А за нещастие тези, които са разказали на кралицата за него, твърдели, че е мое. Така че вие лесно можете да изпълните това, за което ви моля, и да ме отървете от бедата, в която се намирам.

Господин Дьо Ньомур винаги бе обичал много видама на Шартр, а това, че беше родственик на госпожа Дьо Клев, го правеше още по-

скъп за него. Въпреки всичко не можеше да поеме риска тя да разбере за това писмо като за нещо, в което е замесен. Той дълбоко се замисли и видамът почти отгатна причината за неговата замисленост.

— Виждам, че се боите от скарване с вашата любима — му каза той — и ако липсата на ревност към господин Д'Анвил не опровергаваше тази мисъл, бих си помислил, че това е кралицата престолонаследница. Но каквато и да е истината, несправедливо е да пожертвувате вашия покой заради моя и затова ще ви дам нещо, с което да докажете на тази, която обичате, че писмото е до мен, а не до вас: ето една бележка от госпожа Д'Амбоаз, приятелка на госпожа Дьо Темин, на която тя всичко е доверявала. В нея пише, че иска да вземе обратно писмото на приятелката си, което аз изгубих. Името ми е написано върху бележката. А онова, което е вътре, недвусмислено доказва, че писмото, което се иска обратно, е същото, което съм загубил. Давам ви тази бележка и съм съгласен да я покажете на вашата любима, за да се оправдаете. Умолявам ви да не губите нито миг и да отидете още тази сутрин у госпожа престолонаследницата.

Господин Дьо Ньомур даде обещание на видама на Шартр и взе бележката от госпожа Д'Амбоаз. Но той нямаше намерение да ходи у кралицата престолонаследница и смяташе, че има да върши нещо поспешно. Не се съмняваше, че тя вече е говорила за писмото на госпожа Дьо Клев и не можеше да понесе безумно обичаната от него жена да мисли, че той има чувства към друга.

Той отиде у нея в часа, в който смяташе, че вече е станала, и каза да ѝ предадат, че не би дръзнал да претендира за честта да я види в толкова необичаен час, ако нещо важно не го принуждава да го стори. Госпожа Дьо Клев беше още в леглото, изтерзана и объркана от тъжните мисли, които я бяха споходили през нощта. Безкрайно се изненада, когато ѝ казаха, че господин Дьо Ньомур иска да я види. В раздражението си не се поколеба да отговори, че е болна и не може да разговаря с него.

Принцът не се засегна от този отказ: проявата на студенина, когато тя може би изгаряше от ревност, не беше лош знак. Той отиде в апартамента на господин Дьо Клев и му каза, че идва от апартамента на съпругата му и е много недоволен, задето не е могъл да разговаря с нея, защото имал да ѝ каже нещо относно една работа, която засяга видама на Шартр. С малко думи той съобщи на господин Дьо Клев

какви могат да бъдат последиците от тази работа и господин Дьо Клев на часа го заведе в стаята на жена си. Ако не беше застанала в полумрак, тя трудно би могла да скрие смущението и учудването си при вида на господин Дьо Ньомур, който влезе, воден от мъжа ѝ. Господин Дьо Клев ѝ каза, че става дума за писмо, свързано с интересите на видама, че помощта ѝ е нужна на господин Дьо Ньомур и че самият той отива при краля, който току-що е изпратил за него.

Господин Дьо Ньомур остана сам с госпожа Дьо Клев, точно така, както желаше.

— Идвам да ви попитам, госпожо — ѝ каза той, — дали госпожа престолонаследницата не ви е говорила за едно писмо, което Шатлар ѝ е дал вчера.

— Тя ми спомена нещо — отговори госпожа Дьо Клев, — но не виждам какво общо може да има това писмо с интересите на вуйчо ми и ви уверявам, че там не става дума за него.

— Вярно е, госпожо — възкликна господин Дьо Ньомур, — името му не се споменава. Но независимо от това то е написано за него и е много важно да го вземете от госпожа престолонаследницата.

— Трудно ми е да разбера — продължи госпожа Дьо Клев — какво толкова го засяга това, че писмото ще бъде видяно, и защо трябва да го искам обратно от негово име.

— Ако отделите малко време да ме изслушате, госпожо — каза господин Дьо Ньомур, — аз ей сега ще ви разкрия истината и вие ще научите толкова важни неща за господин видама, че не бих посмял да ги доверя дори на принц Дьо Клев, ако нямах нужда от помощта му, за да имам честта да ви видя.

— Мисля, че е безполезно да си правите труда да ми казвате каквото и да е било — отговори госпожа Дьо Клев доста сухо. — По-добре е да отидете сам при кралицата престолонаследница и без заобикалки да ѝ кажете защо ви интересува това писмо, понеже са ѝ казали, че то е ваше.

Раздразнителността на госпожа Дьо Клев доставяше на господин Дьо Ньомур най-осезаемото удоволствие, което някога беше изпитвал, и задържаше нетърпението му да се оправдае.

— Не зная, госпожо — продължи той, — какво може да са казали на госпожа престолонаследницата; лично мен това писмо не ме интересува, то е изпратено на господин видама.

— Вярвам ви — отвърна госпожа Дьо Клев. — Но на кралицата престолонаследница са казали обратното и на нея ще ѝ се стори малко вероятно писмата на господин видама да падат от вашите джобове. Ето защо, ако нямате причина да скриете истината, съветвам ви да ѝ я признаете.

— Нямам какво да ѝ признавам — възкликна той. — Писмото не е изпратено до мен и ако има някой, когото желая да убедя в това, то не е госпожа престолонаследницата. Но, госпожо, понеже тук става дума за благополучието на господин видама, позволете да ви съобщя неща, които наистина са достойни за вашето любопитство.

Мълчанието на госпожа Дьо Клев му показа, че тя е готова да го изслуша, и тогава, с възможно най-малко думи, господин Дьо Ньомур ѝ разказа онова, което беше научил от видама. Макар че то беше достойно за учудване и внимание, госпожа Дьо Клев го изслуша с такава студенина, че сякаш не вярваше или ѝ беше безразлично. Но това продължи до момента, в който господин Дьо Ньомур ѝ заговори за бележката на госпожа Д'Амбоаз — доказателство за всичко, което ѝ беше казал. Понеже госпожа Дьо Клев знаеше, че тази жена е приятелка на госпожа Дьо Темин, тя разбра, че в казаното от господин Дьо Ньомур има някаква истина, която я накара да помисли, че писмото може би наистина не е изпратено до него. След като ѝ прочете бележката и даде и на нея да я прочете, той забеляза, че тя познава почерка. Тя не можа да се въздържи да не погледне и от другата страна, за да види дали е изпратена до видама на Шартр, и да я прочете до края, за да прецени дали писмото, което искаха обратно, е същото, което е у нея. Господин Дьо Ньомур ѝ каза още неща, които смяташе за убедителни, и понеже не е трудно да внушиш една желана истина, той убеди госпожа Дьо Клев, че няма нищо общо с това писмо.

Това тя започна да разсъждава заедно с него за затруднението и за опасността, в която се намира видамът, да го укорява за лошото поведение, да търси средства да му помогне. Изрази изненадата си от постъпката на кралицата, призна на господин Дьо Ньомур, че писмото е у нея, с една дума, веднага щом се убеди в невинността му, започна открито и спокойно да мисли за неща, които отначало изглеждаше, че не благоволява да чуе. Постигнаха съгласие, че писмото не трябва да се връща на кралицата престолонаследница, за да не би тя да го покаже на госпожа Дьо Мартиг, която познаваше почерка на госпожа Дьо

Темин и която поради интереса си към видама лесно би отгатнала, че е изпратено до него. Решиха също, че на кралицата престолонаследница не трябва да се доверява всичко, което се отнася до нейната свекърва кралицата. Под предлог, че иска да помогне на вуйчо си, госпожа Дьо Клев с удоволствие се съгласи да пази всички тайни, които господин Дьо Ньомур ѝ повери.

Ако зависеше от него, този принц не би ѝ говорил през цялото време за интересите на видама и свободният разговор с нея щеше да го подтикне към дързост, която още не се беше осмелявал да прояви; но дойдоха да съобщят на госпожа Дьо Клев, че кралицата престолонаследница ѝ нарежда да отиде при нея. Господин Дьо Ньомур бе принуден да се оттегли. Той отиде да намери видама, за да му каже, че след като се е разделил с него, е решил за по-разумно да се обърне към госпожа Дьо Клев, която е негова племенница, отколкото да отиде направо при госпожа престолонаследницата. Нямаше причини да не получи одобрение за направеното, както и надежда за добър успех.

През това време госпожа Дьо Клев се облече бързо, за да отиде при кралицата. Едва беше влязла в стаята ѝ, когато тази принцеса ѝ нареди да приближи и съвсем тихо ѝ каза:

— Чакам ви от два часа и никога не ми е било толкова трудно да скрия истината, както тази сутрин. Кралицата е чула за писмото, което вчера ви дадох. Тя мисли, че го е изпуснал видамът на Шартр. Знаете, че тя проявява интерес към него: наредила да донесат писмото и накарала да го поискат от Шатлар. Той казал, че ми го е дал. Дойдоха да ми го поискат под предлог, че било хубаво писмо, което възбудило любопитство у кралицата. Не посмях да кажа, че е у вас. Тя ще си въобрази, че съм ви го предала заради вуйчо ви видама и че между нас има нещо. Вече забелязах, че се дразни от честите му посещения при мен, и затова казах, че писмото е в дрехите, които носех вчера, а тези, които имат ключове, са излезли. Бързо ми дайте това писмо — добави тя, — за да го прочета, преди да ѝ го изпратя, и да видя дали няма да разпозна почерка.

Госпожа Дьо Клев се оказа в още по-заплетено положение, отколкото очакваше.

— Не зная как ще постъпите, госпожо — отговори тя, — защото господин Дьо Клев, на когото бях дала да го чете, го е върнал на

господин Дьо Ньомур, той още сутринта дойде да си го поиска обратно. Господин Дьо Клев е имал неблагодарумието да му каже, че е у него, и е проявил слабост да отстъпи на молбите на господин Дьо Ньомур и да му го върне.

— Вие ме поставяте във възможно най-голямото затруднение — продължи госпожа престолонаследницата — и сте допуснали голяма грешка, като сте върнали писмото на господин Дьо Ньомур. Аз ви го дадох и не е трябвало да го връщате без мое разрешение. Какво ще кажа на кралицата и какво ще си помисли тя? Тя ще реши, и това е правдоподобно, че това писмо ме засяга и че има нещо между видама и мен. Никога няма да приеме, че писмото е на господин Дьо Ньомур.

— Много съжалявам — отвърна госпожа Дьо Клев — за затруднението, което ви създавам. Разбирам колко е сериозно. Но грешката е на господин Дьо Клев, а не моя.

— Ваша грешка е — отвърна госпожа престолонаследницата, — че сте му дали писмото, и няма друга жена на този свят освен вас, която доверява на мъжа си всичко, което знае.

— Съгласна съм, че сгрехих, госпожо — отвърна госпожа Дьо Клев. — Но вместо да спорим, нека помислим как да я поправим.

— Не си ли спомняте приблизително какво пише в това писмо? — попита тогава кралицата престолонаследница.

— Да, госпожо — отговори тя, — спомням си, прочетох го не един път.

— Ако това е така — продължи госпожа престолонаследницата, — вие веднага трябва да поръчате да го напишат с непознат почерк. Аз ще го изпратя на кралицата: тя няма да го покаже на тези, които са го виждали. Ако го направи, ще настоявам, че това е писмото, което Шатлар ми е дал, а той няма да посмее да каже обратното.

Госпожа Дьо Клев прие това средство и реши да изпрати за господин Дьо Ньомур, за да вземе самото писмо, да го препише дума по дума и да имитира приблизително почерка му, като реши, че кралицата неминуемо ще бъде заблудена. Веднага щом пристигна у дома си, тя разказа на мъжа си затруднението на госпожа престолонаследницата и го помоли да изпрати да повикат господин Дьо Ньомур. Повикаха го. Той пристигна бързо. Госпожа Дьо Клев му каза това, което вече беше съобщила на мъжа си, и му поиска писмото. Но господин Дьо Ньомур отговори, че вече го е върнал на видама на

Шартр, който толкова много се бил зарадвал, че го получил отново и вече нищо не го застрашава, че още на часа го изпратил на приятелката на госпожа Дьо Темин. Госпожа Дьо Клев се оказа в ново затруднение. Накрая, след като се споразумяха, те решиха да напишат писмото по памет. Затвориха се, за да работят над него. Наредиха да не пускат никого и отпратиха всички хора на господин Дьо Ньомур. В тази атмосфера на тайнственост и съучастие имаше голямо очарование за принца и дори за госпожа Дьо Клев. Присъствието на мъжа ѝ и интересите на видама на Шартр успокояваха донякъде съвестта ѝ. Тя изпитваше само удоволствие, че е с господин Дьо Ньомур, и поради това изживяваше чиста и неподправена радост, която ѝ беше непозната. Тази радост придаваше свобода и бързина на ума ѝ, който господин Дьо Ньомур не беше подозирал у нея и които удвояваха любовта му. Понеже това беше нещо съвсем ново за него, оживлението му ставаше все по-голямо. И когато госпожа Дьо Клев поиска да си припомни писмото и да пише, принцът вместо да ѝ помага с цялата си сериозност, постоянно я прекъсваше и ѝ говореше шеговито. Госпожа Дьо Клев възприе този дух на веселие, така че измина много време, откакто се бяха уединили, и вече на два пъти идваха от името на кралицата престолонаследница да напомнят на госпожа Дьо Клев да побърза, а те все още не бяха написали и половината от писмото.

На господин Дьо Ньомур му беше изключително приятно да удължава времето, което прекарваше така забавно, и забравяше интересите на приятеля си. Госпожа Дьо Клев съвсем не скучаеше и също забравяше интересите на вуйчо си. Най-сетне, едва в четири часа, писмото беше завършено и стана толкова лошо, а почеркът приличаше толкова малко на онзи, който имаха намерение да имитират, че за да не разбере измамата, кралицата би трябвало съвсем да не желае да си изясни истината. И тя не се заблуди, колкото и да се стараеха да я убедят, че това писмо е изпратено до господин Дьо Ньомур. Остана с убеждението, че писмото е на видама на Шартр, но реши, че кралицата престолонаследница има пръст в работата и че между тях има някакво съучастничество. Омразата ѝ към тази принцеса порасна до такава степен, че тя никога не можа да ѝ прости и не престана да я преследва, докато не я принуди да напусне Франция.

А видамът на Шартр напълно се провали пред нея, или защото кардинал Дьо Лорен стана господар на ума ѝ, или защото случката с

писмото ѝ показва, че е мамена, и ѝ помогна да разкрие и другите измами на видама; но едно беше сигурно — че той никога не можа искрено да се сдобри с нея. Връзката им се прекъсна и по-късно тя го изгуби при амбоазкия заговор^[1], в който той беше компрометиран.

След като изпратиха писмото на госпожа престолонаследницата, господин Дьо Клев и господин Дьо Ньомур си отидоха. Госпожа Дьо Клев остана сама и щом радостта от присъствието на любимия изчезна, тя се събуди като от сън. Учудена, забеляза необикновената разлика между състоянието, в което се намираше вечерта, и сегашното си състояние; припомни си раздразнението и студенината, които беше проявила пред господин Дьо Ньомур, докато смяташе, че писмото на госпожа Дьо Темин е било изпратено до него. С какво спокойствие се смени това раздразнение веднага щом той я убеди, че писмото няма нищо общо с него! Припомни си как предния ден намираше за престъпно, че е проявила чувства, които единствено състраданието може да породни, и че чрез раздразнението си му е показала ревност, която е сигурно доказателство за любов; не можеше да познае сама себе си. Помисли си също, че господин Дьо Ньомур вижда ясно, че тя разбира любовта му и въпреки това не се отнася по-зле с него в присъствието на мъжа си, а дори напротив — никога не го е гледала по-благосклонно; освен това тя стана причината господин Дьо Клев да го повика и да прекарат един следобед сами; тогава разбра, че тя и господин Дьо Ньомур са съучастници, че тя мами съпруга, който най-малко на света заслужаваше да бъде мамен, и изпита срам, че изглежда така малко достойна за уважение дори в очите на своя любим. Но най-трудно ѝ беше да понесе спомена за състоянието, в което прекара нощта, и за парещата болка от мисълта, че господин Дьо Ньомур обича друга и я мами.

До този момент тя не познаваше смъртните безпокойства на подозрението и ревността. Мислеше единствено как да си забрани да обича господин Дьо Ньомур и още не беше започнала да се тревожи, че той може да обича друга. Въпреки че преодоля подозренията си от писмото, то все пак ѝ отвори очите за възможността да бъде мамена и я накара да усети подозрения и ревност, които никога не беше изпитвала. Учуди се как още не се е замисляла колко малко вероятно е мъж като господин Дьо Ньомур, който винаги е бил толкова лекомислен с жените, да е способен на искрена и трайна връзка. Реши,

че е почти невъзможно да бъде удовлетворена от любовта му. „Но дори и да можех да бъда, какво щях да направя? Ще мога ли да я понеса? Ще ѝ отговоря ли? Ще искам ли да се впусна в любовна история? Ще искам ли да изневеря на господин Дьо Клев? Ще искам ли да изневеря на себе си? И най-сетне — ще се изложа ли на жестоките разкаяния и смъртните болки на любовта? Аз съм победена и обхваната от една страст, която ме увлича въпреки мен самата. Безполезни са всичките ми решения. Вчера мислех това, което мисля и днес, а днес правя съвсем обратното на онова, което реших вчера. Трябва да се изтръгна от властта на господин Дьо Ньомур. Трябва да замина в провинцията, колкото и странно да изглежда заминаването ми. А ако господин Дьо Клев упорствува да го осуети или се досети за причината, може би ще му причиня болка, но ще му кажа истината.“ Спря се на това решение и прекара цялата вечер у дома си, без да отиде да разбере от госпожа престолонаследницата какво е станало с фалшивото писмо до видама.

Когато господин Дьо Клев се върна, тя му каза, че иска да отиде на село, че се чувства зле и има нужда да подиша въздух. Господин Дьо Клев, който я намираше толкова красива, че не вярваше в сериозността на страданието ѝ, отначало се пошегува с предложението за това заминаване и ѝ отговори, че тя забравя за сватбите на принцесите и турнира и няма много време да се приготви и появи там с онова великолепие, с което ще се появят другите дами. Доводите на мъжа ѝ не я накараха да промени намерението си. Помоли го да се съгласи, докато той бъде в Компиеен с краля, тя да отиде в Куломие, в хубавата къща на един ден път от Париж, която те грижовно подреждаха. Господин Дьо Клев се съгласи. Тя замина с намерението да не се връща скоро, а кралят замина за Компиеен, където нямаше да се бави много.

Господин Дьо Ньомур изпитваше болка, че не е виждал госпожа Дьо Клев след този следобед, който прекара така приятно заедно с нея и когато надеждите му се бяха увеличили. Нетърпението му да я види не му даваше покой, така че, когато кралят се върна в Париж, реши да посети сестра си, херцогиня Дьо Меркьор, която живееше в замъка си, доста близо до Куломие. Предложи на видама да отидат там заедно и той веднага се съгласи. А господин Дьо Ньомур го покани, с надеждата да види госпожа Дьо Клев и да отиде при нея заедно с видама.

Госпожа Дьо Меркьор ги прие с много радост и се зае да ги развлича, като им предложи всички удоволствия на полския живот. Докато бяха на лов и гонеха елен, господин Дьо Ньомур се изгуби в гората. Като питаше за пътя, той разбра, че се намира близо до Куломие. При думата „Куломие“, без ни най-малко да разсъди и да си даде сметка за намерението си, той тръгна много бързо в посоката, която му посочиха. Стигна в гората и тръгна към замъка по грижливо проправените пътеки. В края на тези пътеки видя един павилион, чийто долен етаж се състоеше от голям хол с два кабинета, единият от които беше отворен към градина с цветя, отделена от гората само с дървена ограда, а вторият гледаше към голямата алея в парка. Той влезе в павилиона и щеше да спре да се полюбува на красотата му, ако не беше видял по същата тази градинска алея да се приближават господин и госпожа Дьо Клев, придружени от многобройна прислуга. Първият му порив беше да се скрие, тъй като не очакваше да срещне господин Дьо Клев, когото остави при краля. Влезе в кабинета откъм цветната градина, с мисълта да излезе през отворената към гората врата. Но като видя, че госпожа Дьо Клев и мъжът ѝ са седнали пред павилиона, а прислугата е в парка и той не може да стигне до него, без да мине през мястото, където са господин и госпожа Дьо Клев, не можа да се откаже от удоволствието да погледа принцесата, нито да устои на любопитството да чуе разговора ѝ със съпруга, който събуждаше повече ревност от всеки друг съперник.

Той чу, че господин Дьо Клев казва на жена си:

— Но защо не искате да се върнете в Париж? Какво ви задържа тук? От известно време се стремите към усамотение и това ме учудва и наскърбява, защото ни разделя. Намирам ви по-тъжна от обикновено и се боя, че имате някакъв повод да тъжите.

— Съвсем не съм натъжена — отговори тя с притеснен вид, — но дворцовият шум е толкова голям и у вас винаги има толкова хора, че е невъзможно тялото и душата да не се уморят и да не потърсят почивка.

— Почивката — възкликна той — не е много свойствена за жена на вашата възраст. Вие не се изморявате особено нито у дома си, нито в двора, така че се боя да не би да се чувствувате по-добре, когато сте разделена от мен.

— Несправедливо би било да мислите така — отвърна тя с все по-голямо смущение, — но въпреки това ви умолявам да ме оставите тук. Много ще се радвам, ако и вие можете да останете, стига да сте сам и да не приемате тези безкрайно много хора, които почти никога не ви оставят.

— Ах, госпожо! — възкликна господин Дьо Клев. — Държанието и думите ви ми показват, че имате причини да желаете да бъдете сама, които са ми неизвестни, и аз ви заклевам да ми ги кажете.

Той дълго настояваше да му ги разкрие, без да може да я задължи. И след като продължи да се защитава по начин, който само увеличаваше любопитството на мъжа ѝ, тя потъна в дълбок размисъл, с наведени очи. После изведнъж го погледна и заговори:

— Не ме принуждавайте — каза му тя, — да ви признавам нещо, което нямам сили да ви призная, макар че съм имала много пъти такова намерение. Помислете все пак, че благоразумието не позволява една жена на моята възраст и господарка на поведението си да остава беззащитна сред двора.

— Какво ме карате да мисля, госпожо! — извика господин Дьо Клев. — Не бих посмял да ви го кажа, от страх да не ви обидя.

Госпожа Дьо Клев не отговори нищо. И мълчанието ѝ окончателно убеди мъжа ѝ, че е на прав път.

— Вие не ми казвате нищо — продължи той, — което означава, че аз не се заблуждавам.

— Е, добре, господине — отвърна му тя, като се хвърли в краката му, — ще ви направя признание, което никога не е било правено на съпруг. Но невинността както в поведението, така и в мислите ми дава сили за това. Вярно е, че имам основание да се отдалеча от двора и че искам да избягна опасностите, които грозят понякога жените на моята възраст. Никога не съм проявявала признак на слабост и нямаше да се боя, че ще проявя, ако вие ми бяхте оставили свободата да се оттегля от двора или ако още имах до себе си госпожа Дьо Шартр, за да ми помага да се държа. Колкото и опасно да е решението ми, аз го взимам с радост, за да остана достойна за вас. Хиляди пъти ви моля за извинение, ако изпитвам чувства, които не ви допадат, но поне с поведението си ще се старая да ви харесам. Не забравяйте, че за да направи това, което аз правя, една жена трябва да изпитва повече приятелски чувства и уважение към съпруга си, отколкото това изобщо

е прието. Умолявам ви, смилете се над мен, напътствайте ме и продължете да ме обичате, ако можете!

По време на цялото това слово господин Дьо Клев остана с глава в ръцете си, въвн от себе си и дори не помисли да повдигне жена си. Когато тя спря да говори и той я погледна и я видя в краката си, с лице обляно в сълзи, така възхитително красива, помисли, че ще умре от мъка, повдигна я и я целуна.

— Смилете се вие над мен, госпожо, — каза ѝ той, — аз го заслужавам. Простете ми, ако в първите мигове на тази моя толкова силна болка не мога да откликна както подобава на постъпка като вашата. Вие ми изглеждате повече достойна за уважение и възхищение от всички жени, които някога са съществували. Но едновременно с това аз се чувствавам най-нещастният човек, който някога е съществувал. Вие събудихте у мен любов още от първия миг, в който ви видях. Строгото ви държание и това, че ви притежавам, не можах да я угасят: тя все още продължава. Не успях да събудя у вас любов и виждам, че се страхувате, че я изпитвате към друг. И кой е той, госпожо, този щастливец, който ви причинява такъв страх? Откога ви харесва той? Какво е направил, за да ви хареса? Какъв път е открил, за да стигне до сърцето ви? Щях да се утеша донякъде с мисълта, че не съм го докоснал, защото то не може да бъде докоснато. Но ето че друг постига това, което аз не можах да постигна. Ревнувам едновременно като съпруг и като любовник. Но след постъпка като вашата е невъзможно да ревнувам като съпруг. Изключително благородна е, за да не ми даде пълна сигурност. Тя ме успокоява дори като ваш любовник. Доверието и искреността, които проявявате към мен, са безценни. Вие навярно много ме уважавате, за да вярвате, че няма да злоупотребя с това признание. И имате основание, госпожо, няма да злоупотребя с него и няма да ви обичам по-малко. Вие ме правите нещастен чрез най-силния знак за вярност, който някога жена е давала на мъжа си. Но, госпожо, отидете докрай и ми кажете кой е този, когото искате да избягвате.

— Умолявам ви да не ме питате — отговори тя. — Решила съм да не ви казвам и смятам, че благоразумието не изисква да го назова.

— Не се страхувайте, госпожо — продължи господин Дьо Клев, — познавам твърде добре света, за да не се заблуждавам, че уважението към съпруга не пречи да бъдеш влюбен в жена му. Трябва

да мразим тези, които са влюбени, а не да се оплакваме от тях. Признанието, което ви направих, не е от слабост, защото е нужна повече смелост да се признае истината, отколкото да се крие.

Господин Дьо Ньомур не изпусна нито дума от този разговор. И онова, което каза госпожа дьо Клев, запали у него не по-малко ревност, отколкото у мъжа ѝ. Той беше безумно влюбен в нея и мислеше, че всички изпитват същите чувства. Вярно беше, че той имаше много съперници, но си въобразяваше, че са още повече, и умът му напразно търсеше онзи, когото имаше предвид госпожа Дьо Клев. Много пъти си беше мислил, че не ѝ е неприятен и заключението му се дължеше на неща, които сега му се сториха незначителни; затова не можеше да повярва, че е събудил толкова силни чувства, които да се нуждаят от такъв необикновен лек. Той беше толкова развълнуван, че почти нищо не виждаше, и не можеше да прости на господин Дьо Клев, че не настоява достатъчно пред жена си да му каже името, което крие от него.

Господин Дьо Клев обаче полагаше всички възможни усилия да го разбере. И след като беше настоявал без полза, тя му каза:

— Струва ми се, че трябва да се задоволите с искреността ми. Не ме питайте повече и не ми давайте основание да се разкайвам за онова, което направих. Задоволете се с уверението, което ви давам, че нито едно мое действие не е издало чувствата ми и че никога не са ми казали нещо което би могло да ме обиди.

— Ах, госпожо — възкликна внезапно господин Дьо Клев, — не мога да ви повярвам! Спомням си в какво затруднение изпаднахте в деня, в който се изгуби портрета ви. Вие сте го подарили, госпожо, вие сте подарили този портрет, който ми беше толкова скъп и ми принадлежеше. Вие не сте успели да скриете чувствата си. Влюбена сте и това е известно; вашата добродетел ви е предпазила от останалото.

— Възможно ли е — възкликна тази принцеса — да мислите, че в моето признание, което нищо не ме задължаваше да направя, има притворство? Вярвайте на думите ми, скъпо плащам за доверието, което очаквам от вас. Вярвайте ми, заклевам ви, че наистина не съм дала портрета си. Вярно е, че видях, когато го взеха. Но не исках да покажа, че виждам, от страх да не чуя неща, които още не са се осмелили да ми кажат.

— А по какъв начин ви показаха, че ви обичат — продължи господин Дьо Клев, — какъв знак за любов ви дадоха?

— Спестете ми мъчението — възкликна тя — да ви повтарям подробности, които самата аз се срамувам, че съм забелязала, и които докрай ме убедиха в слабостта ми.

— Имате право, госпожо — продължи той, — несправедлив съм. Отказвайте ми всякога, когато ви питам за това. Но не се обиждайте все пак, ако ви питам.

В този момент голяма част от прислугата, която беше останала из алеите, дойде да съобщи на господин Дьо Клев, че е дошъл благородник от името на краля, който му нарежда да бъде вечерта в Париж. Господин Дьо Клев беше принуден да замине и не можа да каже нищо повече на жена си, освен че я моли да се върне на следния ден и я заклева да вярва, че макар и наскърбен, изпитва към нея нежност и уважение, които трябва да я удовлетворят.

Когато този принц замина и госпожа Дьо Клев остана сама и разбра какво е направила, толкова се ужаси, че едва повярва в истинността му. Тя разбра, че сама беше отблъснала сърцето и уважението на съпруга си и че беше издълбала пропаст, от която никога няма да излезе. Питаше се защо е направила толкова дръзко нещо и мислеше, че се е впуснала в това начинание, без да е имала намерение. Това невероятно признание, което с нищо не можеше да се сравни, ѝ показа на каква опасност се е изложила.

Но когато се замисли, че колкото и силно да е това средство, то е единственото, което може да я защити от господин Дьо Ньомур, тя прие, че съвсем не трябва да се разкайва и че рискът не е толкова голям. Прекара цялата нощ в несигурност, смут и боязън, но накрая в душата ѝ отново се върна спокойствието. Дори откри сладост в това, че е дала свидетелство за вярност на съпруга, който заслужаваше толкова много, изпитваше уважение и приятелски чувства към нея и ѝ го доказваше чрез начина, по който прие признанието ѝ.

След като чу разговора, който толкова много го засягаше, господин Дьо Ньомур излезе от скривалището си и навлезе в гората. Онова, което госпожа Дьо Клев каза за портрета си, му възвърна живота, като му показа, че той е мъжът, когото тя обича. В началото се поддаде на радостта си. Но тя не продължи дълго, защото, като размисли, видя, че онова, което му подсказва, че е докоснал сърцето на

госпожа Дьо Клев, едновременно му подсказваше, че никога няма да получи доказателство за това и че е невъзможно да се обвърже жена, която прибегва до толкова необичайно средство. Но изпита силно удоволствие, че я е довел до тази крайност. Почувствува се поласкан от любовта на жена, така различна от всички други представителки на своя пол. Усещаше се едновременно безкрайно нещастен и щастлив. Нощта го завари в гората и с много трудност намери отново пътя към госпожа Дьо Меркьор. Стигна там сутринта. Трудно му беше да даде обяснение какво го е задържало; оправда се колкото можа и още в същия ден се върна в Париж с видама.

Беше така завладян от чувството си и така изненадан от това, което беше чул, че допусна едно доста често срещано неблагоприятие — да говори с общи думи за съкровените си чувства и да разказва собствените си приключения от името на друг. Като се върна, той насочи разговора към любовта, говори високопарно за удоволствието да бъдеш влюбен в жена, достойна за любовта ти. Спря се на странните прояви на тази любов и накрая, като не можа да сдържи изненадата си от постъпката на госпожа Дьо Клев, разказа историята на видама, без да назовава името и да споменава, че има в нея някакво участие. Но я разказа с жар и възхищение, които подсказаха на видама, че тази история засяга принца. Той силно настоя да му признае истината. Каза му, че от дълго време знае за неговата пламенна обич и че е несправедливо да не се доверява на човек, който му е поверил тайната на живота си. Господин Дьо Ньомур беше прекалено влюбен, за да признае любовта си. Той винаги я беше крил от видама, въпреки че го обичаше най-много от всички в двора. Отговори му, че негов приятел му разказал тази история, поискал обещание и го заклек да запази тайната. Видамът го увери, че нищо няма да каже. Господин Дьо Ньомур обаче се разкая, че му е говорил толкова много.

През това време господин Дьо Клев отиваше при краля с изпълнено със смъртна болка сърце. Никой съпруг не е изпитвал толкова силна обич и уважение към жена си. Това, което научи, не намали уважението му. Но то беше различно от всичко, което беше изпитвал дотогава. Изцяло беше погълнат от желанието си да открие мъжа, който бе успял да ѝ се хареса. Най-напред се сети за господин Дьо Ньомур като най-приятния човек в двора; после за кавалера Дьо Гиз и за маршал Дьо Сент Андре — като двамата мъже, които са се

опитвали да ѝ се харесат и които ѝ правеха много услуги. Опря се на мисълта, че трябва да е един от тримата. Пристигна в Лувър и кралят го повика в кабинета си, за да му каже, че го е избрал да заведе Мадам в Испания; бил преценил, че никой няма да се справи по-добре от него с тази поръка и че никой не би прославил толкова Франция, колкото госпожа Дьо Клев. Господин Дьо Клев прие както подобава честта, която му се оказваше с този избор и която щеше да отдалечи жена му от двора, без да проличи промяна в поведението ѝ. Но часът на това заминаване беше още много далеч, за да може да облекчи затруднението, в което се намираше. Веднага писа на госпожа Дьо Клев, за да ѝ съобщи за нареждането на краля, както и това, че иска на всяка цена тя да се върне в Париж. Тя изпълни заповедта му и когато се видяха, двамата изпаднаха в необикновена тъга.

Господин Дьо Клев ѝ заговори като човек честен и достоен за онова, което беше направил.

— Никак не се безпокоя за вашето поведение — каза ѝ той. — У вас има повече сила и добродетел, отколкото сама подозирате. Не ме плаши и страхът ви от бъдещето. Тъжен съм само, защото откривам у вас чувства към друг, които аз не можах да събудя.

— Не зная какво да отговоря — каза му тя. — Изгарям от срам, като ви говоря. Спестете ми, умолявам ви, тези жестоки разговори. Напътствавайте поведението ми. Направете така, че да не виждам никого. Това е всичко, което искам. Но ми позволете да не говоря повече за нещо, което ме прави недостойна за вас и което намирам за недостойно за себе си.

— Имате право, госпожо — отвърна той. — Злоупотребявам със смирението и доверието ви. Но проявете съчувствие към състоянието, в което се намирам, и знайте, че каквото и да сте ми казали, криете от мен едно име, което събужда любопитството ми, а аз не мога да живея така. Все пак не искам от вас да го задоволите. Но не мога да се въздържа да ви кажа, че според мен, този, на когото трябва да завиждам, е или маршал Дьо Сент Андре, или херцог Дьо Ньомур, или кавалерът Дьо Гиз.

— Нищо няма да ви отговоря — каза му тя, като се изчерви, — и с отговорите си няма да дам никакво основание на подозренията ви да изчезнат или да се увеличат. Но ако се опитате да ги изясните, като ме наблюдавате, ще ме затрудните много и всички ще го разберат. В името

на бога — продължи тя, — съгласете се да не виждам никого под предлог, че съм болна.

— Не, госпожо — отвърна той, — скоро ще разкрият, че това е преднамерено. Освен това аз искам да се доверя само на вас самата. Това е пътят, който ме съветват да поема както сърцето, така и разумът. На характер като вашия свободата ще наложи по-тесни граници, отколкото някой би могъл да ви предпише.

Господин Дьо Клев не се лъжеше: доверието, което той проявяваше към жена си, ѝ даваше още по-голяма сила срещу господин Дьо Ньомур и я караше да взима по-сурови решения, отколкото ако някой я беше принудил. Така че тя отиде в Лувър при кралицата престолонаследница както обикновено. Но с такова старание избягваше присъствието и погледа на господин Дьо Ньомур, че му отне почти цялата радост от нейната любов. В държанието ѝ той не виждаше нищо, което да го убеди в обратното. Вече не беше сигурен дали онова, което чу, не е било сън — така неправдоподобно му изглеждаше. Единственото, което му даваше сигурност, че не се е заблудил, беше безкрайната тъга на госпожа Дьо Клев, макар че тя полагаше големи усилия да я скрие: навярно погледи и топли слова не биха разгаряли толкова любовта на господин Дьо Ньомур, колкото това сурово поведение.

Една вечер, когато господин и госпожа Дьо Клев бяха у кралицата, някой спомена за слуха, че кралят ще посочи още един голям благородник от двора, за да отведе Мадам в Испания. Господин Дьо Клев отправи поглед към жена си в момента, в който добавиха, че това може би ще бъде кавалерът Дьо Гиз или маршал Дьо Сент Андре. Той забеляза, че тя никак не се развълнува от тези две имена, нито от възможността те да пътуват с нея. Това го убеди, че тя не се страхува от присъствието на нито един от двамата и тъй като искаше да се освободи от подозренията си, влезе в кабинета на кралицата, където беше кралят. Постоя там известно време, върна се при жена си и тихичко ѝ каза какво е научил току-що — този, който ще отиде с тях в Испания, е господин Дьо Ньомур.

Името на господин Дьо Ньомур и мисълта, че в присъствието на мъжа си ще бъде изложена на опасността да го вижда всеки ден през едно дълго пътуване, разтревожиха толкова много госпожа Дьо Клев, че тя не можа да се овладее и поиска да изтъкне други основания.

— Този избор е много неблагоприятен за вас — каза тя. — Той ще разделя всички почести с вас и струва ми се, че трябва да се опитате да накарате да изберат някой друг.

— Не славата, госпожо — продължи господин Дьо Клев, — ви кара да се страхувате господин Дьо Ньомур да не дойде с мен. Болката, която изпитвате заради това, идва от другаде. Тази болка ми говори за онова, което друга жена на ваше място би ми разкрила чрез радостта си. Но не се страхувайте. Това, което току-що ви казах, не е истина и аз го измислих, за да се уверя в нещо, в което почти бях убеден.

След тези думи той излезе, за да не увеличава с присъствието си крайното неудобство, в което виждаше, че се намира жена му.

В този миг влезе господин Дьо Ньомур и първото нещо, което забеляза, беше състоянието на госпожа Дьо Клев. Той се приближи към нея и съвсем тихо ѝ каза, че от уважение не смее да я запита какво я прави по-замислена от обикновено. Гласът на господин Дьо Ньомур я върна към действителността; погледна го, без да чува какво ѝ говори, погълната от собствените си мисли, и от страх, че мъжът ѝ ще я види до него, му каза:

— В името на бога — оставете ме на мира!

— Уви, госпожо — отговори той, — аз твърде често ви оставям! От какво можете да се оплачете? Не смея да ви говоря, не смея дори да ви погледна, треперя, като ви приближавам. С какво съм заслужил думите ви и защо ми показвате, че имам вина за мъката ви?

Госпожа Дьо Клев много се ядоса, че е дала повод на господин Дьо Ньомур да се изрази по-открито, отколкото досега. Напусна го, без да му отговори, и се върна у дома си по-развълнувана от всякога. Мъжът ѝ лесно забеляза, че е още по-объркана. Видя, че се бои да не би той да заговори за случилото се. Тя влезе в кабинета и той я последва там.

— Не ме избягвайте, госпожо — каза ѝ той, — няма да ви кажа нищо, което може да ви нарани. Искам ви прошка за измамата, с която си послужих преди малко. Достатъчно съм наказан от това, което научих. Господин Дьо Ньомур е мъжът, от когото най-много се боя. Виждам опасността, в която се намирате. Овладейте се заради самата вас и ако е възможно — заради мен. Не го искам от вас като съпруг, а като мъж, за когото вие сте цялото щастие и който изпитва към вас по-

нежна и по-силна любов, отколкото онзи, когото сърцето ви предпочита.

Докато произнасяше последните думи, господин Дьо Клев се развълнува и с мъка ги завърши. Жена му беше дълбоко трогната от това и като се обля в сълзи, го прегърна с нежност и болка, които го доведоха до състояние, подобно на нейното. Постояха така известно време, без да си кажат нищо, и се разделиха, без да имат сили да си проговорят.

Подготовката за сватбата на Мадам беше завършена. Херцог Алба пристигна, за да сключи брака. Той бе приет с цялото великолепие и всички церемонии, подходящи за случая. Кралят изпрати да го посрещнат принц Дьо Конде, кардиналът на Лорен и кардинал Дьо Гиз, херцозите Дьо Лорен, Дьо Ферар, Д'Омал, Дьо Буйон, Дьо Гиз и Дьо Ньомур. С тях тръгнаха много благородници и голям брой пажове в ливреи, с цветовете на господарите им. Самият крал чакаше херцог Алба при първата врата на Лувър с двеста дворцови благородници, начело с конетабъла. Когато херцогът се приближи до краля, понечи да прегърне коленете му. Но кралят го възпря и му позволи да върви редом с него до апартаментите на кралицата и на Мадам, на която херцог Алба поднесе великолепен подарък от своя господар. След това отиде при мадам Маргьорит, сестрата на краля, за да ѝ предаде поздравите на господин Дьо Савоа и да я увери, че той скоро ще пристигне. В Лувър организираха големи празненства, за да покажат на херцог Алба и на принц Д'Оранж, който го придружаваше, красавиците на двора.

Госпожа Дьо Клев не посмя да отсъства, както ѝ се искаше, от страх да не разсърди мъжа си, който категорично ѝ поръча да отиде. Онова, което поддържаше решението ѝ, беше отсъствието на господин Дьо Ньомур. Той беше отишъл да посрещне господин Дьо Савоа и след пристигането му трябваше да го придружава, за да му бъде в помощ за всички неща, свързани със сватбената му церемония. Поради това госпожа Дьо Клев не го срещаше така често, както обикновено. Това ѝ позволи да си отдъхне.

Видамът на Шартр не беше забравил разговора си с господин Дьо Ньомур. Беше останал с впечатлението, че случката, която принцът му разказа, беше негово собствено приключение, и видамът го наблюдаваше с такова внимание, че може би щеше да разкрие

истината, ако пристигането на херцог Алба и на господин Дьо Савоа не бяха предизвикали промени и занимания в двора, които му попречиха правилно да се ориентира. Желанието да си изясни нещата, или по-скоро естествената склонност на хората да споделят всичко с онези, които обичат, го накара да разкаже на госпожа Дьо Мартиг необикновената постъпка на жената, която признала на съпруга любовта си към друг. Той я увери, че този, който е вдъхнал това пламенно чувство, е господин Дьо Ньомур и настоятелно я помоли да му помогне да наблюдават този принц. Госпожа Дьо Мартиг беше много доволна да научи това, което ѝ каза видамът. А любопитството, което винаги беше изпитвала към госпожа престолонаследницата и господин Дьо Ньомур, събуждаше у нея още по-силно желание да проникне в тази случка.

Малко преди деня, избран за сватбената церемония, кралицата престолонаследница даде вечеря на свекъра си краля и на херцогиня Дьо Валантиноа. Госпожа Дьо Клев се забави с тоалета си и отиде в Лувър по-късно от обичайното. По пътя си срещна един благородник, който идваше да я търси от страна на госпожа престолонаследницата. Щом влезе в стаята, тази принцеса ѝ извика от леглото, на което седеше, че я очаква с голямо нетърпение.

— Струва ми се, госпожо — отговори тя, — че не трябва да ви благодаря за нетърпението, защото то навярно се дължи на нещо друго, а не на желанието да ме видите.

— Имате право — отвърна ѝ кралицата престолонаследница. — Но въпреки това трябва да сте ми благодарна, защото искам да ви съобщя една случка, която вярвам, ще ви бъде приятно да узнаете.

Госпожа Дьо Клев коленичи край леглото ѝ, но за щастие лицето ѝ остана в полумрак.

— Вие знаете — ѝ каза кралицата — желанието, което имаме да разберем промяната, която се забелязва у господин Дьо Ньомур: струва ми се, че отгатнах причината, която ще ви изненада. Той е лудо влюбен и страстно обичан от една от най-красивите дами в двора.

Госпожа Дьо Клев не можеше да свърже тези думи със себе си, понеже не вярваше някой да знае, че обича принца, и те ѝ причиниха болка, която не е трудно да си обясним.

— Не виждам какво ви изненадва в това — отговори тя, — особено за мъж на възрастта на господин Дьо Ньомур и с неговия

характер.

— Но и това не е най-поразителното — продължи госпожа престолонаследницата. — Представете си, че тази жена, която обича господин Дьо Ньомур, никога не му е дала никакъв знак за това и че страхът, че няма да може да овладее чувствата си, я е накарал да ги признае на мъжа си, за да я откъсне той от двора. Това, което ви казвам, е било разказано от самия господин Дьо Ньомур.

Ако в началото госпожа Дьо Клев изпита болка от мисълта, че не става дума за нея, последните думи на госпожа престолонаследницата я отчаяха, защото я увериха, че се отнася именно за нея. Тя не можа да отговори и остана с наведена към леглото глава, докато кралицата продължаваше да разказва с такова увлечение, че не обърна внимание на смущението ѝ. Когато се овладя, госпожа Дьо Клев каза:

— Тази история не ми изглежда много правдоподобна, госпожо, и много бих искала да зная кой ви я е разказал.

— Госпожа Дьо Мартиг — отвърна госпожа престолонаследницата, — която я е научила от видама на Шартр. Знаете, че той е влюбен в нея. Той ѝ е доверил тази тайна, а я е узнал от самия херцог Дьо Ньомур. Вярно е, че херцог Дьо Ньомур не му е казал името на дамата и дори не му е признал, че той е мъжът, обичан от нея. Но видамът на Шартр изобщо не се съмнява в това.

Докато кралицата престолонаследница изричаше тези думи, някой се приближи към леглото. Госпожа Дьо Клев беше застанала така, че не можеше да види кой е. Но съвсем не се усъмни, когато госпожа престолонаследницата възкликна с изненада и радост:

— Ето го и самия него и аз ще го попитам какъв е случаят. — Без да се обръща госпожа Дьо Клев разбра, че това е херцог Дьо Ньомур. Беше наистина той. Тя стремително се спусна към госпожа престолонаследницата и съвсем тихо ѝ каза, че трябва да се въздържа да говори за тази случка; че той я е доверил на видама на Шартр и че това е нещо, което може да ги скара. Госпожа престолонаследницата ѝ отговори с усмивка, че е прекалено предпазлива, и отново се обърна към господин Дьо Ньомур. Той беше облечен за вечерта и заговори с онова изящество, което му беше тъй присъщо:

— Помислих, госпожо — каза той, — ако това не ви се стори дръзко, че вие говорехте за мен, когато влязох, и имахте намерение да ме попитате нещо, на което госпожа Дьо Клев се противопоставя.

— Вярно е — отговори госпожа престолонаследницата. — Но този път аз няма да ѝ угодя, както правя обикновено. Искам да узная от вас дали една случка, която ми разказаха, е вярна и дали вие не сте влюбен и обичан от една дама от двора, която старателно скрива от вас чувствата си, но ги е признала на съпруга си.

Смуцението и притеснението на госпожа Дьо Клев бяха преминали всички граници, които можем да си представим, и ако в този момент се беше появила смъртта, тя с радост щеше да я последва. Но господин Дьо Ньомур беше още по-смутен, ако е възможно някой да бъде повече. Думите на госпожа престолонаследницата, за която имаше основание да вярва, че не го мрази, и присъствието на госпожа Дьо Клев — дамата, в която тя имаше най-голямо доверие и която ѝ отвърщаше със същото, — придадоха такъв странен обрат на мислите му, че той не можа да овладее изражението си. Затруднението, в което изпадна по негова вина госпожа Дьо Клев, и мисълта, че тя има основателен повод да го презира, така го слисаха, че той не можа да отговори. Като видя до каква степен беше смутен, госпожа престолонаследницата извика:

— Вижте го, вижте го — каза тя на госпожа Дьо Клев — и преценете сама дали това не се е случило с него.

Но като преодоля първия си смут и като видя колко е важно да излезе от едно толкова опасно положение, господин Дьо Ньомур изведнъж овладя мислите и изражението си.

— Признавам, госпожо — ѝ каза той, — че ми е трудно да не бъда изненадан и огорчен от недискретността на видама на Шартр, който е разказал случката с един мой приятел, която му бях доверил. Аз мога да си отмъстя — продължи той, като се усмихна спокойно, от което подозренията на госпожа престолонаследницата почти изчезнаха. — Той ми довери неща, които съвсем не са маловажни. Но не зная, госпожо — продължи той, — защо ми оказвате честта да ми приписвате тази история. Видамът не може да твърди, че тя ме засяга, понеже съм му казал обратното. Могат да говорят за мен, че съм влюбен, но мисля, госпожо, че съвсем не можете да твърдите, че съм обичан.

На принца му беше приятно да каже на госпожа престолонаследницата нещо свързано с онова, което ѝ беше показвал по-рано, за да отклони мислите, които биха могли да се породят в ума

й. Тя също помисли, че е разбрала какво й каза той. Но без да се спира на това, продължи да се шегува със смущението му.

— Смутих се, госпожо — отговори той, — заради интересите на приятеля си и заради справедливите упреци, които той би могъл да ми отпрати за това, че съм разказал нещо, което му е по-скъпо от живота. Той обаче ми го повери само наполовина и не назова жената, която обича. Знам само, че той е най-влюбеният и най-достойният за оплакване мъж.

— Нима намирате, че е за оплакване, след като е обичан? — попита госпожа престолонаследницата.

— Мислите ли, че е обичан, госпожо — продължи той, — и че жена, която изпитва истинска любов, може да я разкрие на мъжа си? Тази жена сигурно не познава любовта и е взела за любов признателността за привързаността, която изпитват към нея. Приятелят ми няма никаква надежда. Но колкото и нещастен да е, той се радва, че изпитват страх да го обичат, и не би заменил мястото си дори и за това на най-щастливия любовник на света.

— Лесно е да се удовлетвори страстта на вашия приятел — каза госпожа престолонаследницата — и започвам да вярвам, че наистина не става дума за вас. Още малко — продължи тя — и ще се съглася с госпожа Дьо Клев, която твърди, че тази случка не може да бъде истинска.

— Наистина не вярвам, че може да е истинска — започна госпожа Дьо Клев, която не беше казала нито дума. — Ако пък беше възможно да е истинска, откъде тогава бихме узнали за нея? Не виждам защо една жена, способна на тъй необикновено нещо, да прояви слабостта да го разкаже някому. Очевидно и мъжът й не би го разказал или в противен случай той би бил съпруг, съвсем недостоеен за начина, по който са постъпили с него.

Господин Дьо Ньомур забеляза подозренията на госпожа Дьо Клев към мъжа й и се възползува от случая да ги потвърди. Той знаеше, че това е най-опасният съперник, когото трябва да премахне.

— Ревността — отговори той — и може би стремежът да узнае повече, отколкото са му казали, могат да накарат един съпруг да извърши много неблагоприятно.

Госпожа Дьо Клев беше на края на силите и смелостта си и понеже не можеше повече да издържа този разговор, се канеше да

каже, че не се чувства добре, когато за нейно щастие влезе херцогиня Дьо Валантиноа и съобщи на госпожа престолонаследницата, че кралят пристига. Кралицата влезе в кабинета си, за да се преоблече. Госпожа Дьо Клев поиска да я последва, но господин Дьо Ньомур се приближи към нея.

— Бих дал живота си, госпожо — каза ѝ той, — за да поговоря за миг с вас. Но от всичко, което имам да ви кажа, най-важното е да ви помоля да вярвате, че ако съм казал нещо, което се отнася за госпожа престолонаследницата, съм го направил поради съображения, които не се отнасят до нея.

Госпожа Дьо Клев се престори, че не чува господин Дьо Ньомур. Тя го напусна, без да го погледне, и последва краля, който тъкмо влизаше. Понеже имаше много хора, тя преплете крака в роклята си и се спъна. Послужи си с този предлог, за да напусне мястото, където нямаше сили да остане, и като се престори, че не се чувства добре, си отиде вкъщи.

Господин Дьо Клев дойде в Лувър и се изненада, че жена му не е там. Съобщи му за произшествието, станало с нея.

Той се върна на часа, за да разбере какво ѝ е. Завари я в леглото и разбра, че страданието ѝ не е сериозно. Като постоя известно време край нея, забеляза, че тя е безкрайно тъжна, и много се изненада.

— Какво ви е, госпожо? — каза ѝ той. — Струва ми се, че имате някаква друга болка освен тази, от която се оплаквате.

— Чувствам се опечалена повече от всякога — отговори тя. — Как сте могли да използвате необикновеното доверие или, за да се изразя по-точно, безумното доверие, което ви оказах? Не заслужавах ли да запазите тайната и ако не съм го заслужила, нима вашият собствен интерес не ви задължаваше да го направите? Трябваше ли заради любопитството да узнаете едно име, което не трябва да ви казвам, да се доверите на някого, с цел да го откриете? Може би само това любопитство ви е накарало да извършите толкова жестоко неблагоприятие; последиците му са неприятни в най-висша степен. Тази история е известна и току-що ми я разказаха, без да знаят, че тя ме засяга.

— Какво говорите, госпожо? — отговори той. — Вие ме обвинявате, че съм разказал онова, което се случи между вас и мен, и ми съобщавате, че за него се знае? Няма да се оправдавам, че не съм го

разказал. Вие няма да ми повярвате и навярно сте взели за ваша сметка онова, което са ви разказали за някого друг.

— Ах, господине — продължи тя, — няма друга история, подобна на моята, и няма друга жена на света, способна на същото нещо. Случайността не може да я създаде. Никой не може да си представи подобна мисъл и тя никога не е попадала в друга глава освен в моята. Госпожа престолонаследницата току-що ми разказа цялата тази случка. Узнала я е от видама на Шартр, който я знае от господин Дьо Ньомур.

— Господин Дьо Ньомур! — извика господин Дьо Клев в пристъп на ярост и отчаяние. — Какво! Господин Дьо Ньомур знае, че вие го обичате и че аз го зная?

— Вие продължавате да настоявате на господин Дьо Ньомур — отвърна тя. — Казах ви, че никога няма да отговоря на подозренията ви. Не зная дали господин Дьо Ньомур знае доколко съм замесена в тази история, нито това, което вие му приписвате. Но той я е разказал на видама на Шартр и му е казал, че я знае от един свой приятел, който не е назовал дамата. Навярно този приятел на господин Дьо Ньомур е ваш приближен, на когото вие сте се доверили, за да опитате да си изясните нещата.

— Има ли приятел в света, на когото да искаш да довериш такова нещо — продължи господин Дьо Клев, — и могат ли подозренията да се премахнат с цената на разпространяването на онова, което исках да скрия от самия себе си? По-скоро помислете, госпожо, на кого вие сте го разказали. По-вероятно е тази тайна да е излязла от вас, отколкото от мен. Вие не сте могли да издържите сама в трудния момент и сте потърсили облекчение в разговор с някоя довереница, която ви е издала.

— Не ме смазвайте докрай — извика тя — и не проявявайте грубостта да ме обвинявате в грешка, която сте извършили вие! Как можете да ме подозирате, че съм способна да кажа на друг това, което казах на вас?

Признанието, което госпожа Дьо Клев направи пред мъжа си, беше неопровержим знак за нейната искреност; тя така упорито отричаше, че се е доверила на някого, че господин Дьо Клев не знаеше какво да мисли. От друга страна, той беше сигурен, че нищо не е казал. Това беше нещо, което не би могло да бъде отгатнато, то е било узнато.

Значи, трябва да е станало чрез един от двамата, но онова, което му причиняваше силна болка, беше, че тайната е в ръцете на друг човек и вероятно скоро ще бъде разпространена.

Госпожа Дьо Клев мислеше приблизително същите неща, тя смяташе, че е еднакво невъзможно мъжът ѝ да е говорил и да не е говорил. Онова, което беше казал господин Дьо Ньомур за любопитството, което може да накара един съпруг да постъпи неблагоприятно, ѝ се струваше тъй правдоподобно за състоянието на господин Дьо Клев, че тя не можеше да повярва такова нещо да се каже случайно. Тази правдоподобност я караше да вярва, че господин Дьо Клев е злоупотребил с доверието, което му беше оказала. И двамата бяха толкова заети с мислите си, че дълго време седяха безмълвни и нарушиха мълчанието само за да повторят същите неща, които бяха казвали вече много пъти; разделиха се по-отдалечени и с по-оскърбени сърца и души, отколкото се беше случвало досега.

Не е трудно да се предположи в какво състояние прекараха нощта. Постоянното усилие на господин Дьо Клев да устои на нещастията да вижда обожаваната жена победена от чувства към друг го беше изтощило. Смелостта му се изчерпи. Дори започна да мисли, че не трябва да се уповава на смелостта си в едно положение, в което името и честта му бяха така дълбоко накърнени. Вече не знаеше какво да мисли за жена си. Не виждаше към какво поведение трябва да я насочи, нито как да се държи сам той. От всички страни откриваше само пропасти и бездни. Накрая след дълги безпокойства и колебания видя, че скоро ще трябва да замине за Испания, и взе решение да не прави нищо, което може да увеличи подозренията или отчаянието му. Той потърси госпожа Дьо Клев и ѝ каза, че въпросът не е кой е издал тайната; вероятно историята, която са ѝ разказали, е измислица и въобще не я засяга; от нея зависи да убеди в това господин Дьо Ньомур и останалите; че не ѝ остава друго, освен да се държи с него строго и студено, като с мъж, който ѝ засвидетелствува любов; че по този начин лесно ще го освободи от мисълта за някакво увлечение от нейна страна; че не трябва изобщо да се натъжава за онова, което той би могъл да помисли, защото, ако занапред не прояви никаква слабост, всичките му илюзии лесно ще се разрушат, и че тя трябва да продължи да посещава Лувър и празненствата както обикновено.

След тези думи господин Дьо Клев остави жена си, без да дочака отговора ѝ. Тя ги намери за много разумни и гневът ѝ срещу господин Дьо Ньомур я накара да повярва, че лесно ще ги осъществи. Но ѝ се видя непосилно да присъствува на всички сватбени церемонии и да се появява там със спокойно лице и освободена мисъл. Но тъй като тя трябваше да носи шлейфа на госпожа престолонаследницата и понеже я бяха предпочели пред много други принцеси, не можеше да се откаже, без да се вдигне шум и без да ги накара да търсят причините за това. И тя реши да направи усилие над себе си. Но прекара останалата част от деня в приготовления и се отдаде на всички чувства, които я вълнуваха. Затвори се сама в кабинета си. От всичките ѝ нещастия най-голямо ѝ се струваше това, че е засегната от господин Дьо Ньомур и не намира никакво средство да го оправдае. Не се съмняваше, че той е разказал тази случка на видама на Шартр. Сам го призна и в начина, по който го направи, не можеше да има съмнение, че историята я засяга и той знае за това. Как да извини едно толкова голямо неблагоприятие? Какво беше станало с безкрайната дискретност на този принц, която толкова я беше трогнала?

„Той беше дискретен — казваше си тя, — докато се смяташе за нещастен. Но надеждата за някакво макар и несигурно щастие изчерпи дискретността му. Не е могъл да си представи, че е обичан, без да пожелае да го разберат всички. Казал е всичко, което е могъл да каже. Аз не съм признавала, че обичам него, той го е предположил и е издал предположенията си. Ако е бил сигурен, щял е да действа по същия начин. Лъгала съм се, като съм мислила, че има мъж, способен да скрие онова, което ласкае тцеславието му. Но тъкмо заради този мъж, който ми се стори тъй различен от другите, аз станах като всички жени, на които далеч не приличам. Загубих сърцето и уважението на съпруга си, който трябваше да ме направи честита. Скоро ще ме гледат като жена, която изгаря от луда и неукротима страст. Този, към когото я изпитвам, вече я знае. А за да избягна тъкмо тези нещастия, аз рискувах цялото си спокойствие и дори живота си.“

Тези тъжни размишления бяха съпроводени от поток сълзи. Но каквато и болка да я смазваше, тя чувствуваше, че би намерила сили да я понесе, ако не беше разочарована от господин Дьо Ньомур.

Този принц не беше в по-спокойно състояние на духа. Неблагоприятие, което беше допуснал пред видама на Шартр, и

ужасните последици от това, го измъчваха до смърт. Не можеше да си спомни объркаността, смущението и мъката по лицето на госпожа Дьо Клев, без да бъде смазан. Не можеше да се примири, че ѝ е казал нещо, което, макар и нежно само по себе си, в този миг му изглеждаше грубо и неучтиво, понеже беше показало на госпожа Дьо Клев, че той знае коя е влюбената и кой е онзи, когото тя обича. Всичко, на което би могъл да се надява, беше един разговор с нея. Но му се струваше, че по-скоро трябва да се бои от него, отколкото да го желае.

„Какво мога да ѝ кажа? — възкликваше той. — Да ѝ покажа онова, което вече напълно съм ѝ разкрил? Да ѝ покажа, че зная, че ме обича — аз, който никога не съм посмял да ѝ кажа, че я обичам? Да ѝ говоря открито за любовта си като мъж, дръзнал да се надява? Ще мога ли да помисля дори само да я доближа и да я притесня с вида си? С какво бих могъл да се оправдая? Нямам никакво извинение, недостоен съм за погледа на госпожа Дьо Клев и дори не се надявам тя някога да ме погледне. Моя е вината, че ѝ дадох по-добри средства срещу себе си от онези, които тя търсеше и които може би сама нямаше да открие. Поради неблагоприятното си загубих честта да бъда обичан от най-милата и най-уважаваната дама на света. Но ако изгубя щастията си, без тя да е страдала и без да съм я наранил до смърт, това поне ще ми бъде утеха. Сега страдам повече от болката, която съм ѝ причинил, отколкото от болката, която заради нея причиних на себе си.“

Господин Дьо Ньомур дълго и мъчително мисли за тези неща. Желанието му да разговаря с госпожа Дьо Клев не излизаше от ума му. Той се замисли как да го осъществи и реши да ѝ пише. Но накрая видя, че след грешката, която беше извършил, и при нейния характер най-доброто, което би могъл да направи, е да ѝ засвидетелствува дълбоко уважение, изпълнено с тъга и мълчание, да ѝ покаже, че дори не смее да се появи пред нея, и да чака онова, което времето, случайността и влечението ѝ към него могат да му донесат. Реши също така да не укорява видама на Шартр за недискретността, от страх да не засили подозренията му.

Годежът и сватбата на Мадам, които се празнуваха в два последователни дни, така бяха погълнали вниманието на целия двор, че госпожа Дьо Клев и господин Дьо Ньомур лесно скриха от всички тъгата и смущението си. Госпожа престолонаследницата дори не спомена пред госпожа Дьо Клев за разговора с господин Дьо Ньомур, а

господин Дьо Клев се престори, че не желае да говори повече с жена си за станалото, така че положението не беше толкова трудно, колкото си беше представяла.

Годежът се извърши в Лувър и след угощението и бала цялото кралско семейство отиде да ноцува в епископството, както беше прието. На сутринта херцог Алба, който се обличаше винаги много скромно, сложи златоткана дреха, преплетена с огненожълто и черно, цялата обшита със скъпоценни камъни, а на главата си сложи кръгла корона. Принц Д'Оранж, също великолепно облечен, придружен от прислугата си и всички испанци, последвани от своята прислуга, дойдоха да вземат херцог Алба от дома Дьо Вилроа, където той беше настанен; тръгнаха, като вървяха по четирима, и отидоха в епископството. Веднага щом той пристигна, тръгнаха за църквата: кралят водеше Мадам, която също носеше кръгла корона^[2], а шлейфа ѝ носеха госпожиците Дьо Монпансие и Дьо Лонгвил. След тях вървеше кралицата, но без корона. След нея идваха кралицата престолонаследница, Мадам — сестрата на краля, госпожа Дьо Лорен и кралицата на Навара; принцеси носеха шлейфовете им. Всички дами на кралицата и принцесите бяха облечени великолепно в същите цветове като тях. Така че по цвета на дрехите се познаваше чии бяха дамите. Качиха се на подиума, който беше издигнат в църквата, и сватбената церемония бе извършена. След това се върнаха да обядват в епископството и към пет часа тръгнаха към двореца, където се даваше угощението и където бяха поканени Парламентът, суверенните дворове и градският дом. Кралят, кралицата, принцовете и принцесите се хранеха на мраморната маса в голямата зала на двореца, херцог Алба беше седнал до новата кралица на Испания. От дясно на краля, пониско от мраморната маса, бе поставена маса за пратениците, архиепископите и рицарския орден, а от другата страна — маса за господата от Парламента.

Херцог Дьо Гиз, облечен в роба от буклирано златно сукно, изпълняваше ролята на главен церемониалмайстор на краля; принц Дьо Конде — на хлебочерпец, а херцог Дьо Ньомур — на виночерпец. След като вдигнаха масите, започна балът. Прекъсваха го балетни игри и спектакли с необикновени механизми^[3]. След това отново продължи и около полунощ кралят и целият двор се върнаха в Лувър. Колкото и тъжна да беше госпожа Дьо Клев, за всички — най-вече за господин

Дьо Ньомур — тя продължаваше да изглежда несравнимо красива. Той не посмя да я заговори, макар в бъркотията по време на церемонията да му се отдадоха такива възможности. Но той беше толкова тъжен и изпълнен с уважение и боязън да я доближи, че тя престана да го вини, въпреки че той не ѝ каза нищо, за да се оправдае. В следващите дни поведението му беше същото и оказа същото въздействие върху сърцето на госпожа Дьо Клев.

Най-сетне денят на турнира дойде. Кралиците заеха местата в галериите и на подиумите, които бяха определени за тях. Четиримата рицари-защитници се появиха в края на манежа, с много коне и слуги, които представляваха най-великолепната гледка, която е виждана някога във Франция.

Кралят беше облечен само в бяло и черно, — заради госпожа Дьо Валантиноа, която беше вдовица. Господин Дьо Ферар и цялата му свита носеха жълто и червено. Господин Дьо Гиз се появи в алено и бяло. В началото не разбраха защо носи тези цветове, но си спомниха, че това са цветовете на една красива дама, която беше обичал, докато тя още не беше омъжена, и която продължаваше да обича, въпреки че вече не смееше да ѝ го показва. Господин Дьо Ньомур беше в жълто и черно. Напразно търсеха причината. Но за госпожа Дьо Клев не беше трудно да отгатне: беше казвала пред него, че обича жълтото и ѝ е неприятно, че е руса, защото не може да го носи. Принцът беше решил, че няма да прояви недискретност, ако се появи с този цвят, тъй като госпожа Дьо Клев не го носеше никога и никой не можеше да предположи, че това е неин цвят.

Никога не е била проявявана такава ловкост, каквато показаха четиримата рицари-защитници. Макар кралят да беше най-добрият ездач в кралството, не знаеха на кого да дадат предимство. Господин Дьо Ньомур постигаше всичко с такава лекота, която можеше да спечели на негова страна и дами, по-малко заинтересовани от госпожа Дьо Клев. Щом го видя да се появява в края на манежа, тя изпита необикновено вълнение и при всеки тур с мъка скриваше радостта си, когато той успешно завършваше курса.

Вечерта, когато всичко беше почти свършено и се приготвиха да си тръгват, за беда на държавата кралят пожела да строши още едно копие. Той нареди на граф Дьо Монгомери, който беше безкрайно сръчен, да застане на манежа. Графът помоли краля да го освободи от

това задължение и представи всички извинения, за които можа да се досети, но почти разгневен, кралят предаде да му кажат, че настоява. Кралицата изпрати да предадат на краля, че го заклева да не се състезава повече; че се е представил толкова добре, че трябва да бъде доволен, и тя го умолява да дойде при нея. Той отговори, че ще се надбягва от любов към нея, и премина бариерата. Тя изпрати при него господин Дьо Савоа да го помоли за втори път да се върне. Но всичко бе безполезно. Той пришпори коня. Копията се строшиха и едно парче от копието на граф Дьо Монгомери го удари и влезе в окото му. Кралят падна от удара, оръженосците му и господин Дьо Монморанси — един от неговите генерали, се втурнаха към него. Изненадаха се от дълбоката рана, но кралят не бе изненадан. Той каза, че не е сериозно и че прощава на граф Дьо Монгомери. Можем да си представим какъв смут и униение внесе това злокобно нещастие в деня, предназначен за радост. Веднага щом пренесоха краля в леглото му, хирурзите прегледаха раната и намериха, че е доста опасна. В този момент господин конетабълът си спомни за предсказанието, което бяха направили на краля, че ще бъде убит на дуел, и не се усъмни, че предсказанието ще се изпълни.

Съобщиха за нещастията на испанския крал, който тогава беше в Брюксел, и той изпрати лекаря си, който се славеше с голямо име. Но той намери, че положението на краля е безнадеждно.

Един така разединен и изпълнен е противоположни интереси двор не можеше да не се вълнува в навечерието на толкова голямо събитие. Но независимо от това всяко действие беше прикрито и всички изглеждаха погълнати единствено от безпокойство за здравето на краля. Кралиците, принцовете и принцесите почти не излизаха от преддверието му.

Госпожа Дьо Клев знаеше, че е задължена да бъде там, където щеше да вижда господин Дьо Ньомур, и нямаше да може да скрие от мъжа си смущението от тези срещи; разбираше, че самото присъствие на принца оправдава чувствата ѝ и осуетява всичките ѝ добри намерения, и реши да се престори на болна. Дворът беше прекалено зает, за да обърне внимание на поведението ѝ и да се заинтересува дали болестта ѝ е фалшива или истинска. Единствен съпругът ѝ би могъл да разбере истината, но тя нямаше нищо против той да я узнае. И тя си остана вкъщи, съвсем изолирана от голямата промяна, която се

подготвяше. Погълната от собствените си мисли, тя напълно им се отдаде. Всички бяха при краля. Господин Дьо Клев се прибираше в определени часове на деня да ѝ съобщи новини за него. Той запази към нея отношението, което винаги бе имал, освен когато бяха сами; тогава у него се появяваше нещо студено и принудено. Той никога не ѝ заговори повторно за това, което се случи. А тя не намери сили и не сметна за уместно да подновява този разговор.

Господин Дьо Ньомур, който очакваше да намери няколко минутки за разговор с госпожа Дьо Клев, много се изненада и натъжи, че му е отнето дори и удоволствието да я види. Раната на краля се оказа толкова сериозна, че на седмия ден лекарите му разкриха безнадеждното положение. Той прие неизбежността на смъртта си с необикновена твърдост, която беше още по-възхитителна, защото губеше живота си поради нещастна случайност, в разцвета на силите си, щастлив, обожаван от народа си и обичан от любима, която той лудо обичаше. В навечерието на смъртта си, без церемонии, той венча Мадам — сестра си, с господин Дьо Савоа. Можем да си представим в какво състояние беше херцогиня Дьо Валантиноа. Кралицата изобщо не ѝ позволи да види краля и ѝ нареди да предаде печатите му и скъпоценностите на короната, които тя съхраняваше. Тази херцогиня изпрати да разберат дали кралят е починал. И като ѝ отговориха, че не е, отвърна:

— Значи, все още нямам господар и никой не може да ме задължи да върна онова, което доверието е сложило в ръцете ми.

Веднага щом той издъхна в замъка Турнел, херцог Дьо Ферар, херцог Дьо Гиз и херцог Дьо Ньомур заведоха в Лувър кралицата майка, краля^[4] и неговата съпруга. Господин Дьо Ньомур водеше кралицата майка. Като тръгваха, тя отстъпи на няколко крачки и каза на своята снаха — кралицата, че тя трябва да мине първа. Но не беше трудно да се види, че в този знак на почит имаше повече раздражение, отколкото благоприличие.

[1] *Амбоазкия заговор* (1560) — организиран от протестантите начело с принц Конде, с цел да постави под протестантско влияние младият крал Франсоа II. Претърпява неуспех. ↑

[2] *Кръгла корона* — кръгла или затворена със златни сплетени нишки, носена от кралете и съпругите им, за разлика от отворената,

която са носили херцозите и князете. ↑

[3] ... *необикновени механизми* — балетът дълго време бил привилегия на придворния театър. Използвала се доста сложна за времето техника. ↑

[4] *Кралят* — новият крал Франсоа II. ↑

ЧАСТ ЧЕТВЪРТА

Кардиналът на Лорен беше станал пълновластен господар на личността на кралицата майка. Видамът на Шартр вече не се ползуваше от никакво благоволение, но любовта към госпожа Дьо Мартиг и към свободата му попречи да почувствува много силно тази загуба. През десетте дни на болестта на краля кардиналът успя да изясни намеренията си и да накара кралицата да вземе решения, съобразно онова, което беше замислил. Така че веднага щом кралят почина, кралицата нареди на конетабъла да остане в Турнел при тялото на покойния крал, за да извърши обичайната церемония. Това нареждане го откъсваше от всичко и му отнемаше свободата да действа. Затова той изпрати куриер при Наварския крал и му съобщи да дойде бързо, за да се противопоставят заедно на голямото издигане, до което, както по всичко личеше, щяха да стигнат господата Дьо Гиз. Командуването на войските бе поверено на херцог Дьо Гиз, а на финансите — на кардинала на Лорен. Херцогиня Дьо Валантиноа бе изгонена от двора. Отново извикаха кардинал Дьо Турнон, отявлен враг на конетабъла, и канцлера Оливие, отявлен враг на херцогиня Дьо Валантиноа. И така, дворът напълно промени физиономията си. Херцог Дьо Гиз получи ранг, равен на ранга на принцовете с кралска кръв, и честта да носи кралската мантия на погребалната церемония. Той и братята му станаха пълни господари не само чрез влиянието на кардинала върху кралицата, но и защото тази принцеса беше убедена, че ще може да ги отстрани, ако я поставят в сянка, докато не би могла да отстрани конетабъла, когото подкрепяха принцовете с кралска кръв.

Когато траурните церемонии завършиха, конетабълът пристигна в Лувър и бе приет от краля с голяма студенина. Той пожела да говори с него лично. Но кралят повика господата Дьо Гиз и в тяхно присъствие му каза, че го съветва да си почине; че финансите и командването на войските са вече поверени на други и че ако има нужда от съветите му, ще го повика. Кралицата майка го прие похладно и от краля, и дори го упрекна за това, че е казвал на покойния

крал, че децата му не приличат на него. Пристигна Наварският крал, но и него не приеха по-добре. Принц Дьо Конде, по-невъздържан от брат си, се възмути на всеослушание. Възмущението му не помогна — отдалечиха го от двора под предлог, че го изпращат да подпише ратификацията на мирния договор във Фландрия. На Наварския крал показаха подправено писмо от краля на Испания, който го обвиняваше, че е предприел строежи в неговите земи. Това го уплаши за територията му. Накрая му внушиха да си тръгне за Беарн^[1]. Кралицата намери повод да го отпрати, като му повери мисията да съпровожда мадам Елизабет и дори го задължи да тръгне преди принцесата. Така в двора не остана никой, който би могъл да разклати властта на рода Дьо Гиз.

Въпреки че за господин Дьо Клев бе оскърбително да не съпроводи мадам Елизабет, той не можеше да се оплаче заради високия ранг на този, когото предпочетоха пред него. Но той съжеляваше не за честта, която щяха да му окажат, а за това, че тя щеше да му позволи да откъсне жена си от двора, без това да стане ясно.

Няколко дни след смъртта на краля решиха да отидат в Реймс^[2] за коронясването. Щом се заговори за това пътуване, госпожа Дьо Клев, която продължаваше да стои у дома си, като си даваше вид на болна, помоли мъжа си за позволение да не тръгне с двора и да отиде в Куломие да подиша чист въздух и да помисли за здравето си. Той ѝ отговори, че не желае да знае дали я възпрепятствува именно здравето ѝ, но ѝ дава позволенията си. Не му беше трудно да се съгласи с нещо, за което вече беше взел решение: колкото и високо мнение да имаше за добродетелта на жена си, той виждаше, че благоразумието изисква да не я излага продължително време на погледите на мъжа, когото тя обича.

Скоро господин Дьо Ньомур узна, че госпожа Дьо Клев няма да се присъедини към двора. Той нямаше сили да тръгне, без да я види, и в навечерието на заминаването отиде да я посети в най-късния час, който благоприличието позволяваше, като се надяваше да я намери сама. Съдбата се оказа благосклонна към намерението му. В двора той завари госпожа Дьо Ньовер и госпожа Дьо Мартиг, които си тръгнаха; те казаха, че са я оставили сама. Качи се толкова развълнуван и смутен, колкото беше и госпожа Дьо Клев, когато ѝ съобщи, че

господин Дьо Ньомур идва да я посети. Страхът, че той ще ѝ заговори за любовта си, а тя ще му отвърне твърде благосклонно, безпокойството, което това посещение може да предизвика у мъжа ѝ, и мъчението да му дава обяснение или да скрие всичко, блеснаха за миг в ума ѝ, и така я объркаха, че тя взе решение да избегне онова, което желаше най-много от всичко на света. Изпрати една от прислужничките си при господин Дьо Ньомур, който чакаше в преддверието ѝ да му каже, че малко преди това се е почувствувала зле и ѝ е много неприятно, че не може да приеме честта, която той ѝ оказва. Каква болка за него да не види госпожа Дьо Клев, и то защото тя не иска той да я види! Той заминаваше на другия ден и не можеше повече да се надява на случайността. Не я беше виждал от онзи разговор у госпожа престолонаследницата и имаше основание да помисли, че грешката му с видама беше разрушила всички надежди. Накрая си тръгна с изострена и пареща болка.

Веднага щом госпожа Дьо Клев се съвзе от смущението, което ѝ причини посещението на този принц, всички основания, които я бяха накарали да го отхвърли, изчезнаха. Тя сметна дори, че е извършила грешка и ако беше посмяла или имаше още време, щеше да изпрати да го върнат.

Като си тръгнаха от дома ѝ госпожа Дьо Нювер и госпожа Дьо Мартиг отидоха у кралицата престолонаследница. Там беше господин Дьо Клев. Принцесата ги полита откъде идват. Те ѝ казаха, че идват от господин Дьо Клев, където са прекарвали част от следобеда заедно с много други, и че там е останал само господин Дьо Ньомур. Тези незначителни за всички думи не бяха такива за господин Дьо Клев; макар че вероятно си въобразяваше, че господин Дьо Ньомур често има повод да разговаря с жена му, все пак мисълта, че е при нея и е сам, и може да ѝ говори за любовта си, в този миг му се стори нещо толкова ново и непоносимо, че в сърцето му пламна по-силна ревност, отколкото дотогава. Беше му невъзможно да остане повече у кралицата. Тръгна си, като не знаеше дори защо се връща и дали няма намерение да прекрати посещението на господин Дьо Ньомур. Щом се приближи до дома си, се огледа да открие някаква следа и да разбере дали този принц е още там: като се увери, че не е, почувствува облекчение и с удоволствие си помисли, че навярно не е останал дълго. Помисли си също, че може би не трябва да ревнува от господин Дьо

Ньомур. Макар да не се съмняваше в това, все пак търсеше повод да се усъмни. Но толкова неща го убеждаваха в обратното, че той не запази дълго несигурността, която желаше. Веднага отиде в стаята на жена си и след като поговори известно време за незначителни неща, не можа да се въздържи и да я попита какво е правила и кого е приемала. Тя му даде обяснения. Тъй като тя не назова господин Дьо Ньомур, той я попита разтреперан дали това са всички, които е приела, за да ѝ даде възможност да се поправи и да не се огорчи, че е проявила хитрост. Понеже изобщо не го беше приела, тя не го назова и господин Дьо Клев отново попита с тон, който издаваше мъката му:

— А господин Дьо Ньомур? Не сте ли го приемали, или го забравихте?

— Изобщо не съм го приемала — отговори тя. — Не ми беше добре и изпратих една от камериерките си да му предаде извиненията ми.

— Понеже сте приели всички останали, значи, ви е станало лошо специално за него? — продължи господин Дьо Клев. — Защо разграничавате господин Дьо Ньомур? Защо за вас той не е като всеки друг? Защо трябва да се боите да го видите? Защо му показвате, че се боите от него? Защо му давате да разбере, че си служите с властта, която ви дава любовта? Щяхте ли да посмеете да не го приемете, ако не знаехте отлично, че той може да различи строгостта ви от неучтивостта? А защо трябва да се държите строго с него? От дама като вас, госпожо, всичко — освен безразличието, е благоразположение.

— Не вярвах — започна госпожа Дьо Клев, — че каквото и подозрение да храните към него, може да ме упрекувате, че не съм приела господин Дьо Ньомур.

— Но аз ви упреквам, госпожо — отвърна той, — и то съвсем основателно. Защо трябва да го избягвате, ако не ви е казал нищо? Не, госпожо, той ви е говорил. Ако любовта му се проявяваше единствено чрез мълчанието му, тя нямаше да остави толкова голямо впечатление у вас. Вие не сте ми казали цялата истина, вие сте скрили от мен по-голямата ѝ част. Разкажали сте се дори заради малкото, което сте ми признали, и не сте имали сили да продължите. По-нешастен съм, отколкото си мислех, и съм най-нешастният от всички мъже. Вие сте моя жена, обичам ви като моя любима и виждам, че обичате друг! Той

е най-достойният за любов в двора и ви среща всеки ден; той знае, че го обичате. А аз си мислех — извика той, — че ще надмогнете любовта си към него! Трябва да съм загубил разума си, за да повярвам, че това е възможно.

— Не зная — тъжно продължи госпожа Дьо Клев — дали не сте били прав, като сте оценили високо една толкова необикновена постъпка като моята. Но не зная също дали не съм се лъгала, като вярвах, че ще ме оправдаете.

— Не се съмнявайте в това, госпожо — отвърна господин Дьо Клев. — Излъгали сте се. Вие сте очаквали от мен толкова невъзможни неща, колкото са и онези, които аз очаквах от вас. Как сте могли да се надявате, че ще запазя разумно поведение? Вие забравяте, че ви обичам до полуда и съм ваш съпруг? Единият от двамата, които се борят у мен, може да стигне до крайност: а защо не и двамата заедно? — продължи той. — Изпитвам само бурни и нестабилни чувства, които не мога да овладя. Вече не мисли, че съм достоен за вас. Вие не ми изглеждате вече достойна за мен. Обожавам ви — мразя ви; обиждам ви — искам ви прошка; възхищавам ви се — срамувам се, че ви се възхищавам. В мен няма вече нито спокойствие, нито разум. Не зная как съм могъл да живея, откакто ми заговорихте в Куломие и от деня, в който научихте от госпожа престолонаследницата, че историята ви е известна. Не бих могъл да отгатна откъде са научили, нито какво е станало между господин Дьо Ньомур и вас по този повод. Вие никога няма да ми го изясните и аз не искам да ми го изяснявате. Умолявам ви само да не забравяте, че ме направихте най-нещастния мъж на света.

След тези думи господин Дьо Клев напусна покоите на жена си и на другия ден замина, без да я види. Но ѝ написа писмо, изпълнено с тъга, разбиране и благодет. Тя му отговори със затрогващи уверения за поведението си в миналото и занапред и понеже тези уверения бяха основани на истината и всъщност такива бяха и чувствата ѝ, това писмо оказва въздействие върху господин Дьо Клев и донякъде го успокои. Успокои го и мисълта, че господин Дьо Ньомур отива при краля, както и самият той, и няма да остане там, където е госпожа Дьо Клев. Всеки път, когато тази принцеса говореше за мъжа си, неговата любов, честността на постъпката ѝ, приятелските чувства, които изпитваше към него, и онова, което му дължеше, оставяха следи в сърцето ѝ и обезсилваха мисълта за господин Дьо Ньомур. Но това

ставаше само за кратко време. И тази мисъл скоро се връщаше по-жива и по-осезаема отпреди.

В първите дни от заминаването на принца тя почти не почувствува отсъствието му. По-късно то ѝ се стори жестоко. Откакто го обичаше, почти нямаше ден, в който да не се бои или надява да го срещне, и изпита голяма мъка от мисълта, че вече не може да го срещне по волята на случая.

Тя отиде в Куломие и на тръгване се разпореди да занесат големите картини, които беше наредила да прерисуват от оригиналите, поръчани от госпожа Дьо Валантиноа за красивия ѝ замък в Ане. Всички забележителни събития по време на царуването на краля бяха изобразени на тези картини. Между тях беше и обсадата на Мец и всички, които се бяха отличили там, бяха нарисувани много правдоподобно. Сред тях беше и господин Дьо Ньомур и може би това събуди у госпожа Дьо Клев желанието да притежава тези картини.

Госпожа Дьо Мартиг, която не успя да замине с двора, ѝ обеща да прекара няколко дни в Куломие. Благоволенieto на кралицата, което те си поделяха, не беше събудило у тях завист, нито отчуждение. Бяха приятелки, без обаче да доверяват чувствата си. Госпожа Дьо Клев знаеше, че госпожа Дьо Мартиг обича видама. Но госпожа Дьо Мартиг не знаеше, че госпожа Дьо Клев обича господин Дьо Ньомур, нито че е обичана от него. Това, че е племенница на видама, правеше госпожа Дьо Клев по-скъпа за госпожа Дьо Мартиг, а госпожа Дьо Клев я обичаше като жена, която също като нея изпитва пламенни чувства, и то към приятеля на любимия ѝ.

Госпожа Дьо Мартиг дойде в Куломие, както беше обещала на госпожа Дьо Клев: завари я да живее много усамотено. Принцесата беше намерила начин да бъде абсолютно сама и да прекарва вечерите си в градините без никаква прислуга. Ходеше в павилиона, откъдето господин Дьо Ньомур я беше подслушал. Седеше в стаичката, с прозорци към градината. Камериерките бяха в другия кабинет или пред павилиона и не влизаха при нея, докато тя не ги повика. Госпожа дьо Мартиг никога не беше виждала Куломие. Тя бе изненадана от красотата на мястото — и най-вече от прелестта на този павилион. Госпожа Дьо Клев и тя прекарваха там всяка вечер. Свободата да бъдат заедно и през нощта, в едно тъй красиво място, правеше безкрайни разговорите между двете млади жени, които носеха в сърцата си

страстни пориви. И въпреки че те не си довериха нищо, изпитваха голямо удоволствие да си приказват. На госпожа Дьо Мартиг щеше да ѝ бъде мъчно да напусне Куломие, ако не отиваше при видама. Тя замина, за да отиде в Шамбор, където се намиреше тогава дворът.

Коронясването се извърши в Реймс от кардинала на Лорен. И останалата част от лятото щеше да премине в замъка Шамбор, който беше построен съвсем наскоро. Кралицата се зарадва много, че вижда отново госпожа Дьо Мартиг, и след като неколkokратно изрази радостта си, я попита за госпожа Дьо Клев. Господин Дьо Ньомур и господин Дьо Клев бяха при кралицата. Госпожа Дьо Мартиг, която беше възхитена от Куломие, разказа за всичките прелестни кътчета там и подробно описа павилиона в гората и удоволствието, с което госпожа Дьо Клев се разхожда там сама през част от нощта. Господин Дьо Ньомур, който познаваше доста добре мястото, си помисли, че не е невъзможно да види там госпожа Дьо Клев, без тя да го види. За да си изясни по-добре нещата, той зададе няколко въпроса на госпожа Дьо Мартиг. На господин Дьо Клев, който през цялото време го гледаше втренчено, докато говореше госпожа Дьо Мартиг, му се стори, че вижда какво минава през ума му в този момент. Въпросите, които принцът зададе, потвърдиха още веднъж тази мисъл. Така че той съвсем не се усъмни, че има намерение да отиде и да се срещне с жена му. Подозренията му бяха основателни. Това намерение се загнезди толкова силно в ума на господин Дьо Ньомур, че след като прекара нощта в размисъл как да го осъществи, още на следната сутрин поиска разрешение от краля да отиде в Париж под някакъв измислен предлог.

Господин Дьо Клев заподозря причината за това пътуване. Но реши да си изясни поведението на жена си и да не живее в жестока несигурност. Искаше му се да тръгне едновременно с господин Дьо Ньомур и също да пристигне скришом, за да открие тайната на пътуването. Но като се боеше, че заминаването му ще изглежда необичайно и че ако разбере господин Дьо Ньомур, ще вземе предпазни мерки, реши да се довери на един свой приближен, чиято преданост и ум познаваше добре. Той му разказа в какво затруднение се намира. Каза му за добродетелта на госпожа Дьо Клев до този момент и му нареди да тръгне, по стъпките на господин Дьо Ньомур, да го наблюдава внимателно, да види дали няма да отиде в Куломие и дали няма да влезе през нощта в градината.

Благородникът, който беше напълно достоен за подобно поръчение, го изпълни с цялата точност, която се очакваше от него. Той проследи господин Дьо Ньомур до едно селце, на половин левга от Куломие, където принцът се спря, и не му беше трудно да се досети, че прави това, за да дочака нощта. Сметна за неуместно и той да го чака там. Прекоси селото и отиде в гората — на мястото, където смяташе, че може да мине господин Дьо Ньомур. И съвсем не се излъга. Щом падна нощта, чу нечий стъпки и макар че беше тъмно, лесно позна господин Дьо Ньомур. Видя го да обикаля градината, сякаш за да разбере дали няма да чуе нечий глас и да избере мястото, през което би могъл най-лесно да премине. Оградите бяха доста високи, а зад тях имаше и други, за да попречат на достъпа до замъка: така че беше доста трудно да се стигне. Въпреки това господин Дьо Ньомур се справи. Щом се намери в градината, той лесно откри къде е госпожа Дьо Клев: видя светлина в кабинета. Всички прозорци бяха отворени. И като се плъзна край оградите, той се приближи до него с вълнение и смут, които не е трудно да си представим. Застана зад един от прозорците, който служеше за врата, за да види какво прави госпожа Дьо Клев. Видя, че е сама. Беше така възхитително красива, че едва овладя порива, който събуди у него тази гледка. Беше горещо и тя нямаше нищо на главата и шията си освен разпуснатите си в безредие коси. Седеше на едно легло край малка масичка, на която имаше няколко панерчета с панделки. Тя избра две-три от тях и господин Дьо Ньомур забеляза, че са в цветовете, в които той беше облечен на турнира. Видя, че ги завързва на един много необикновен бастун от колониите, който той беше носил известно време и беше дал на сестра си; госпожа Дьо Клев го беше взела, без да се издава, че знае на кого е. След като завърши работата си с изящество и мекота, които чувствата разливаха по лицето ѝ, тя взе една факла и се приближи до голяма маса, поставена срещу картината на обсадата на Мец, където беше нарисуван господин Дьо Ньомур. Седна и загледа този портрет с внимание и замечтаност, които само любовта може да породи.

Това, което изживя господин Дьо Ньомур в този момент, не може да се изрази. Да видиш късно през нощта, в най-красивото място на света, една жена, която обожаваш. Да я видиш, без тя да разбере, че я виждаш, и то изцяло погълната от неща, свързани с тебе и с

пламенното чувство, скрито в сърцето ѝ — това е нещо, което никога не е било изживявано или усетено от влюбен мъж.

Принцът беше извън себе си и стоеше неподвижен — с поглед, вперен в госпожа Дьо Клев, без да помисли, че минутите му са скъпи. Когато се поуспокои, реши, че трябва да почака и да я заговори, когато тя отиде в градината. Стори му се по-удобно, защото тя ще бъде по-далеч от камериерките си. Ню като видя, че остава в стаичката, взе решение да влезе там. Какво вълнение го обзе, когато реши да изпълни намерението си! Каква боязън да не я подразни! Какъв страх да не предизвика промяна в това толкова нежно лице и да не го види сурово и гневно!

Стори му се, че е лудост да дойде да види госпожа Дьо Клев, без тя да го види, и да реши да се покаже. Прецени всичко, което още не беше предвидил. Стори му се, че има нещо прекалено в дързостта да изненада в нощта една жена, на която още нито веднъж не е говорил за любовта си. Помисли си, че тя няма да го изслуша и с право ще бъде разгневена от опасността, на която я излага чрез нещастните случайности, които могат да настъпят. Цялата му смелост го напусна и той много пъти бе готов да се върне, без да се покаже. Но тласкан от желанието да говори с нея и успокоен от всичко онова, което видя, той пристъпи няколко крачки напред, толкова смутен, че лентата на гърдите му се закачи на прозореца и вдигна шум. Госпожа Дьо Клев обърна глава и или защото умът ѝ беше завладян от образа на принца, или защото той бе застанал на достатъчно осветено място, за да може да го различи, тя помисли, че го вижда, и без да се поколебае или обърне към него, влезе в стаята при камериерките си. Беше толкова обърквана, че се наложи да каже, че ѝ е лошо; каза го също и за да отвлече вниманието на всички тези хора и даде време на господин Дьо Ньомур да се оттегли. Когато поразсъди малко, помисли, че се е излъгала и че господин Дьо Ньомур ѝ се е привидял; не намираше нищо правдоподобно в това той да предприеме толкова рискована постъпка. Многократно пожела да се върне в кабинета и да отиде в градината да види дали има някой. Може би в еднаква степен желаеше и се боеше да срещне там господин Дьо Ньомур. Но в края на краищата над всички други чувства надделяха разумът и предпазливостта и тя реши, че е по-добре да остане съмнението, отколкото да поеме риска да го разсее. Дълго време не се реши да

напусне мястото, където навярно бродеше принцът и се прибра в замъка още по светло.

Господин Дьо Ньомур остана в градината, докато виждаше светлина, макар и убеден, че госпожа Дьо Клев го е познала и е излязла само за да го избегне, не беше изгубил надеждата да я види отново. Но като видя, че вратите се затвориха, разбра, че няма на какво повече да се надява. Върна се да вземе коня си — съвсем близо до мястото, където чакаше човекът на господин Дьо Клев. Този благородник го проследи до същото село, откъдето беше тръгнал вечерта. Господин Дьо Ньомур реши да прекара там целия ден, за да се върне през нощта в Куломие и види дали госпожа Дьо Клев отново жестоко ще го избегне и няма да му позволи да я види. Въпреки че изпитваше дълбока радост, откакто я завари така погълната от мисълта за него, той ужасно се натъжи, че тя така спонтанно избяга.

Никога страстната му обич не е била толкова нежна и силна, колкото в този миг. Тръгна под върбите край поточето зад къщата, където се беше скрил. Отдалечи се колкото е възможно повече, за да не го види и чуе никой. Отдаде се на поривите на любовта си и сърцето му беше тъй измъчено, че неволно пророни няколко сълзи. Но тези сълзи не бяха само сълзи на страдание, в тях живееше и сладостта на онова очарование, което съществува само в любовта.

Той започна да изрежда в ума си всички действия на госпожа Дьо Клев, откакто беше влюбен в нея. С каква благородна и сдържана строгост винаги се беше отнасяла към него тя, въпреки че го обичаше. „Защото все пак тя ме обича — си казваше той. — Тя ме обича, не мога да се съмнявам в това. И най-голямото обвързване и благоволение не е толкова сигурно доказателство, колкото това, което получих аз. И все пак се отнасят с мен така строго, сякаш ме мразят. Бях решил, че вече нищо не трябва да очаквам. Виждам, че тя непрестанно се бори срещу мен и срещу себе си. Ако не бях обичан, щях да се постарая да се харесам, но съм харесван, обичат ме и го крият от мен. На какво тогава да се надявам, каква промяна в съдбата си трябва да очаквам? Боже мой! Обичан съм от най-нежната жена на света и изживявам тези трепети на първата сигурност само за да изпитам по-пълно болката, че съм нежелан! Покажете ми, че ме обичате, красива принцесо — извика той, — покажете ми чувствата си! Стига само веднъж в живота си да го разбере от вас, и ще приема завинаги смазващата ви строгост.

Отправете ми поне оня поглед, с който видях, че съзерцавахте портрета ми тази нощ. Как можете да го гледате с толкова нежност и да ме избягвате така жестоко? От какво се боите? Защо любовта ми ви плаши толкова? Вие ме обичате, напразно го криете. Самата вие неволно ми го показахте. Зная, че съм щастлив. Позволете ми да го вкуся и престанете да ме правите нещастен. Възможно ли е — продължаваше той — да съм обичан от госпожа Дьо Клев и да съм толкова нещастен? Колко прекрасна беше тази нощ! Как успях да устоя на желанието да се хвърля в краката ѝ? Ако го бях направил, може би щях да ѝ попреча да избяга, уважението ми щеше да я успокои. Но може би не ме е познала и аз се измъчвам повече, отколкото трябва; като е видяла човек в градината в такъв необичаен час, тя се е уплашила.“

През целия ден господин Дьо Ньомур беше погълнат от същите мисли. Дочака нощта с нетърпение. И когато тя настъпи, пое по пътя за Куломие. Довереният човек на господин Дьо Клев, който се преоблече, за да бъде по-незабележим, го проследи до мястото, където го беше проследил предната вечер, и го видя да влиза в същата градина. Принцът скоро разбра, че госпожа Дьо Клев няма да рискува той да я види втори път. Всички врати бяха заключени. Обиколи отвсякъде, за да види дали няма да открие светлина, но беше напразно.

Госпожа Дьо Клев остана в стаята си, тъй като се досети, че господин Дьо Ньомур може да се върне. Тя се боеше, че няма да има сили все така да го избягва, и не пожела да рискува да говори с него по начин, който не съответствува на досегашното ѝ поведение.

Макар че господин Дьо Ньомур нямаше никаква надежда да я види, той не се реши да напусне толкова бързо мястото, където тя често прекарваше времето си. Остана в градината цялата нощ, като се утешаваше с това, че вижда същите предмети, които и тя вижда всеки ден. Слънцето изгря, без той да помисли да се оттегли. Накрая страхът, че ще го открият, го принуди да си тръгне.

Невъзможно му беше да се откъсне, без да види госпожа Дьо Клев, затова отиде у госпожа Дьо Меркьор, която по това време беше в къщата си, близо до Куломие. Тя безкрайно се изненада от пристигането на брат си. Той измисли доста правдоподобна причина за пътуването си, за да я заблуди, и изобщо прояви такава ловкост, че тя сама да му предложи да отидат у госпожа Дьо Клев. Това предложение

бе осъществено още същия ден и господин Дьо Ньомур съобщи на сестра си, че ще я остави в Куломие, за да се върне бързо при краля. Реши да се раздели с нея в Куломие, за да ѝ позволи да си тръгне първа. Според него това беше сигурен начин да говори с госпожа Дьо Клев.

Когато пристигнаха, тя се разхождаше в една широка алея около цветните лехи. Срещата с господин Дьо Ньомур ѝ причини необикновено смущение и я лиши от всякакво съмнение, че онзи, когото бе видяла предишната нощ, е бил той. Тази увереност събуди у нея порив на гняв заради дръзката му и неблагоприятна постъпка. Принцът забеляза студеното ѝ изражение, което му причини силна болка. Разговаряха за незначителни неща. Но той изрази толкова остроумно благоразположението и възхищението си от госпожа Дьо Клев, че въпреки упорството ѝ разсея част от студенината, с която го посрещна в началото.

Когато се освободи от първоначалния си страх, той прояви огромно любопитство към горския павилион. Заговори за него като за най-приятното място на земята и дори толкова подробно го описа, че госпожа Дьо Меркьор му каза, че навярно е бил много пъти там, за да познава така добре всичките му прелести.

— Не вярвам все пак — поде госпожа Дьо Клев — господин Дьо Ньомур да е влизал някога там. Този павилион е завършен съвсем наскоро.

— Аз също съвсем скоро бях там — продължи господин Дьо Ньомур, като я гледаше — и не знам дали трябва да съм недоволен, че сте пропуснали да ме видите.

Госпожа Дьо Меркьор, която съзерцаваше красивите градини, не обърна внимание на това, което каза брат ѝ. Госпожа Дьо Клев се изчерви и като наведе очи, без да погледне господин Дьо Ньомур, каза:

— Съвсем не си спомням да съм ви виждала там. Ако сте ходили, то е било, без да го знам.

— Вярно е, госпожо — отвърна господин Дьо Ньомур, — че бях там без ваше разрешение и прекарах най-сладките и най-жестоките мигове в живота си.

Госпожа Дьо Клев отлично разбираше какво ѝ говори принцът, но не отвърна нищо. Тя имаше намерение да попречи на госпожа Дьо Меркьор да отиде в този павилион, защото там беше портретът на

господин Дьо Ньомур, а не искаше тя да го види. Държа се така, че времето мина незабелязано и госпожа Дьо Меркьор заговори за връщане. Но когато госпожа Дьо Клев разбра, че господин Дьо Ньомур и сестра му няма да си тръгнат заедно, отлично разбра на каква опасност е изложена. Оказа се в същото затруднение, в което се беше оказала в Париж, и взе същото решение. Страхът, че това посещение ще бъде ново потвърждение на подозренията на нейния съпруг, още по-силно я подтикна към това решение. За да не остане сама с господин Дьо Ньомур, тя каза на госпожа Дьо Меркьор, че ще я придружи до края на гората, и нареди каляската ѝ да я последва. Болката, която изпита принцът от това вечно студено държание на госпожа Дьо Клев, бе толкова силна, че той в миг побледня. Госпожа Дьо Меркьор го попита дали не се чувствува зле. Но той обърна очи към госпожа Дьо Клев и без никой да го забележи, с поглед я накара да разбере, че единствената му болка е отчаянието. Налагаше се да ги изпрати, без да посмее да ги последва. След онова, което беше казал, той не можеше да се върне със сестра си. Така че се върна в Париж и още на другия ден го напусна.

Приближеният на господин Дьо Клев не беше престанал да го наблюдава. Той също се върна в Париж и като видя, че господин Дьо Ньомур заминава за Шамбор, тръгна много бързо, за да го изпревари и да докладва за пътуването си. Господарят му очакваше неговото завръщане като нещо, което щеше да го направи нещастен за цял живот.

Щом го видя, по лицето и по мълчанието му разбра, че има да му съобщи само неприятни неща. Няколко мига постоя обзет от скръб, с наведена глава, без да отрони нито дума. Накрая му направи с ръка знак да се оттегли.

— Вървете си — му каза той, — виждам, има какво да ми кажете, но нямам сили да го изслушам.

— Нямам да ви съобщя нищо — му отговори приближеният, — от което може да се извади сигурно заключение. Вярно е, че господин Дьо Ньомур влезе две последователни нощи в горската градина и че на следващия ден беше в Куломие с госпожа Дьо Меркьор.

— Това е достатъчно — възрази господин Дьо Клев. — Достатъчно е. — И отново му даде знак да се оттегли. — Нямам нужда от по-голямо пояснение.

Приближеният на господин Дьо Клев бе принуден да напусне господаря си, който потъна в отчаяние. Може би никога не беше изпитвал нищо по-силно и малко доблестни мъже с такова страстно сърце като господин Дьо Клев са изживявали едновременно болка от изневярата на любимата и срам от измамата на съпругата.

Господин Дьо Клев не можа да устои на обзелата го немощ. Треската го обхвана още същата нощ и с толкова лоши последици, че още от този момент болестта изглеждаше извънредно опасна. Съобщиха на госпожа Дьо Клев; тя бързо пристигна. Когато дойде, той беше още по-зле. Но я посрещна с такава ледена студенина, че тя беше крайно изненадана и наскърбена. Дори ѝ се стори, че нейните грижи са мъчителни за него. Но накрая реши, че това навярно се дължи на болестта му.

От мига на пристигането ѝ в Блоа, където тогава се намираше дворът, господин Дьо Ньомур не можеше да сдържи радостта си, че тя е там. Опитваше се да я види и всеки ден отиваше у господин Дьо Клев, под предлог да научи нещо за него. Но всичко бе напразно. Тя изобщо не излизаше от стаята на мъжа си и страдаше дълбоко от състоянието, в което го виждаше. Господин Дьо Ньомур беше отчаян, че е толкова измъчена. Той явно разбираше колко много тази мъка подновява приятелските ѝ чувства към господин Дьо Клев и как това приятелство застрашава любовта, която тя носеше в сърцето си. За известно време това чувство смъртно го нарани. Но крайно тежкото състояние на господин Дьо Клев му откри нови надежди. Той видя, че госпожа Дьо Клев може би ще бъде свободна да последва своето влечение и за в бъдеще го очакват непрекъснато щастие и постоянни удоволствия. Не можеше да понесе тази мисъл, толкова тя го хвърляше в смут и пориви, и той я отхвърляше от страх да не бъде много нещастен, ако случайно загуби надеждите си.

През това време лекарите почти изоставиха господин Дьо Клев. В един от последните дни на болестта си, след много тежка нощ, на сутринта той каза, че иска да си почине. Госпожа Дьо Клев остана сама в стаята му. Стори ѝ се, че вместо да си почива, той е много неспокоен. Тя се приближи и коленичи до леглото му с обляно в сълзи лице. Господин Дьо Клев беше решил изобщо да не ѝ показва силния гняв, който изпитваше към нея. Но грижите, с които го обгръщаше, и мъката ѝ, която ту му се струваше истинска, ту — проява на лицемерие и

коварство, предизвикваха у него толкова противоречиви и болезнени чувства, че той не можа да ги задържи в себе си.

— Госпожо, проливате прекалено много сълзи — каза ѝ той — заради една смърт, за която сама сте причина и която не може да ви наскърби толкова, колкото искате да покажете. Вече не съм в състояние да ви упреквам — продължи той с отслабнал от болестта и страданието глас, — но умирам от жестокото отчаяние, в което вие ме тласнахте. Трябваше ли една тъй необикновена постъпка като вашата в Куломие да има толкова нищожен резултат? Защо ми разкрихте любовта си към господин Дьо Ньомур, ако вашата добродетел не е способна да устои? Обичах ви до такава степен, че признавам — за свой срам щях да се чувствавам по-добре, ако ме мамехте. Съжалявам за това фалшиво спокойствие, което разрушихте. Защо не ме оставихте в това блажено заслепение, на което се радват толкова съпрузи? Може би през целия си живот не бих узнал, че обичате господин Дьо Ньомур. Аз ще умра — добави той, — но знайте, че вие направихте смъртта желана за мен, защото ми отнехте уважението и нежността, които изпитвах към вас; сега изпитвам само отвращение към живота. Какво бих могъл да правя в този живот — продължи той — с жена, която толкова обичах и която тъй жестоко ме измами; не ми остава друго, освен да живея разделен от тази жена и да стигна до скандали и кавги, които са толкова несвойствени на характера ми и на любовта, която изпитвам към вас? Тази любов беше нещо повече от онова, което сте срещали, госпожо; аз я скривах от вас от страх да не ви досади и да загубя уважението ви с държание, което не подхожда на един съпруг. В края на краищата аз заслужавах сърцето ви. Но въпреки всичко умирам без съжаление, защото не можах да го спечеля, а повече не мога да се надявам. Сбогом, госпожо! Един ден вие ще съжалявате за мъжа, който ви обичаше с истинско и законно чувство. Ще почувствувате болката, която изпитват разумните хора в любовните връзки, и ще разберете разликата между моята любов и любовта на хора, които ви засвидетелствуват чувства, но търсят само тщеславната радост да ви съблазнят. Моята смърт ще ви остави свободна — добави той — и ще можете да ощастливите господин Дьо Ньомур, без това да ви струва много скъпо. Има ли значение — продължи той — какво ще стане, когато няма да ме има, и заслужава ли си да проявявам слабостта да обръщам поглед нататък.

Госпожа Дьо Клев далеч не можеше да си представи, че мъжът ѝ я подозира, и изслуша тези думи, без да ги разбере, като си мислеше, че той я упреква за чувствата ѝ към господин Дьо Ньомур. После внезапно прозря за какво ѝ говори и възкликна:

— Аз, престъпления? Дори мисълта за това ми е чужда. И най-строгата добродетел не би могла да ме подтикне към друго поведение; никога не съм извършила деяние, на което да не бих искала да бъдете свидетел.

— Бихте ли поискали — отвърна господин Дьо Клев, като я гледаше с презрение — да бъда свидетел на нощите, които сте прекарали с господин Дьо Ньомур? Ах, госпожо, нима вие сте жената, която е била цели нощи с него?

— Не, господине — продължи тя, — не съм аз тази жена. Никога не съм прекарвала нито една нощ и нито един миг с господин Дьо Ньомур. Той никога не ме е срещал насаме. Никога не съм го допускала, нито изслушвала и бих се заклела във всичко това.

— Не казвайте нищо повече — прекъсна я господин Дьо Клев. — И лъжливите клетви, и признанието ми причиняват еднаква болка.

Госпожа Дьо Клев не можеше да отговори. Сълзите и страданието ѝ отнеха словото. Накрая промълви с усилие:

— Погледнете ме поне; чуйте ме! Ако ставаше дума за мен, бих изтърпяла тези укори. Но става дума за вашия живот. Невъзможно е истината да не ви убеди в невинността ми.

— Дано бог ви позволи да ме убедите! — извика той. — Но какво повече можете да ми кажете? Не е ли бил господин Дьо Ньомур със сестра си в Куломие и не е ли прекарал предишните две нощи заедно с вас в горската градина?

— Ако това е моето престъпление — отвърна тя, — няма да ми бъде трудно да се оправдая. Не искам да ми вярвате. Но повярвайте на цялата си прислуга и разберете дали съм ходила в градината сред гората вечерта, преди господин Дьо Ньомур да дойде в Куломие, и дали не съм си тръгнала оттам предната вечер два часа по-рано, отколкото обикновено.

След това тя му разказа как ѝ се е сторило, че вижда някого в градината. Призна му, че го е взела за господин Дьо Ньомур. Говори му с толкова увереност, а истината е така убедителна дори когато е неправдоподобна, че господин Дьо Клев се убеди в невинността ѝ.

— Не зная дали трябва да си позволя да ви вярвам; чувствавам се тъй близо до смъртта, че не искам да вярвам в нищо, което би могло да ме накара да съжалявам за живота. Обяснението ви много закъсня. Все пак за мен е облекчение да си отида с мисълта, че сте достойна за уважението, което изпитвах към вас. Моля ви да ми позволите да се утеша и с вярата, че паметта ми ще ви бъде скъпа и че ако зависеше от вас, бихте изпитвали към мен чувствата, които изпитвате към друг.

Той поиска да продължи, но замлъкна в пристъп на слабост. Госпожа Дьо Клев извика лекарите. Те го намериха почти безжизнен. Прекара още няколко дни в това състояние и накрая издъхна с твърдост, достойна за възхищение.

Госпожа Дьо Клев потъна в тъй силна скръб, че почти загуби разума си. Загрижена, кралицата дойде да я види и я отведе в манастир, без тя да разбере къде я водят. После етървите ѝ я върнаха в Париж, но тя все още не беше в състояние да осъзнае ясно страданието си. Когато силите ѝ започнаха да се възвръщат и вече можеше да разсъждава, тя разбра какъв съпруг е загубила; но когато си даде сметка, че тя е причина за смъртта му, и то заради чувствата, които е изпитвала към друг, изпадна в неописуемо отвращение към себе си и към господин Дьо Ньомур.

В началото този принц не посмя да прояви към нея друго внимание освен онова, което изискваше благоприличието. Той познаваше достатъчно добре госпожа Дьо Клев, за да е сигурен, че всяко по-голямо усърдие ще ѝ бъде неприятно. Но всичко, което научи по-късно, ясно му подсказа, че трябва дълго да запази това поведение.

Един от неговите подчинени му разказа, че довереникът на господин Дьо Клев, който бил негов близък приятел, наскърбен от загубата на господаря си, му казал, че причина за смъртта му било отиването на господин Дьо Ньомур в Куломие. Господин Дьо Ньомур бе крайно изненадан от тези думи. Но след като поразмисли, отчасти се досети за истината и си даде сметка за чувствата на госпожа Дьо Клев и за неизбежното ѝ отдалечаване, ако продължи да вярва, че болестта на мъжа ѝ е била причинена от ревност. Той реши, че известно време дори не трябва да напомня за себе си, и продължи да се държи както досега, независимо какво му струваше това.

Той отиде до Париж и въпреки всичко не можа да се въздържи да не отиде до дома ѝ, за да узнае нещо за нея. Съобщи му, че не

приема никого и че дори е забранила да ѝ съобщават за онези, които я търсят. Може би тази изрична заповед беше дадена заради него, тъй като дори не иска да чуе името му. Господин Дьо Ньомур беше прекалено влюбен, за да може да живее напълно лишен от възможността да вижда госпожа Дьо Клев. Той реши да намери начин, колкото и труден да е той, за да излезе от състоянието, което му се струваше тъй непоносимо.

Скръбта на принцесата надхвърляше границите на разума. Тя не можеше да забрави предсмъртните часове на съпруга си, умирац по нейна вина, но изпълнен с нежност към нея. Тя непрекъснато си повтаряше всичко, което му дължеше, и се обвиняваше, че не го е обичала, като че ли това беше в нейна власт. Намираше утешение само в мисълта, че скърби за него както той заслужава и че до края на живота си ще прави само това, което той би одобрил, ако беше жив.

Много пъти тя се замисляше как е узнал, че господин Дьо Ньомур е идвал в Куломие. Но подозираше, че принцът го е разказал, и дори да го беше разказал, това ѝ се струваше безразлично — до такава степен се чувствуваше оздравяла и отчуждена от любовта си. Въпреки това, усещаше остра болка при мисълта, че той е причина за смъртта на мъжа ѝ, и с мъка си спомняше за страха да не се омъжи за нея, който господин Дьо Клев беше изразил в смъртния си час. Но всички тези скърби се вливаха в скръбта от загубата на мъжа ѝ и тя си мислеше, че не съжалява за нищо друго.

След няколко месеца тя излезе от силната тъга, в която беше потънала, и изпадна в състояние на тъга и униние. Госпожа Дьо Мартиг пристигна в Париж и усърдно започна да я посещава по време на целия си престой. Тя ѝ разказа за двора и за всичко, което става в него. И макар че госпожа Дьо Клев не изглеждаше заинтересувана, госпожа Дьо Мартиг не преставаше да ѝ говори, за да я разсейва.

Тя ѝ разказа за видама, за господин Дьо Гиз и за всички останали, които превъзхождаха другите с личността и достойнствата си.

— Колкото до господин Дьо Ньомур, не зная дали други занимания са изместили от сърцето му любовните приключения, но той е много по-тъжен, отколкото обикновено. Изглежда, че е прекъснал всички връзки с жени. Той често идва в Париж и дори мисля, че и сега е тук.

Името на господин Дьо Ньомур стресна госпожа Дьо Клев и я накара да се изчерви. Тя смени темата на разговора и госпожа Дьо Мартиг съвсем не забеляза смущението ѝ.

На другия ден принцесата, която търсеше занимания, отговарящи на състоянието ѝ, отиде да посети един човек съвсем близо до дома си, който по специален начин изработваше ръкоделия върху коприна. Тя отиде там с намерение да си поръча такива ръкоделия. След като ѝ ги показаха, тя видя вратата на една стая и помисли, че там има и други. Помоли да ѝ я отворят. Майсторът отговори, че няма ключ за нея и че тя е заета от един мъж, който идва понякога през деня, за да рисува красивите домове и градини, които се виждат от прозорците ѝ.

— Това е най-красивият мъж, който съм виждал — добави той. — Няма вид на човек, принуден да изкарва хляба си. Всеки път, когато идва тук, гледа къщите и градините, но никога не работи.

Госпожа Дьо Клев изслуша тези думи с голямо внимание. Всичко, казано от госпожа Дьо Мартиг за господин Дьо Ньомур, който понякога идвал в Париж, се свърза във въображението и с този красив мъж, близо до дома ѝ; тя си представи как той се опитва да я срещне и това я изпълни с неясен и необясним смут. Приблужи се до прозорците, за да види накъде гледат. Откри, че вижда цялата своя градина и фасадата на апартамента си. А когато се прибра в стаята си, лесно откри прозореца, от който ѝ казаха, че гледа този мъж. Мисълта, че това е господин Дьо Ньомур, промени изцяло душевното ѝ състояние. Неопределеният меланхоличен покой, който започваше да ѝ харесва, я напусна. Почувствува се неспокойна и развълнувана. И понеже не можеше да остане затворена, излезе и отиде да се поразведри в една градина извън градските стени, където искаше да бъде сама. Като пристигна, реши, че не се е излъгала. Нищо не издаваше присъствието на хора и тя дълго се разхожда.

След като прекоси една горичка, в края на алеята, тя забеляза в най-отдалеченото място на градината нещо като отворена отвсякъде беседка и се насочи нататък. Когато я доближи, видя един изтегнат на пейката мъж, който изглеждаше потънал в дълбоко мечтание, и в негово лице позна господин Дьо Ньомур. Това я накара рязко да спре, но прислугата, която я следваше, вдигна шум, който изтръгна господин Дьо Ньомур от мечтите му. Без да погледне източника на шума, той стана от мястото си, за да избегне приближаващата се към него група,

и зави в друга алея, след като направи много дълбок поклон, който му попречи да види кого поздравява.

С каква жар би се върнал назад, ако знаеше от кого бяга! Но той продължи по алеята и госпожа Дьо Клев го видя да излиза от една задна врата, където го чакаше каляската му. Какво извърши тази мигновена среща в сърцето на госпожа Дьо Клев! Заспалите чувства се събудиха с неочаквана сила! Тя седна на същото място, което беше напуснал господин Дьо Ньомур. Остана там смазана. В ума ѝ се върна образът на принца по-достоеен за обич от всички други, който я обичаше от дълго време с вярна и почитателна любов, презираше всичко заради нея, уважаваше дори страданието ѝ, стремеше се да я види, без да бъде видян, беше напуснал двора, където бе любимец на всички, за да съзерцава стените, които я обграждат, беше дошъл да мечтае в места, където не можеше да я срещне — най-сетне той бе мъж, достоен да бъде обичан дори само заради привързаността му, и бе събудил у нея толкова силно влечение, че тя би го обичала дори и когато той престане да я обича. Нещо повече — той бе високоблагороден, достоен за нейното благородство. Нямаше вече дълг, нямаше добродетел, които да се противопоставят на чувствата ѝ. Всички препятствия бяха премахнати и от миналото оставаше само любовта на господин Дьо Ньомур към нея и нейната към него.

Всички тези мисли бяха нови за принцесата. Скръбта ѝ за господин Дьо Клев изцяло я беше изпълнила и ѝ пречеше да вижда каквото и да било. Появяването на господин Дьо Ньомур преобърна съзнанието ѝ. Но дори когато те изцяло го завладяха, тя не забрави, че същият този мъж, когото виждаше като възможен съпруг, беше и човекът, когото тя обичаше още докато мъжът ѝ беше жив и който причини смъртта му; дори в смъртния си час той беше изразил боязън, че тя ще се омъжи за него, и нейната сурова добродетел беше така уязвена от тази представа, че ѝ се стори също тъй грешно да се омъжи за господин Дьо Ньомур, както намираше, че е било грешно да го обича, докато мъжът ѝ беше жив. Отдаде се на тези толкова противоположни на щастието ѝ мисли. Подкрепяха ги и още много доводи, в полза на спокойствието ѝ, както и бедите, които предвиждаше, ако се ожени за принца. Най-сетне след като прекара два часа на това място, тя се прибра вкъщи, убедена, че трябва да избягва срещите с него като нещо напълно противоположно на дълга ѝ.

Но това решение, взето с помощта на разума и добродетелта, не задоволяваше сърцето ѝ. То си оставаше свързано с господин Дьо Ньомур с такава сила, че състоянието ѝ беше достойно за съчувствие и тя вече не можеше да намери покой. Прекара една от най-жестоките нощи в живота си. Първият ѝ порив на сутринта беше да отиде и да погледне дали има някой на прозореца, който гледаше към дома ѝ. Приблужи се и видя господин Дьо Ньомур. Тази среща я стресна и тя бързо се отдръпна, което накара принца да помисли, че е бил разпознат. Той много често го беше желал, откакто любовта му изобрети този начин да вижда госпожа Дьо Клев. И когато не се надяваше на това удоволствие, отиваше да помечтае в градината, в която тя го откри.

Накрая, уморен от едно толкова нещастно и неясно положение, той реши да изясни по някакъв начин съдбата си. „Какво искам да получа? — си казваше той. — Отдавна зная, че ме обича. Свободна е, няма вече дълг, който може да ми противопостави. Защо да се ограничавам само да я гледам, без тя да ми отвръща и без да мога да я заговоря? Възможно ли е любовта изцяло да ми отнеме разума и дързостта и да ме прави по-различен, отколкото съм бил във всички други любовни връзки в живота си? Бях длъжен да почета траура на госпожа Дьо Клев. Но дали това не продължава твърде дълго и не ѝ давам възможност да потуши чувството си към мен?“

След тези разсъждения той се замисли какво да направи, за да я срещне. Помисли си, че вече нищо не го принуждава да крие любовта си от видама на Шартр. реши да поговори с него и да му разкрие намеренията си относно племенницата му.

По това време видамът беше в Париж; всички бяха дошли, за да се разпоредят за каляските и облеклата си, с които трябваше да изпратят краля, съпровождащ кралицата на Испания. Господин Дьо Ньомур отиде у видама и искрено му призна всичко, което дотогава беше крил, с изключение на чувствата на госпожа Дьо Клев, за които не желаше да се покаже осведомен.

Видамът прие всичко, което му каза, с голяма радост и го увери, че без да е знаел за чувствата му, често си е мислил, откакто госпожа Дьо Клев е вдовица, че тя е единствената достойна за него жена. Господин Дьо Ньомур го помоли да му осигури възможност да поговори с нея и да узнае какви са нейните намерения.

Видамът му предложи да го заведе в дома ѝ. Но господин Дьо Ньомур помисли, че тя ще се възмути от това, защото още не приемаше никого. Решиха, че господин видамът ще я покани под някакъв предлог да дойде в дома му, а господин Дьо Ньомур ще влезе през едно тайно стълбище, за да не го види никой. Изпълниха всичко, както бяха решили: госпожа Дьо Клев пристигна, видамът отиде да я посрещне и я заведе в голям кабинет, в дъното на апартамента си. След известно време, уж случайно, влезе господин Дьо Ньомур. Госпожа Дьо Клев беше крайно изненадана, когато го видя. Изчерви се и опита да скрие червенината си. Отначало видамът заговори за различни неща, но после излезе, като намекна, че имал да даде някои нареждания. Каза на госпожа Дьо Клев, че я моли да му окаже честта да поеме ролята на домакиня и че ще се върне след миг.

Трудно може да се опише какво почувствуваха господин Дьо Ньомур и госпожа Дьо Клев, когато останаха сами и за първи път можеха да си поговорят. Известно време седяха безмълвни. Накрая господин Дьо Ньомур наруши мълчанието:

— Госпожо, ще простите ли на господин Дьо Шартр, че ми предостави случай да ви срещна и да поговоря с вас — нещо, което вие винаги така жестоко сте ми отказвали?

— Не мога да му простя — отговори тя, — че е забравил в какво положение се намирам и ме излага на нещо, което застрашава репутацията ми.

След като изрече тези думи, тя поиска да си отиде. Но господин Дьо Ньомур я задържа и каза:

— Не се страхувайте, госпожо — никой не знае, че съм тук, и няма защо да се боим, че някой ще ни изненада. Госпожо, изслушайте ме. Ако не от доброта, поне от уважение към себе си, както и за да ми помогнете да се освободя от странностите на страстта, която вече не мога да владея.

Госпожа Дьо Клев за първи път отстъпи пред влечението, което изпитваше към господин Дьо Ньомур, и го погледна с нежност и очарование.

— Но какво очаквате от милостта, за която ме молите? — му каза тя. — Може би ще се разкайвате, че сте я получили, а и аз неизбежно ще се разкайвам, че съм ви я дала. Вие заслужавате по-щастлива съдба

от тази, която сте имали досега, и от тази, която можете да очаквате в бъдеще, освен ако не я потърсите другаде!

— Да търся щастие другаде, госпожо! Има ли друго щастие освен щастието да бъда обичан от вас? Въпреки че никога не съм ви говорил, не бих могъл да повярвам, госпожо, че не знаете за любовта ми и че не я признавате за най-истинската и най-силната, която някога е съществувала. Нима не знаете през какви изпитания е преминала тя? И на какво изпитание я подложихте вие с вашето студено държание?

— Понеже искате да ви говоря и ме принуждавате да го направя — отговори госпожа Дьо Клев, като седна, — ще ви отвърна с искреност, която трудно ще срещнете сред съществата от моя пол. Не бих могла да ви кажа, че не съм забелязала чувствата ви към мен, но дори и да ви го кажа, може би няма да ми повярвате. Признавам, че не само ги забелязах, но разбрах, че са такива, каквито желаете да ми ги покажете.

— Ако сте ги забелязали, госпожо — прекъсна я той, — възможно ли е да не сте били поне мъничко трогната? И мога ли да ви попитам дали те са оставили някакъв белег в сърцето ви?

— Навярно сте разбрали по държанието ми — отвърна му тя. — Но много бих искала да зная какво сте си помислили.

— Би трябвало да бъда по-щастлив, за да посмея да ви го кажа — отговори той. — И съдбата ми почти не е свързана с това, което ще ви кажа. А то е, госпожо, че пламенно съм искал да не бяхте признавали на господин Дьо Клев онова, което криехте от мен, и да бяхте скрили от него това, което позволихте да видя аз.

— Как сте могли да откриете — попита тя, като се изчерви, — че съм признавала нещо на господин Дьо Клев?

— Узнах от самата вас, госпожо — отговори той. — Но за да можете да ми простите дързостта да ви подслушам, моля ви да си спомните дали съм злоупотребил с това, което съм чул, дали то е увеличило надеждите ми и дали съм дръзнал да ви говоря?

И той й разказа как е чул разговора й с господин Дьо Клев. Но преди да завърши, тя го прекъсна:

— Не ми казвайте нищо повече. Сега виждам откъде сте били осведомен. Прекалено добре ми го показахте при госпожа престолонаследницата, която беше узнала тази история от онези, на които сте я доверили.

Тогава господин Дьо Ньомур ѝ съобщи как е станало това.

— Не се извинявайте — продължи тя. — И без да зная причината, съм ви простила. Но понеже от самата мен сте разбрали онова, което възнамерявах да крия през целия си живот, признавам, че вдъхнахте у мен чувства, които ми бяха непознати, преди да ви видя, и това усили още повече вълнението, което винаги ги съпровожда. Правя ви това признание, без да се срамувам, защото сега мога да го направя безнаказано, и вие разбирате, че поведението ми не се ръководи от чувствата ми.

— Не мислите ли, госпожо — възкликна господин Дьо Ньомур, като падна на колене, — че ще умра от радост и възторг в краката ви?

— Аз ви казвам — отвърна тя, като се усмихна — само онова, което отдавна отлично знаете.

— Ах, госпожо — отвърна той, — колко е различно да го разбера от самата вас, а не да го узная случайно; колко е хубаво да съм сигурен, че вие желаете да го зная!

— Вярно е — каза му тя, — че много искам да го знаете и че ми е приятно да ви го кажа. Дори не зная дали не го правя повече заради себе си, отколкото заради вас. Защото това признание нищо няма да промени и аз все така ще следвам строгите правила, както повелява моят дълг.

— Какво говорите, госпожо! — отвърна господин Дьо Ньомур. — Вече няма дълг, който да ви обвързва, вие сте свободна. И ако смеех, бих ви казал дори, че от вас зависи дали някой ден дългът ви няма да ви накара да запазите чувствата, които изпитвате към мен.

— Моят дълг — отвърна тя — завинаги ми забранява да мисля за когото и да било — и още по-малко за вас, отколкото за другиго, и то по причини, които са ви неизвестни.

— Те може би са ми неизвестни, госпожо каза той, — но това не са истински причини. Зная, че господин Дьо Клев ме е смятал за пощастлив, отколкото бях, и си е въобразил, че сте одобрили някои волности, които си позволих, без да сте ми правили признание.

— Да не говорим за тази случка — му каза тя, — не мога да издържа мисълта за нея. Срамувам се и изпитвам болка от последиците ѝ. Самата истина е, че вие сте причината за смъртта на господин Дьо Клев. Подозренията, които събудихте у него с безразсъдното си поведение, му струваха живота — все едно, че сте го

отнели със собствените си ръце. Щях да се държа по същия начин, ако и двамата бяхте стигнали до крайност и ако от това беше произлязло същото нещастие. Знам много добре, че в очите на обществото не е едно и също. Но за мен няма никаква разлика, понеже зная, че той умря заради вас и мен.

— Ах, госпожо — отвърна господин Дьо Ньомур, — вие противопоставяте някакъв призрачен дълг на моето щастие. Една безполезна и неоснователна мисъл ви пречи да ощастливите мъжа, към когото не сте безразлична? Какво! У мен се роди надеждата да прекарам живота си с вас; съдбата ме тласна към най-достоината за уважение жена; видях у нея всичко, което търсим у една обожавана любима; не й бях безразличен и открих в поведението й всичко онова, което може да се очаква от една жена. Защото, госпожо, вие сте може би единствената жена, която съчетава тези две неща в подобна степен. Всички, които се женят за своите любими, треперят и със страх наблюдават държанието им с другите. А с вас, госпожо, човек няма от какво да се бои и намира само поводи за възхищение. Нима се надявах на това голямо щастие само за да видя как вие сама издигате преграда срещу него! Ах, госпожо, вие забравихте, че ме намирате различен от другите мъже — или по-скоро, вие никога не сте ме отличавали: заблудили сте се, а аз съм се самоизмамил.

— Вие съвсем не сте се самоизмамили — му отговори тя. — Без това различие, за което предполагате, основанията за моя дълг не биха ми изглеждали толкова непоклатими, именно то ме кара да се страхувам от нещастие, ако се свържа с вас.

— Когато ми казвате, че се боите от нещастие, госпожо — продължи той, — аз нямам какво да отговоря. Но признавам ви, че след всичко, което благоволихте да ми кажете, не очаквах да срещна толкова жесток разум.

— Този разум е толкова снизходителен към вас — продължи госпожа Дьо Клев, — че изпитвам голяма мъка, като ви го показвам.

— Уви, госпожо! — отвърна той. — След това, което ми казахте, защо се боите, че нещо може да ме зарадва?

— Имам да ви кажа още нещо, и то със същата искреност, с която започнах — продължи тя, — като отхвърля всяка задръжка и деликатност, които би трябвало да проявя в първия разговор. Но заклевам ви да ме изслушате, без да ме прекъсвате.

Мисля, че вашата привързаност ми позволява да не крия чувствата си и да ви ги покажа такива, каквито са. Очевидно това ще бъде единственият случай в живота ми, когато ще си позволя да ви ги разкрия. Въпреки това изпитвам срам да ви призная, но когато се уверя, че вече не ме обичате, а съм сигурна в това, ще бъда така ужасно нещастна, че дори и да не съществувахе непреодолимият ми дълг, не вярвам да се изложа на тази беда. Зная, че сте свободен, че аз също съм свободна, и ако ние се свържем завинаги, другите може би не биха имали основание да ви съдят, нито пък мен. Но запазват ли мъжете любовта си при тези връзки до живот? Трябва ли да се надявам на чудо и ще мога ли да издържа, ако видя края на тази любов, на която ще заложа целия си живот? Господин Дьо Клев беше може би единственият мъж на света, способен да запази любовта в брака. Съдбата не пожела да се възползувам от това щастие. Може би и неговата любов се запази само защото не срещна любов у мен. Но не мога да си послужа със същите средства, за да запазя вашата. Мисля дори, че вашето постоянство се дължеше на пречките. Те бяха достатъчно много, за да ви подтикнат да се борите, а моите неволни действия или нещата, които случайно сте научили, достатъчно са ви обнадееждали, за да не се откажете.

— Ах, госпожо — възкликна господин Дьо Ньомур, — не бих могъл да запазя мълчанието, което ми налагате. Вие сте много несправедлива към мен и ми давате да разбера колко сте далеч от моето влияние.

— Признавам — отговори тя, — че страстите могат да ме ръководят, но не могат да ме заслепят. Нищо не може да наруши моята увереност, че сте предразположен към любовни приключения и имате всички качества да успявате в тях. Вече сте имали много любовни връзки и още много ви очакват. Аз ще престана да бъда вашето щастие. Ще видя как се влюбвате в друга така, както се влюбихте в мен. Това смъртно ще ме нарани и дори не съм сигурна, че ще убягна от ужаса на ревността. Достатъчно много ви казах, за да скрия, че ме накарахте да я позная и аз изтърпях толкова жестоки мъки вечерта, когато кралицата ми даде писмото на госпожа Дьо Темин, което мислехме за ваше; оттогава зная, че това е най-голямата от всички злини.

Независимо дали от суета или защото са увлечени, но всички жени искат да ви задържат. Малко са онези, на които не се харесвате.

Моят опит ще ме накара да мисля, че няма жена, на която не бихте могли да се харесате. Ще ми се струва, че сте непрекъснато влюбен и обичан, и вероятно често ще бъда права. Но тогава няма да имам друг избор освен страданието. Не зная дори дали ще посмея да се оплача. Можеш да укориш един любим. Но няма можеш да укориш един съпруг затова, че любовта му е угаснала? Но ако успея да свикна с това нещастие, ще мога ли да се примиря с господин Дьо Клев, който ще ви обвинява за смъртта си, ще ме укорява, че съм ви обичала и съм се омъжила за вас, и ще ме кара да почувствувам разликата между неговата привързаност и вашата? Невъзможно е да се пренебрегнат толкова силни основания — продължи тя. — Аз трябва да остана в състоянието, в което съм, и да спазя решението, което съм взела.

— А вярвате ли, че ще успеете, госпожо? — извика господин Дьо Ньомур. — Мислите ли, че решенията ви ще издържат срещу мъж, който ви обожава и който има щастието да ви се харесва? Вие не можете да си представите колко е трудно да се съпротивляваме на онзи, който ни харесва и обича. Вие сте го направили поради строгата си добродетел, която е почти безпримерна. Но тази добродетел вече не пречи на чувствата ви и аз се надявам, че ще ги последвате пряко себе си.

— Зная, че няма нищо по-трудно от това, което предприемам — отвърна госпожа Дьо Клев. — Силите ме напускат, когато се замисля за основанията си. Онова, което смятам, че дължа на паметта на господин Дьо Клев, би било недостатъчно, ако не го подкрепяше необходимостта от покой. Но необходимостта от покой се нуждае от подкрепата на дълга ми. И макар да не вярвам на себе си, мисля, че никога няма да победя скрупулите си, както няма да преодолеея и влечението си към вас. То ще ме направи нещастна и аз ще се откажа да ви виждам, каквото и усилие да ми струва това. Заклевам ви с цялата власт, която имам над вас, да не търсите никакъв повод да ме виждате. Намирам се в състояние, в което всичко позволено се превръща в престъпление и дори благоприличието забранява всякаква връзка между нас.

Господин Дьо Ньомур се хвърли в краката ѝ и се отдаде на поривите, които го разкъсваха. И със сълзи, и с думи ѝ показа най-нежната обич, която някога е вълнувала едно сърце. Сърцето на

госпожа Дьо Клев не беше безчувствено и тя погледна принца с уголемени от сълзи очи.

— Защо — извика тя — трябва да ви обвинявам за смъртта на господин Дьо Клев? Защо не се запознах с вас, след като вече съм свободна, или защо не ви срещнах, преди да се обвържа? Защо съдбата поставя такава непреодолима пречка между нас?

— Няма никаква пречка, госпожо — продължи господин Дьо Ньомур. — Самата вие се противопоставяте на щастието си, самата вие налагате закон, който нито добродетелта, нито разумът биха могли да ви наложат.

— Вярно е — отвърна тя, — че правя голяма жертва заради един дълг, който съществува единствено във въображението ми. Изчакайте времето да направи своето. Господин Дьо Клев издъхна и това злокобно събитие е още много близко, за да мога да виждам ясно и да разграничавам нещата. Радвайте се все пак, че сте били обичан от жена, която не би обичала никого, ако не ви беше срещнала. Вярвайте, че чувствата, които изпитвам към вас, ще бъдат вечни и каквото и да правя, ще останат такива. Сбогом — каза му тя. — Това е разговор, от който се срамувам. Разкажете го на господин видама. Давам съгласието си и ви моля за това.

След тези думи тя излезе, без господин Дьо Ньомур да посмее да я задържи. Господин видамът я очакваше в най-близката стая. Като я видя толкова разстроена, не посмя да я заговори и безмълвно я настани в каляската ѝ. Върна се при господин Дьо Ньомур, който беше тъй преизпълнен с радост и тъга, с изненада и възхищение, с една дума — с всички чувства, които може да породят любовта, когато се страхува и надява, че не можеше да разсъждава. Наложил се видамът дълго да чака, за да му предаде разговора. Най-сетне той го разказа. И господин Дьо Шартр, без да е влюбен, подобно на господин Дьо Ньомур се възхитил от добродетелта, ума и достойнствата на госпожа Дьо Клев. Те обсъдиха какво може да очаква принцът от съдбата си. И каквито и страхове да пораждаше любовта му, той се съгласил с господин видама, че е невъзможно госпожа Дьо Клев да устои на решението, което беше взела. Бяха единодушни, че трябва да се подчиняват на заповедите ѝ, защото съществуваше опасност, ако околните забележат любовта му към нея, тя да поеме ангажименти пред обществото, които после ще

спазва, от страх да не си помислят, че го е обичала, докато съпругът ѝ е бил жив.

Господин Дьо Ньомур реши да последва краля. Това беше пътуване, от което той не можеше да се откаже, и реши да тръгне, без дори да се опита да види отново госпожа Дьо Клев от мястото, от което я беше наблюдавал множество пъти. Той помоли господин видама да поговори с нея. Какво ли не му поръча да ѝ каже — безкрайни доводи, за да я убеди да превъзмогне задръжките си? Мина половината нощ, преди господин Дьо Ньомур да се реши да го остави да почива.

Госпожа Дьо Клев не можеше да намери покой. Това беше нещо толкова ново за нея — да излезе от принудата, която си налагаше, да допусне за първи път да ѝ кажат, че са влюбени в нея, и самата тя да признае, че обича; не можеше да се познае. Беше учудена от това, което направи. Разкая се; зарадва се; всичките ѝ чувства бяха изпълнени със смут и страст. Още веднъж премисли основанията на своя дълг, които се противопоставяха на щастието ѝ. Изпита болка, че се оказаха толкова силни, и се разкая, че така ясно ги е изложила пред господин Дьо Ньомур. Макар мисълта да се омъжи за него да я беше споходила, щом го видя в градината, тя не я беше развълнувала толкова, колкото я развълнува разговорът с него. И имаше моменти, в които ѝ беше трудно да повярва, че ще бъде нещастна, ако се омъжи за него. Силно желаше да си каже, че и задръжките от миналото, и страховете ѝ от бъдещето са неоснователни. Имаше моменти, в които разумът и дългът я довеждаха до съвсем противоположни изводи, които бързо я убеждаваха, че не трябва да се омъжва повторно и да вижда господин Дьо Ньомур. Това решение можеше да се наложи само с насилие над уязвеното ѝ сърце, така отскоро пленено от очарованието на любовта. Накрая, за да се успокои, тя размисли, че още не беше нужно да се насилва да взема решение. Благоприличието ѝ даваше много време, за да го вземе. Но твърдо реши да няма никакви отношения с господин Дьо Ньомур. Видамът я посети и се опита да помогне на принца, като вложи целия си ум и старание. Не можа да я склони да промени отношението си, нито това, което беше наложила на господин Дьо Ньомур. Каза му, че възнамерява да запази съществуващото положение; че това е трудно осъществимо намерение, но се надява да намери сили да го изпълни. Ясно му показва до каква

степен е засегната от мнението, че господин Дьо Ньомур е причина за смъртта на мъжа ѝ, и е убедена, че ако се омъжи за него, ще извърши противно на дълга си деяние; видамът се побоя да не извърши нещо лошо, ако я разколебае. Докато му предаваше разговора, той не събщи на принца какво мисли и му остави надеждата, която разумът трябва да запази у всеки обичан мъж.

Двамата заминаха на следващия ден и отидоха да се присъединят към краля. По молба на принца видамът писа на госпожа Дьо Клев, за да ѝ говори за него. А в едно второ писмо, което скоро последва първото, господин Дьо Ньомур написа собственоръчно няколко реда. Но госпожа Дьо Клев, която не искаше да наруши правилата, които сама си беше наложила, и се боеше от случайността, заяви на видама, че няма да приема повече неговите писма, ако продължава да ѝ говори за господин Дьо Ньомур. И го направи така категорично, че принцът сам го помоли да не го споменава повече.

Дворът изпрати кралицата на Испания до Поату. По време на това отсъствие госпожа Дьо Клев остана вярна на себе си и колкото господин Дьо Ньомур беше по-далеч от нея, както и всичко, което ѝ напомняше за него, толкова повече тя се връщаше към паметта на господин Дьо Клев и разбираше, че да я запази, беше въпрос на чест за нея. Основанията, които я караха да не се омъжи за господин Дьо Ньомур, ѝ изглеждаха силни от гледна точка на дълга ѝ и непреодолими от гледна точка на спокойствието ѝ. Краят на любовта на принца и мъките на ревността, които тя смяташе за неизбежни в един брак, бяха залог за сигурното нещастие, което я чакаше. Но тя виждаше също така, че предприема нещо невъзможно — да се бори срещу най-достойния за любов мъж в света, когото обичаше и който я обичаше, и да отхвърля нещо, което не би възмутило нито добродетелта, нито благоприличието. Тя реши, че единствено отсъствието и отдалечаването могат да ѝ дадат някаква сила. Разбра, че има нужда от тях не само за да сдържи думата си, но и за да си забрани да среща господин Дьо Ньомур. И реши да предприеме едно по-дълго пътуване за времето, в което приличието я задължаваше да живее усамотено. Големите имена, които притежаваше близо до Пиренеите, ѝ се сториха най-подходящото за решението ѝ място. Замина няколко дни преди завръщането на двора. На тръгване писа на господин видама

и го закле да не мислят изобщо, че ще получат писма от нея или да ѝ пишат.

Господин Дьо Ньомур се натъжи от това заминаване така, както друг би се натъжил от смъртта на любимата си. Мисълта, че за дълго ще бъде лишен от възможността да вижда госпожа Дьо Клев, беше особено болезнена, и то сега, когато беше почувствувал удоволствието да я вижда смутена от любовта му. Той не можеше да не се измъчва и тъгата му се увеличи. Госпожа Дьо Клев, чието съзнание беше много объркано, тежко се разболя веднага щом пристигна в именията си. Тази новина стигна до двора. Господин Дьо Ньомур беше неутешим. Страданието му достигна до отчаяние и крайност. С големи усилия видамът го възпираше да не покаже мъката си пред другите. Много трудно му беше също така да го накара да се откаже от намерението си да замине и сам да научи нещо за нея. Роднинството и приятелството на господин видама послужиха за повод да изпратят няколко писма. Накрая узнаха, че смъртната опасност е преминала, но госпожа Дьо Клев е потънала в болезнена меланхолия, която не дава много надежди за живота ѝ.

При тази тъй дълга и близка среща със смъртта госпожа Дьо Клев погледна на живота по начин, различен от онзи, по който гледа на него здравият човек. Неизбежната ѝ и близка смърт ѝ помогна да се отдалечи от всичко, а продължителната ѝ болест го направи навик. Когато излезе от това състояние, тя откри, че господин Дьо Ньомур все още не е заличен от сърцето ѝ. За да се защити, тя извика на помощ всички основания, които мислеше, че притежава, за да не се омъжи никога за него. В нея се поведе голяма борба. Накрая тя преодоля това, което беше останало от тази любов, отслабнала от чувствата по време на болестта ѝ. Мисълта за смъртта я сближи с паметта на господин Дьо Клев. Този спомен, който бе свързан с дълга ѝ, остави дълбока следа в сърцето ѝ. Страстите и светските връзки започнаха да ѝ изглеждат такива, каквито изглеждат на хората, които имат по-широк и по-всеобхватен поглед върху нещата. Крехкото ѝ здраве ѝ помогна да запази тези чувства. Но понеже познаваше властта на случая и върху най-разумните решения, тя не пожела да поеме риска да се върне там, където е любимият ѝ. Под предлог да смени въздуха, тя се оттегли в манастир, без да показва окончателно намерението да се оттегли от двора.

Когато научи това, господин Дьо Ньомур почувствува тежестта на оттеглянето и проумя значението му. В този миг той разбра, че повече няма на какво да се надява. Загубената надежда не му попречи да използва всички средства, за да накара госпожа Дьо Клев да се върне. Помоли кралицата да ѝ пише, помоли видама да ѝ пише, убеди го да отиде, но всичко бе безполезно. Видамът се срещна с нея; тя не му каза, че е взела окончателно решение. Въпреки това той разбра, че тя няма да се върне никога. Накрая самият господин Дьо Ньомур отиде, под предлог че отива на бани. Тя беше крайно смутена и изненадана, когато научи за идването му. Чрез една благородна жена, която обичаше и която тогава живееше при нея, му предаде, че го моли да не се учудва, ако не се изложи на опасността да го види и чрез присъствието му да разруши чувствата, които е запазила. Също така поиска той да знае, че след като е разбрала доколко дългът и спокойствието ѝ се противопоставят на стремежа да му принадлежи, всичко останало ѝ се е сторило толкова безразлично, че се е отказала от него завинаги. Съобщи му, че вече мисли само за нещата от отвъдния живот и не изпитва никакво друго чувство, освен желанието да го види в състояние, подобно на своето.

Господин Дьо Ньомур помисли, че ще умре от мъка пред тази, която му говореше. Много пъти я помоли да се върне при госпожа Дьо Клев и да направи така, че той да я види. Но тази дама му каза, че госпожа Дьо Клев не само ѝ е забранила да ѝ предава каквото и да било от негова страна, но дори и да ѝ разказва за разговора им. Най-сетне принцът трябваше да си тръгне, смазан от страдание, като човек, загубил всяка надежда да види отново жената, която обича с най-силната, най-естествената и най-почтителната любов, съществувала някога. Въпреки това той не се отказа и направи всичко възможно, което можеше да я накара да промени намерението си. Накрая, тъй като изминаха дълги години, времето и отсъствието притъпиха болката и угасиха любовта му. Госпожа Дьо Клев живя по начин, който не му позволяваше да се надява, че някога може да се върне. Част от годината тя прекарваше в този манастир, а другата — в дома си; но живееше по-уединено и благочестиво, отколкото живеят и в най-строгите манастири. Животът ѝ, който беше твърде кратък, остави пример на несравнима добродетел.

[1] *Беарн* — провинция в югозападната част на Франция, влизаща тогава в Наварското кралство. ↑

[2] *Реймс* — по традиция градът на коронясването на френските крале. Там бил покръстен Хлодвиг, първият френски крал, приел християнството. ↑

БЕЛЕЖКИ

Широко разгърнатият исторически фон на повестта изправя читателя пред много събития и лица, играли първостепенна политическа роля през XVI век. Писателката познава отлично тази история, черпила е от богатата документация в съчиненията на големите историографи на века — Брантом, Мезре, Льо Лабурьор. В интерес на романното повествование, тя си е позволила свободата да променя подробности и дати. Без да навлизаме в тях, предлагаме кратки бележки върху някои събития и исторически личности, които, надяваме се, ще създадат за читателя по-точна представа за тази интересна епоха.

При транскрипцията на имената на исторически лица и географски области сме запазили тяхното фонетично звучене на френски език. Това съображение беше продиктувано от стремеж към единство в транскрипцията на личните имена въобще, както и от желание да се запази максимално духът и атмосферата на френския кралски двор през XVI век. Поради тази причина някои навлезли в културата ни имена като Лотарингия и Лотарингския кардинал са предадени на български като кардинала на Лорен, областта Лорен и т.н.

Издание:

Мадам Дьо Лафайет. Принцеса Дьо Клев
Френска, първо издание

Marie-Madeleine Pioche de La Vergne, comtesse de La Fayette
(Madame de Lafayette)
La Princesse de Cleves, 1678

Редактор: Албена Стамболова

Художник: Иван Есенов

Художник-редактор: Николай Пекарев

Технически редактор: Светла Зашева

Коректор: Елена Чакърлова

ДИ „Народна култура“, София 1985 г.

ДП „Димитър Найденов“, В. Търново

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.